

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADİ ANABİLİM DALI

KURULUŞUNDAN BUGÜNE D-8 ÖRGÜTÜ

Yüksek Lisans Tezi

MURAT GÜLDAL

İstanbul, 2009

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU İKTİSADI ANABİLİM DALI**

KURULUŞUNDAN BUGÜNE D-8 ÖRGÜTÜ

Yüksek Lisans Tezi

MURAT GÜLDAL

Danışman: YARD. DOÇ. DR. İBRAHİM MURAT BOZKURT

İstanbul, 2009

ÖNSÖZ

Ülkelerin teknolojik olarak gelişmeleri beraberinde kaynak ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Kaynak ihtiyacını gidermek isteyen ülkeler kaynağın bol ve ucuz olduğu bölgelere yönelirler. Fakat yeryüzünde kaynakların kıt olması ülkeler arasında paylaşım sorununu ortaya çıkarır ve neticesinde kamplaşmalar, bloklaşmalar ve örgütlenmeler oluşur.

Biz de bu çalışmamızda bu örgütlenmelerin bir kısmına değinerek, kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmasını önceleyen D-8 Örgütü'nün, tarihsel süreciyle kalkınma adına yaptığı çalışmalarını inceleyeceğiz.

Bu çalışmamda bana büyük katkıları olan değerli arkadaşlarım Harun Küçükcaladağlı ve İlyas Altuner beylere, çalışmalarımda bana yol gösteren değerli hocam Yard. Doç.Dr İbrahim Murat Bozkurt beye ve de benden moral ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli eşim Esra hanıma teşekkürü bir borç bilirim.

İstanbul, 2009

Murat GÜLDAL

ÖZET

D-8 Kalkınmakta olan sekiz ülkenin meydana getirdiği bir entegrasyondur. 1997 yılında İstanbul'da ilk toplantısını yaparak kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

Devlet başkanlarının oluşturduğu Zirve, Üye ülkelerin Dışişleri bakanlarının oluşturduğu Konsey, Hükümetlerce tayin edilen memurların oluşturduğu Komisyon ve sektörler için yürüten Sekretarya, D-8 Örgütü'nü meydana getiren organlardır.

Örgüt kuruluşundan günümüze kadar geçen zamanda beş zirve toplantısı, dokuz Bakanlar Kurulu toplantısı, yirmi kez de Komisyon toplantısı yapmıştır. Örgüt üyeleri arasında ticareti geliştirmek için Tercihli Ticaret Anlaşması ve Vize kolaylığı anlaşmaları imzalayıp üye ülkelerin Uluslararası ticaretlerini organize etmek için Uluslararası Pazarlama ve Ticaret şirketini kurmuştur.

Örgüt genel anlamda bakıldığında kuruluşundan itibaren beklenen düzeyde çalışmalar sergileyememiştir. Üye ülkelerin örgüt kuruluşunda görev alan yönetimlerinin değişmesi ile yerlerine gelen yeni yönetimlerin hedeflenen projeleri kendilerinden önceki siyasi iktidarların politik çalışmaları olarak düşünüp projelere alaka göstermemeleri örgütün başarı göstermesine engel olmuştur.

SUMMARY

D-8 is an arrangement which is founded by eight developing countries. It actualized its foundation as holding the first meeting in Istanbul, in 1997.

The principal organs of D-8 are: The Summit which is composed of the Heads of State/Government of member states, The Council which is composed of the Ministers in charge of Foreign Affairs of member states, The Commission which is composed of senior officials appointed by their respective governments and the Secretariat which performs secretarial Works.

During the time past from the foundation up to now, the organization held five summit meetings, nine ministerial meetings, and twenty commission meetings. In order to improve trade between the foundation members, Comparative Study of Trade and Visa convenience agreements are signed, and also, in order to organize the international trades between the member countries, International Marketing and Trade Company is established.

Generally, the Organization could not show an expected performance since its foundation. It's been a barrier to show success of the organization that next administrative managements which follows those managements took part in founding of the organization did not show an interest in the targeted projects, considering the projects as political workings of ex-managements

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
TABLolar	ix
ŞEKİLLER	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, KÜRESEL VE BÖLGESEL TEŞKİLATLAR

1.1. I. Dünya Savaşı	5
1.2. II. Dünya Savaşı	7
1.3. Küreselleşme	10
1.4. Çalışmaları Açısından Küresel Ve Bölgesel Olan Teşkilatlar	12
1.4.1. Küresel Teşkilatlar	12
1.4.1.1. G – 8 Teşkilatı	12
1.4.1.2. Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatı	14
1.4.1.2.1. Birleşmiş Milletler Teşkilatının Yapısı	15
1.4.1.3. Dünya Bankası	15
1.4.1.4. Dünya Ticaret Örgütü	17
1.4.1.6. Uluslararası Para Fonu (I M F)	21
1.4.1.6.1. Uluslararası Para Fonu (I M F) Amaçları	22
1.4.1.7. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)	23
1.4.2. Bölgesel Anlamda Teşkilatlanmış Oluşumlar	27
1.4.2.1. Saadabat Paktı	27
1.4.2.2. Bağdat Paktı	29
1.4.2.3. Arap Para Fonu	30
1.4.2.4. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)	31
1.4.2.5. Arap Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OAPEC)	33
1.4.2.6. Asya-Pasifik Ekonomi ve Ticaret İşbirliği Örgütü (APEC)	38
1.4.2.7. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)	39
1.4.2.8. Asya’da Bir Bölgesel Oluşum Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)	40
1.4.2.9. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü	41
1.4.2.10. Avrupa Birliği	42
1.4.2.11. Şanghay İşbirliği Örgütü	44

2. BÖLÜM

D-8 TEŞKİLATINA ÜYE ÜLKELERİN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

2.1. D-8 Tanımı	47
2.2. D-8 Örgütü’nün Kuruluşu	47

2.3. D-8 Örgütü'nün Kuruluş Amacı	48
2.4. D-8 Örgütü'nün İlkeleri Ve Özellikleri	49
2.5. D-8 Örgütü'nün Önemi	51
2.6. D-8 Örgütü'ne Üye Ülkelerin Genel Ekonomik Durumu	53
2.6.1. İran	53
2.6.1.1. Nüfus	53
2.6.1.2. Sanayi	54
2.6.1.3. Tarım	54
2.6.1.4. Enerji	56
2.6.1.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	57
2.6.2. Mısır	58
2.6.2.1. Nüfus	58
2.6.2.2. Sanayi	59
2.6.2.3. Tarım ve Hayvancılık	63
2.6.2.4. Enerji	65
2.6.2.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	65
2.6.2.6. Metaller ve Endüstriyel Mineraller	67
2.6.2.7. Süveyş Kanalı	68
2.6.3. Malezya	68
2.6.3.1. Nüfus	68
2.6.3.2. Sanayi	68
2.6.3.3. Tarım ve Hayvancılık	69
2.6.3.4. Enerji	69
2.6.3.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	70
2.6.4. Pakistan	70
2.6.4.1. Nüfus	70
2.6.4.2. Sanayi	70
2.6.4.3. Tarım ve Hayvancılık	71
2.6.4.4. Enerji	71
2.6.4.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	71
2.6.5. Endonezya	72
2.6.5.1. Nüfus	72
2.6.5.2. Sanayi	72
2.6.5.3. Tarım ve Hayvancılık	73
2.6.5.4. Enerji	73
2.6.5.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	74
2.6.6. Nijerya	74
2.6.6.1. Nüfus	74
2.6.6.2. Sanayi	75
2.6.6.3. Tarım ve Hayvancılık	75
2.6.6.4. Enerji	76
2.6.6.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	76
2.6.7. Bangladeş	77
2.6.7.1. Nüfus	77
2.6.7.2. Sanayi	77
2.6.7.3. Tarım ve Hayvancılık	77
2.6.7.4. Doğal Kaynaklar ve Madencilik	78
2.6.8. Türkiye	78
2.6.8.1. Nüfus	78
2.6.8.2. Sanayi	79
2.6.8.3. Tarım ve Hayvancılık	79
2.6.8.4. Enerji	80

2.6.8.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik-----	81
---	----

3. BÖLÜM

D-8 TEŞKİLAT YAPISI VE TEŞKİLATIN İCRAATLARI

3.1. D-8 Teşkilat Yapısı-----	82
3.1.1. Zirve (Summit)-----	82
3.1.2. Konsey-----	82
3.1.3. Komisyon-----	82
3.1.4. Sekreteryaya-----	83
3.2. Organların Toplanma Ve Karar Alma Şekilleri-----	83
3.3. D-8 Örgütü'ne Üye Ülkeler Arası İş Bölüşümü Ve Hedeflenen Projeler-----	83
3.4. Yapılan Toplantılar-----	85
3.4.1. İstanbul Deklarasyonu'nun Önemli Kararları-----	85
3.4.2. Dakka Zirve Toplantısı ve Dakka Deklarasyonu Önemli Kararları-----	85
3.4.2.1. Uluslararası Pazarlama ve Ticaret Şirketi-----	86
3.4.2.2. Dakka Zirve Toplantısından Sonra Kahire Zirve Toplantısına Kadar Olan Dönemdeki Gelişmeler-----	87
3.4.3. Kahire Zirve Toplantısı ve Kahire Deklerasyonu Önemli Kararları-----	87
3.4.4. Tahran Zirve Toplantısı ve Tahran Deklerasyonu Önemli Kararları-----	88
3.4.5. Bali Zirve Toplantısı ve Bali Deklerasyonu Önemli Kararları-----	90
3.5. D-8 Örgütü'nün Kurulduğu Günden Günümüze Kadar Gerçekleştirdiği İcraatlar-----	91
3.6. D-8 Oluşumu İle Alakalı Türkiye'de Yapılan Düzenlemeler-----	93
3.7. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Ve Ahmet Necdet Sezer'in D-8 Değerlendirmeleri-----	100
3.8. Türkiye İçin D-8 Örgütü'nün Önemi-----	101
3.9. Türkiye'nin D-8 Teşkilatı İle Ticari İlişkileri-----	102
3.10. Türkiye'nin D-8 Ülkeleri İle Siyasi İlişkileri-----	103
3.11. D-8 Örgütü'nün Ekonomik Durumu-----	105
SONUÇ-----	111
KAYNAKÇA-----	116

TABLolar

Tablo 1. OAPEC Üyeleri ve Dünya’da Petrol Rezervleri -----	35
Tablo 2. OAPEC Üyeleri ve Dünya’da Ham petrol Üretim Gelişimi -----	36
Tablo 3. OAPEC Üyeleri ve Dünya Doğalgaz Rezervleri -----	37
Tablo 4. Üye Ülkelerin Türkiye İle Ticareti-----	102
Tablo 5. Üye Ülkelerin Temel İthalat ve İhracat Kalemleri-----	108

ŞEKİLLER

Şekil 1. Dünya petrol rezervlerinde, Oapec üyelerinin payı -----	36
Şekil 2. Üye Ülkelerin 1996–2005 Yılları Arası Büyüme Oranları-----	105
Şekil 3. 1996–2005 Yılları arası Üye Ülkelerin Fert Başına Düşen Milli gelir Oranı-----	106
Şekil 4. 1996–2006 Yılları arası Üye Ülkelerin Dış Ticaretlerinin GSMH oranı Dünya’nın İktisadi Görünümü-----	107

KISALTMALAR

A.g.e	Adı geçen eser
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACC	İdari Koordinasyon Komitesi
APEC	Asya-Pasifik Ekonomi ve Ticaret İşbirliği Örgütü
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
BM	Birleşmiş Milletler Teşkilatı
Çev	Çeviri
D-8	Kalkınmakta Olan Sekiz Ülke
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ECO	Ekonomik İşbirliği Örgütü
ECOSAC	Ekonomik ve Sosyal Konsey
G-8	Gelişmiş Sekiz Ülke
GATS	Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası

ICSID	Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Merkezi
IDA	Uluslararası Kalkınma Birliği
IFC	Uluslararası Finans Kurumu
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
INCB	Uluslararası Uyuşturucu Kontrol İdaresi
ITDB	Endüstriyel ve Teknolojik Veritabanı
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
MIGA	Çok taraflı Yatırım Ajansı Kuruluşu
MTİF	Mısır Tekstil İmalatçıları Federasyonu
NATO	Kuzey Atlantik İttifakı
PTA	D-8 üyesi ülkeler arasında Tercihli Ticaret Antlaşması
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği
SSM	Savunma Sanayi Müsteşarlığı
TAI	Tusaş Havacılık ve Uçak Sanayi A.Ş
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRIPS	Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması
UNCOF	Birleşmiş Milletler Sermaye Kalkınma Fonu
UNCTAD	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFDAC	Birleşmiş Milletler İlaç Kontrol Fonu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
UNRISO	Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma için Araştırma Enstitüsü
WFC	Dünya Gıda Konseyi
WFP	Dünya Gıda Programı
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Coğrafi Keşifler ile başlayan Sanayi Devrimi ile devam eden süreçte sanayileşmesini tamamlayarak, ekonomik yapısını güçlendiren ve böylece siyasi birliğini tamamlayan ülkelerin, sanayileşemeyen dolayısıyla kaynaklarını işleyecek alt yapıya sahip olamayan devletleri çıkarları doğrultusunda kullanması, doğal kaynakların paylaşımında adaletsizliklere neden oldu. Kaynak dağılımında görülen adaletsizlik, ekonomik kaynaklı siyasi buhranlara kapı araladı. Buhranlara, karmaşalara, savaflara yol açan kaynak paylaşımındaki bu adaletsizlik sonucu, bazı ülkeler gücüne güç katarken bazı ülkeler ise zayıf kaldıkları için sömürge devletleri durumuna düştüler. Süreçten zayıf, sömürge devleti olarak çıkan ülkeler, tabi olarak mevcut duruma itiraz ettiler. Ancak bu itirazları güçlü ülkelere hiç dikkate alınmadı. Talepleri dikkate alınmayan zayıf ülkeler güçlerini birleştirmeleri gerektiğine karar verdiler. Bu gayret ülkeleri sömürge olmaktan kurtulabilecekleri ümidine sokarken sömürgecilikte şekil değiştirip küreselleşme adını aldı. Dünün sömürge imparatorlarının bugün de doğal kaynakları kontrol altında tutma isteği küreselleşme söylemiyle devam ediyordu.

20 yy. da küreselleşme gelişen teknoloji ile etkisini başta ekonomik alan olmak üzere hemen her alanda gösterdi. Özellikle kitle iletişim teknolojisinde görülen baş döndürücü gelişmeler, ulus-devlet algısını ortadan kaldırırken küreselleşme, günlük hayatta etkisi görülebilen bir olgu haline aldı. Özetle kitle iletişim teknolojisinde görülen gelişmeler, küreselleşmeyi öngören güçlü ülkelerin de etkisini belirgin olarak artırdı. Ancak teknolojiye gelişmeler sadece güçlü ülkeler tarafından değil, bütün dünya tarafından izleniyordu. Zayıf ülkelerin teknolojiye yararlanmaya başlaması, eğitimde atılan adımlar, toplumların bilinçlenmesini sağladı. Avrupa dışında kalan dünya doğal kaynaklarını kullanma yolunda yeni politikalar üretme çabasına girişti. Daha çok bölgesel ittifaklarla sınırlı olan bu politikaların yanı sıra küre ölçeğini kapsayan oluşumlara kapı

aralayan bir işlev de gördü. Bölgesel oluşumlara örnek olarak Karadeniz Ekonomik Birliği, OAPEC, ASEAN gibi oluşumlar örnek olarak verilebilirken D-8 Örgütü de üye ülkelerin yakın bölgelerde bulunması bölgesel gibi görünmesine neden olurken aslında hedeflerine bakıldığında tüm kalkınmakta olan dünya ülkelerinin kalkınmasını hedefledikleri için küresel oluşumlara örnek gösterilebilir.

“Kalkınmakta Olan Sekiz Ülke” oluşumunun kısa adı olan D-8’in hedefi, küreselleşmeye bağlı sömürgecilik karşısında gelişmekte olan ülkelerin ellerindeki kaynaklarını zengin küresel güçlere kaptırmadan kalkınmalarını sağlamaktır.

D-8 örgütünü ve icraatlarını incelediğimiz çalışmamızın birinci bölümünde, Dünya’da yaşanan küreselleşme sürecine, Küresel ve Bölgesel kuruluşlara değineceğiz. İkinci bölümde ise D-8’in tarihçesi, kuruluş amacı, ilkeleri, Örgütün önemi, teşkilat yapısı ve üye ülkelerin ve genel sosyo-ekonomik yapılarına ayıracağız. Üçüncü bölümü, D-8 Teşkilatı ve icraatlarına, Türkiye ve Dünya’da ki yankılarına, Türkiye’nin örgütle ilişkilerine ayıracağız. Sonuç bölümünde ise, konuyla ilgili çıkarımlarda bulunacağız.

1. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME, KÜRESEL VE BÖLGESEL TEŞKİLATLAR

“Sömürgecilik ekonomik, ticarî, siyasi veya dini amaçlarla güçlü bir devletin diğer devlet ya da toplumlar üzerinde maddi, manevi nüfuz kurması hareketidir”.¹ Sömürgecilik denen olgunun tam olarak ne zaman ortaya çıktığı ile alakalı bilgi vermek güçtür. Fakat bilindiği kadarı ile Fenikeliler, Persler, Roma İmparatorluğu gibi devletler yaşadıkları dönemde Akdeniz bölgesine ve Avrupa’ya koloniler kurarak bölgede yaşayan toplulukları sömürdüler.

15. yüzyıl’da coğrafi keşiflerin başlaması ile birlikte Sömürgeciliği’nde başladığı görülmektedir. İpek ve baharat yollarının Osmanlının elinde olması, Doğu ülkelerinin zenginliklerinin elde edilmek istenmesi, İstanbul’un fethi ile Batı Avrupa kıyısındaki ülkelerin açık denizlere çıkmak istemeleri nedeni ile Avrupalılar artık kendilerinin kontrolü altında olan yolları bulmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Pusulanın icat edilmesi, coğrafya bilgisinde meydana gelen gelişmeler ve gemicilik sanatının ilerlemesi ile Avrupalı ülkeler keşif çalışmalarına başlamışlardır. Denizcilikten başka geçim kaynağı olmayan Portekiz Hindistan yolunu bulmak istiyordu. Hindistan’ı bulmak için sefere çıkan Vasko dö gama 1487 yılında Ümit Burnu’nu buldu. Vasko dö gama Ümit Burnu’nun etrafını dolaşarak Hindistan’a ulaştı. Vasko dö gama Hindistan’a gelince Hint denizleri üzerinde krallarının hakimiyetini ilan etti. Portekizlilerin amacı topraktan öte deniz ticaretini ele geçirmektir.² Fakat çok geçmeden elindeki sömürgeleri İngiliz ve Fransızlara kaptırdılar.

¹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul: Alkım Kitabevi, , 2004, cilt 1, s. 79.

² Marc Ferro, **Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi**, Çev. Muna Cedden, Ankara: İmge Kitabevi,2002, s.17.

1507 yılında Amerika Vespuçi yeni bir kıta olduğunu anladığı kıtaya Amerika adını verir. Amerika'nın keşfedilmesi ile uzun süren Kızılderili savaşları yaşanır. Avrupalı sömürgeciler yaşanan savaşlar neticesinde Amerika kıtasında bulunan altınları yağmalarlar. Kristof Kolomb da altın yağmalanmasının yaşandığını destekler mahiyette ‘‘Durmak istemiyorum. Daha fazla adayı gezip altın bulmalıyım’’sözleri ile ifade etmektedir.³

Keşiflerle zenginleşen ülkeler elde ettikleri sömürelere doymayarak, sömürge faaliyetlerini Afrika kıtasına doğru kaydırırlar. İngiltere ve Fransa aynı dönemde Afrika kıtasın da sömürge faaliyeti için bulunan iki güçlü devletti. 16.yy.dan itibaren Fransızlar Batı Afrika kıyılarında Senegal'den itibaren Afrika'ya girmeye çalıştılar. İngilizler ise, genellikle Gine Körfezi kıyılarına yerleştiler. Afrika'nın sömürgeleşmesinde aslan payını İngiltere aldı. İngiltere Hollanda'nın elinden Güney Afrika'daki Cape sömürgesini aldı. İngiltere 1896 da Sudan'ı da işgal etti. Sudan'ın işgali ile Afrika'nın kuzeyinde İskenderiye'den güneyinde Cape Town'a kadar geniş bir şerit halinde uzayan büyük bir sömürge imparatorluğu kurdu. İngiltere kuzey-güney yönünde hareket ederken Fransa ise doğu-batı yönünde hareket ederek işgale ilk senegal'den başladı.⁴ Fransa'nın Mali, Nijer, Çat ve Merkezi Afrika Cumhuriyeti topraklarını ele geçirip Sudan'a girdi ve Nil'in iki büyük kolundan olan Beyaz Nil kıyılarına dayandı. İngiltere Fransa'nın Sudan'dan çıkmasında ısrar etti. Fransa İngiltere ile bir savaşı göze alamadı ve 1898 de Sudan'dan çekildi. Fransa, böylece Kuzey Afrika'ya doğru Tunus ve Cezayir'e yöneldi.

Uzak Doğu'da ise sömürgecilik faaliyetleri genel olarak Güney-Doğu Asya ve Çin yönlü oldu. 19. yüzyılın ortalarından itibaren Fransa ve İngiltere bilhassa Hindistan üzerinde mücadelelere girdi.

1880'li yıllara gelindiğinde sömürgecilik faaliyetleri ile zengin kaynaklara sahip olan ülkeler sanayi devrimini başlattılar. Kömür ve Çelik

³ Ferro, s.27.

⁴ a.g.e., s.86.

sanayisinin gelişimi buharlı motorların icadı, kimya ve elektrikli sanayinin gelişimi beraberinde değişik sanayi kollarını ortaya çıkardı. Bu süreç beraberinde seri üretimi getirerek kapasitelerin daha çok artmasını sağladı. Kapasitelerin artması beraberinde yeni pazarlar, daha çok işgücü ve kaynak ihtiyacını ortaya çıkardı. Yeni kaynak ve pazarları elde etmek ülkelerin sömürgecilik faaliyetlerine daha da hız vermelerine neden oldu.

Sanayide ortaya çıkan kaynak ve pazar ihtiyacını karşılama çabaları ülkelerin sömürgeciliğe hız vermelerine neden olunca, ülkelerin kaynakları paylaşamaması ve beraberinde kaynakları paylaşamamalarının sonucu olarak dünya savaşlarının başlaması yaşandı. I. Dünya ve II. Dünya savaşları bu sürecin bir sonucu oldu.

1.1. I. Dünya Savaşı

18. yüzyılda sanayi devrimini gerçekleştirerek gelişen ve zenginleşen İngiltere, dünyanın her yerine yayılmış sömürgeleri ile büyük bir imparatorluk kurmuştu. 19. yüzyılda Almanya, Fransa, Japonya, ABD gibi bazı ülkelerde hızla sanayileşmeye başladılar ve 19. yüzyılın sonlarına doğru özellikle Almanya, İngiltere'ye ciddi bir rakip oldu. Büyüyen ekonomisinin ve artan nüfusunun gereksinimlerini karşılayacak sömürgeler bulmak için dünyaya açılmaya çalışan Almanya, birçok yerde İngiltere ve Fransa ile karşı karşıya gelmeye başladı. Balkanlarda siyasal ve ekonomik etkisini artırmaya çalışan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Rusya'nın çalışması da uzun süreden beri Avrupa'nın gündeminde yer alan Uluslararası sorunlardan biriydi. Ayrıca Afrika, Orta Asya ve Ortadoğu yeni sömürgeler arayan devletlerin çıkar çatışmasına sahne olan önemli bölgelerdi.⁵ Böylece, birbirleri ile kıyasıya çıkar çatışması içinde olan devletler, güvenliklerine yönelebilecek tehlikelere karşı önlem alma amacıyla aralarında çeşitli savunma antlaşmaları yaptılar. İtilaf ve ittifak devletleri diye

⁵ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, İstanbul: Birinci Kitap, 1990, s. 16

anılan iki karşıt cephe işte bu tür antlaşmaların ürünüdür.⁶

1.Dünya Savaşı'nın patlamasının ardından Osmanlı Devleti nce İtilaf Devletleri ile birlikte olmaya niyetlendiyse de, Rusya'nın bu duruma soğuk bakması Osmanlı'yı Almanya'ya doğru yönlendirdi ve 2 Ağustos 1914'te yapılan gizli bir antlaşma ile Alman-Türk ittifakı kesinleşti.⁷

Bu tarihten sonra, güvenliği açısından seferberlik ve silahlı tarafsızlık ilan eden Osmanlı Devleti, 10 Ağustos 1914'te İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Breslau adlı Alman savaş gemilerinin boğazlardan geçmesine izin verdi ve boğazları tüm yabancı gemilere kapattı.

Goeben ve Breslau gemilerinin boğazlardan geçmesi itilaf devletlerinin tepkisine yol açtı. Bunun zerine Osmanlı Devleti, bu iki gemiyi, daha önce İngilizlere sipariş ettikleri ve hatta parasını ödedikleri halde alamadıkları iki gemi yerine satın aldıklarını açıkladı. Böylece, Yavuz ve Midilli adı verilen bu iki savaş gemisi Osmanlı Donanması'na katıldı.⁸

27 Eylül 1914'te Amiral Souchon komutasındaki Yavuz, tatbikat amacıyla çıktığı Karadeniz'de Ruslar'a ait Sivastopol ve Novorosisk limanlarını bombalayınca 1 Kasım 1914'te Ruslar Kafkasya'da sınırı geçerek fiilen savaş başlatmış ve Osmanlı Devleti de sıcak savaşın içine çekilmiş oldu.

Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan boğazlar, konumları nedeniyle özellikle Avrupa için çok büyük bir önem taşıyorlardı. Tarih boyunca uğurlarında nice savaşlar verilen boğazlar stratejik, ekonomik ve kültürel açıdan paha biçilmez değerdeydiler. Bugün bile bakıldığında değerlerini korumaya devam ettikleri açıktır.⁹

⁶ Avcioğlu, s. 16.

⁷ İhsan Güneş, **ağdaş Dünya Tarihi, 1.Dünya Savaşı**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1999, s.120.

⁸<https://irakturkleridernegikonya.org/index.php/component/content/article/1-son-haberler/144-canakkale-savasi> (18.06.2007).

⁹ Güneş, s. 121.

İtilaf Devletleri'nin Boğazları açma nedenlerinin başında, elbette ki boğazların sahip olduğu bu stratejik önem yatıyordu. Rusya'ya yardım edebilmek hedefiyle yapılan bu düşünce aynı zamanda Almanya'dan yeterli yardım alamayacağı ve fazla direnemeyeceği düşünülen Osmanlı'yı tek başına ve planlanmış bir barışa mahkum etmeyi planlıyordu. Ayrıca boğazları kazanmak demek, İstanbul'u ele geçirip Osmanlı ve tüm Avrupa üzerinde manevi bir yıkıma sebep olmak demektir. Tarafsız kalan pek çok ülke bu başarıya kayıtsız kalamayarak ve İtilaf Devletleri'ne katıldıklarını açıkladılar.

Boğazlardan geçilebilirse, kazanılacak olan başarı tüm Müslüman sömürgeleri sindirecek, güneyde sömürge devletlerini rahatsız eden hiçbir şey yaşanmayacaktı.

Bu düşünceyle İngiltere 28 Ocak 1915'te Osmanlı'ya karşı savaş kararı aldı ve bu karara Fransa da katıldı.

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Osmanlı İmparatorluğu topraklarının büyük bir kısmını kaybetti. Osmanlı İmparatorluğunun savaşı kaybetmesi ile Osmanlı'dan ele geçirilen topraklar üzerinde itilaf devletlerinin toprak paylaşım mücadelesi başladı. Bu paylaşımdan istediklerini elde edemeyen devletler 2. Dünya savaşının çıkmasına sebep oldular.

1.2. II. Dünya Savaşı

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya yenilmiş ve ağır koşullar içeren bir antlaşma yapmak zorunda bırakılmıştı. Almanlar 1919'da imzalanan Versay Antlaşması'nın haksız maddeler içerdiğini ve yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini düşünüyorlardı.¹⁰ 1920'lerde büyük ekonomik güçlüklerle karşı karşıya kalan Almanya'da 1933'te Adolf Hitler önderliğindeki Naziler iktidara geldi. Hitler, bir yandan Versay Antlaşması'nın geçersiz sayılmasına çalışırken,

¹⁰ Kemal Yakut, **Çağdaş Dünya Tarihi, 2. Dünya Savaşı**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi yayımları, 1999, s.137.

öte yandan da silahlı kuvvetlerini yeniden topladı¹¹.

1919'da barışı korumak ve uyuşmazlıkları çözümlmek amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti, bu görevleri yürütebilmek için gerekli olan yaptırım gücünden yoksundu. ABD bu örgütün dışında kaldı; öbür üyeler arasında da kararlara uymayan devletlere karşı zor kullanma konusunda görüş birliğine varılamadı. Bu sorun, 1931'de Japonya'nın protestolara aldırılmayarak Çin'in Mançurya bölgesini ele geçirmesiyle iyice açığa çıktı. Japonya 1930'lar boyunca gücünü arttırdı. 1935'te faşist Benito Mussolini yönetimindeki İtalyanlar, Etiyopya'yı işgal ettiler. Milletler Cemiyeti bu kez de etkin önlemler alamadı¹².

Bu zayıflıktan yararlanan Hitler, 1936 Mart'ında Almanya'nın Ren Irmağı'nın batısında kalan topraklarına askeri birliklerini gönderdi. Oysa 1925'te Almanya ile Milletler Cemiyeti arasında yapılan antlaşmaya göre bu bölgede hiçbir devlet asker bulunduramayacaktı. Milletler Cemiyeti bu konuda da protestolar dışında yaptırım uygulamadı. Ardından İtalya ve Almanya, İspanya'daki iç savaşta cumhuriyetçi yönetime karşı faşist General Francisco Franco'nun saflarında savaşmak üzere asker gönderdi böylece yeni silah ve uçaklarını da denediler. Yeni toprak kazanımları ve dünya egemenliği için Almanya, İtalya ve Japonya, Berlin-Roma-Tokyo Mihveri diye adlandırılan bir ittifak kurdular. Bu yüzden bu ülkeler mihver Devletleri adıyla anıldı.

1937'de Japonya, Çin'e karşı topyekun bir savaş başlattı. Bir yıl sonra Almanya, Avusturya'yı işgal etti. Ardından da Çekoslovakya'da Alman asıllıların çoğunlukta olduğu Südet bölgesi üzerinde hakkı olduğunu ileri sürdü. İngiltere ve Fransa, Çekoslovakya'yı Hitler'in bu isteğine boyun eğmesinin yararlı olacağına inandırdı ve Eylül 1938'de yapılan Münih Antlaşması'yla bölge Almanya'ya bırakıldı. 6 ay sonra Hitler başkent Prag'ı bombalayacağını söyleyerek gözdağı verince Çekoslovakya Almanya'nın boyunduruğuna girdi¹³.

¹¹ Yakut,s.137.

¹² a.g.e., s.132.

¹³ a.g.e., s.136.

Almanya'nın sonraki kurbanı Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsız bir devlet olarak yeniden kurulan Polonya'ydı. İngiltere ve Fransa bu kez Alman saldırısına karşı Polonyalılara yardım edecekleri konusunda kesin güvence verdiler. Almanya, Polonya'ya saldırınca da 2. Dünya Savaşı başlamış oldu.

Savaş ilerledikçe, Almanya'nın artık uzun süre savaşamayacağı ortaya çıkmıştı. Müttefik liderler, ABD Başkanı Roosevelt, İngiltere Başbakanı Churchill ile SSCB'nin önderi Stalin Kırım'daki Yalta kentinde toplandılar ve Almanya'nın koşulsuz olarak teslim alınması konusunda anlaştılar. Ayrıca savaş sonrası Avrupa'ya ilişkin planlar da yaptılar. Ocak 1945'te SSCB askerleri Oder Irmağı'nı Budapeşte'ye, Nisan başında da Viyana'ya girdiler ve Berlin'e doğru ilerlediler. 25 Nisan'da Berlin'i kuşattılar. Kentin merkezinde ki bir yer altı sığınağından savunmayı yönetmekte olan Hitler savaşın kaybedildiğini anladı ve Amiral Karl Dönitz'i kendi yerine atayarak 30 Nisan'da intihar etti.¹⁴

Dönitz'in temsilcileri Reims'e Müttefiklerle görüşmeye geldi. Batı'da Müttefiklere teslim olmayı; ama doğuda SSCB'ye karşı savaşı sürdürmeyi istiyorlardı. Eisenhower Almanların her yerde koşulsuz teslim olmaları konusunda ısrar etti. Almanya'nın teslim olması 8–9 Mayıs 1945'te gece yarısı gerçekleşti.

ABD, Japonya'nın kıyı kentlerini yoğun bir biçimde bombaladığı sırada Başkan Truman, Japonların direnişini kırmak ve savaşı kısaltmak gerekçesiyle atom bombası kullanmaya karar verdi. Atom bombası ABD'de gizlice geliştirilen ve büyük yıkım gücü olan bir silahtı. 6 Ağustos 1945'te ABD hava kuvvetlerinin bir bombardıman uçağı Hiroşima kenti üzerine ilk atom bombasını attı. 3 gün sonra gücü azaltılmış bir atom bombası da Nagasaki'ye atıldı. Bu bombalar Hiroşima'da 200 bin Nagasaki de ise 80 bin sivilin ölmesine ve on binlerce kişinin yaralanmasına yol açtı. Bu kentler büyük ölçüde yıkıldı; bitki örtüsü çok zarar gördü. Atom bombasının yol açtığı radyasyon etkisi yıllarca bölgede etkisini gösterdi. Radyasyon nedeniyle insanlar; daha sonra sakatlandılar ve öldüler. Uzun

¹⁴ Yakut, s.136.

yıllar sonra bile özürlü çocuklar doğdu.8 Ağustos'ta SSCB de Japonya'ya savaş açtı ve Japonların elinde bulunan Mançurya ve Kore'yi işgale başladı. Bunun üzerine Japonya 2 Eylül'de resmen teslim oldu ve 2. Dünya Savaşı sona erdi¹⁵.

2. Dünya savaşının bitimi ile Almanya'nın kesin yenilgisi sonucu, Orta Avrupa'da politik ve askeri açıdan önemli bir güç sayılabilecek ülke kalmadı. Orta Avrupa'da oluşan boşluğu doldurmak amacı ile Sovyet Rusya müdahalede bulunmak isteyince Amerika ve İngiltere bu duruma karşı harekete geçti. Böylece dünya'da soğuk savaş dönemi başladı.

Amerika ile Sovyet Rusya arasında süren soğuk savaş, Berlin duvarının yıkılması ile Sovyet Rusya'nın dağılması sonunda bitti.¹⁶

Sömürgecilik adına yaşanan tüm bu olaylardan sonra sömürgecilik kavramı farklı kimliklerle, daha değişik şekiller alarak dünya sahnesine çıktı. Sömürgecilik yaşanan savaşlardan sonra Küreselleşme adı ile gelişen teknolojilerle yeni bir şekil aldı.

1.3. Küreselleşme

Küreselleşme, ekonomik faaliyetlerin dünya düzeyinde yeni bir şekil almış halidir. Sınırların kalkması, dünyanın siyasi ve ekonomik düzlemde artık bütünleşmiş olması demektir. Kumanda ekonomisinin küçülmesi, devletin bütün sosyal ve ekonomik işlevlerinden vazgeçmesidir. Bunun yanında bir de pazarın dünya ölçeğinde büyümesi, ulusal sınırların dışına çıkması, dünyanın tek pazar haline gelmesidir.¹⁷

Küreselleşme kavramı; kavramın Uluslararası siyasi literatüre girdiği tarih, 1970'li yılların başlarıdır ve bu yıllardan sonra dünya sisteminin sadece devletlerden ve devletlerin kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla oluşturdukları kurumlardan ibaret olmaması düşüncesi, içlerinde devletleri,

¹⁵ Yakut, s.136.

¹⁶ Şenol Sevim, **Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Yapılanması ve Türkiye**, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.36.

¹⁷ Gencay Şaylan, **Küreselleşmenin Gelişimi, Küreselleşme**, Ankara: İmge Kitabevi, 1997, s.9.

Uluslararası kuruluşları ve şirketleri de içeren dünya çapında bir yapıyı ortaya çıkardı.¹⁸

Ülkelerin hiçbirinin ekonomik yönden kendileri için tam anlamıyla yeterli olmadıkları zamanla anlaşıldı. Hammadde, işgücü, mamul ve pazar açısından ülkelerin kendi kendilerine yetmedikleri, imkanlarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı, bu bakımdan ülkelerin birbirine muhtaç oldukları görüldü. Bu durumda ellerindeki kaynakları paylaşmak ve bu şekilde büyümeye çalışmanın en doğru düşünce olduğu ortaya çıktı. Bunun gerçekleştirilmesiyle, ülkeler arası sermaye ve emek dolaşımı sağlanacak ve her ülke yetersizliğinin üzerinden bu şekilde gelecekti. Böylelikle ekonomik alanda oluşan birleşmeleri, zamanla siyasi bütünleşmeler izleyecekti. Bu düşünce ile küreselleşme kavramı ortaya atıldı fakat düşünüldüğü gibi bir paylaşım olmayıp, küreselleşme sadece güçlü olanların istediklerini elde ettikleri bir sistem halini aldı.

Küreselleşmenin ekonomik boyutuna bağlı olan bütünleşmeler, dünyadaki siyasi yapıyı da etkilemiştir. Çünkü pek çok siyasi sorunun temelinde, ekonomik çatışmaların, çıkarların ve sorunların yattığı bir gerçektir. Ekonomik birleşmelerle bu sorunların azalması güç bir sonuçtur.¹⁹

Bugün artık devletlerin geleneksel anlamdaki egemenlikleri diye bir tanımlama yoktur. Hemen hemen bütün devletler kurallarını kendilerinin koymadıkları Uluslararası diye nitelendirilen, güçlü olanın koyduğu kurullarla, uluslar üstü hukuka göre yönetilen birlikler içerisinde taahhütler üstlenmek durumunda kaldılar.

Ekonomik ve sosyal alanda ortaya çıkan küreselleşme hareketi beraberinde sosyal kurumların da etkilenerek şekil değiştirmesine sebep oldu. Ayrıca küreselleşme hareketi ile milli kültürlerin küresel kültürler karşısında yok olması sonucu doğdu. Küreselleşmenin Televizyon, radyo, basın, sinema

¹⁸ Hasan Tutar, **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 2000, s.22.

¹⁹ Ebru Güzelcik, **Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı**, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1999, s.27.

aracılığıyla küresel güçlerin tüketim modellerinin, fikirlerinin, modanın ve müziğinin Dünya üzerinde yayılmasına sebep olarak kültürel alanda da ne kadar güçlü etkilerinin olduğunu gösterdi.²⁰

Küreselleşme ile hedeflenen, tanımlardan da anlaşılacağı üzere dünyayı ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan tek bir yönetim haline getirmektir. Yüzyıllar boyu savaşlarla, kan dökerek yapılan sömürgecilik artık kan dökmeden, daha modern araçlarla yapılan bir faaliyet oldu.

1.4. Çalışmaları Açısından Küresel Ve Bölgesel Olan Teşkilatlar

Küresellik ve Bölgesellik kavramı kurulan örgütlerin hedeflerinin ve çalışmalarının kapsadığı alanla ilgilidir. Küresel örgütler çalışmaları ile tüm dünya ülkelerine etkiyi hedeflerken Bölgesel örgütler sadece buldukları bölge ülkelerine etki etmeyi hedefler.

1.4.1. Küresel Teşkilatlar

1.4.1.1. G – 8 Teşkilatı

1970 Yılında kurulan G-7 teşkilatı önceleri komünist olmayan yedi güçlü ülke ile ekonomik ilişkileri geliştirmek maksatlı kurulmuştur. Başlangıçta ekonomik konular üzerinde durulurken daha sonra dünya siyaseti ve ülkelerin birbirleri ile olan ilişkileri ile de ilgilenilmiştir.²¹

G-7 teşkilatı ilk kurulduğunda Fransa, ABD, İngiltere, Almanya, Japonya, İtalya ve Kanada'dan oluşmakta iken daha sonra 1991 yılında Rusya görüşmelere katılmaya başlamış, Birmingham zirvesinden sonra Rusya'nın tam üyeliği kabul edilmiştir. Rusya'nın tam üyeliğinin 1998 yılında kabulünden sonrada teşkilatın adını G-8 olarak değiştirerek Napoli zirvesinden sonra G-8 olarak kullanmışlardır.

G-8 teşkilat yapısı olarak Uluslararası kuruluşlardan olan Birleşmiş

²⁰ Güzelcik, s. 30.

²¹ Bülent Alan, **D – 8 Yeni Bir Dünya**, İstanbul: Yörünge Yayınları, 2001, s.26.

Milletler ve Dünya Bankası tarzında bir teşkilatlanma yapısına mensuptur.²² Her bir ülke sıra ile başkanlık yapar. Sıralama işlemi Ocak ayının biri başlangıç alınarak ayarlanır. Başkanlığı elinde bulunduran ülke toplantılara ev sahipliği yapmak zorundadır. Toplantılarda teşkilatla alakalı konular kadar dünya siyaseti ile alakalı konularda görüşülür.

G-8 zirvelerinin amacı:

- a) Hükümetler arası işbirliğini güçlendirmek;
- b) Karşılıklı anlayışı geliştirmek;
- c) Uluslararası örgütlerin faaliyetlerini canlandırmak;
- d) Gelecekte karşılaşılabilecek önemli sorunların çözümü için ortak çaba sarf etmek;
- e) Gelişmekte olan ülkelere yönelik daha kapsamlı işbirliği girişimlerini başlatmak;
- f) Zirvelerde alınan kararların uygulanmasını ve verimliliğini değerlendirmek;
- g) Dünya para ve ticaret sistemlerinin işleyişini geliştirmek;
- h) Daha güvenli, sağlıklı, modern ve zengin, özgür ve huzurlu bir dünya yaratmak için birlikte çaba sarf etmek;
- i) Uluslararası uyuşmazlıkları çözüme ve önlemedeki kapasitesini güçlendirmek suretiyle Birleşmiş Milletleri yeniden canlandırmak için işbirliği yapmaktır.
- j) Bu hedefleri gerçekleştirme G-8'in ve her yıl yapılan zirvesinin var oluş nedenidir. Fakat, her zirve tüm katılımcıların kararlar üzerinde anlaşmaya

²²Şamil Canbek, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Örgütlenmeler Bir Örnek: Körfez İşbirliği Konseyi**, İstanbul: MÜ Ortadoğu Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.27.

varmasıyla sonuçlanmasına rağmen alınan kararlar her zaman önemli veya etkili olmayabilmektedir.

1.4.1.2. Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatı

Genel bir politik, Uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler Teşkilatı çeşitli konuların yanı sıra, iktisadi konularla da ilgilenmekte ve Uluslararası iktisadi kuruluşlar çerçevesinde incelenmesi gereken çeşitli organlara ve ihtisas kuruluşlarına sahip bulunmaktadır. Öyle ki, daha sonra ele alınacak; IMF, Dünya Bankası Grubu, GATT, WTO ve ILO gibi kuruluşlar BM Teşkilatına özel anlaşmalarla bağlı, BM İhtisas Kuruluşları niteliğindedir.²³ Bu kuruluşlara üye olmak için, Birleşmiş Milletlere üye olmak yeterlidir. BM' ye üye olmanın birinci şartı ise "barışçı bir devlet olmaktır."

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte İngiliz, Amerikan ve Sovyet temsilcileri 1 Ocak 1942'de 1941 yılında yayınlanan Atlantik Bildirisi ışığında Washington' da Birleşmiş Milletler Bildirisini imzalamışlardır. BM Anlaşmasını imzalayan 50 devlet örgütün asıl üyelerini oluşturur. Türkiye asıl üyeler arasındadır. BM' ye sonradan katılan yeni üyelere aranacak şartlar:

Barışçı bir devlet olmak,

Anlaşmadaki yükümlülükleri kabul etmek,

Bu yükümlülükleri yerine getirebilecek yetenekte olmak.

Birleşmiş Milletler Teşkilatının Amaçları

Uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek, Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda uluslar arası işbirliğini sağlamak, üyelerin dış politikalarını uyumlaştıran bir merkez olmaktır.

²³ Nevzat Güran-İsmail Aktürk, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Isparta: Tuğra Ofset, 2001, s.161.

1.4.1.2.1. Birleşmiş Milletler Teşkilatının Yapısı

Vesayet Konseyi, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Uluslararası Adalet Divanı, Sekreterliktir.

Bu organlar arasında Uluslararası ticareti düzenleyen birim Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSAC) dir. Bu konsey; örgütün amaçlarına ulaşmasında uluslar arası ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık gibi konularda çalışmalar yapar ve raporlar hazırlar. Bu konsey, 5 adet Bölgesel Ekonomik Komisyon ve 4 adet Daimi Komite ve 6 adet uzman kuruluştan oluşmuştur. ECOSAC içinde Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) , Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Dünya Gıda Programı (WFP), Dünya Gıda Konseyi (WFC), BM Sermaye Kalkınma Fonu (UNCOF), BM Mülteciler Yüksek Komisyonu (UNHCR), BM İlaç Kontrol Fonu (UNFDAC), Uluslararası Uyuşturucu Kontrol İdaresi (INCB), BM Sosyal Kalkınma için Araştırma Enstitüsü (UNRISO) ve İdari Koordinasyon Komitesi (ACC) olarak 13 ayrı komite, konferans ve program yer almaktadır.²⁴

1.4.1.3. Dünya Bankası

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Dünya Bankasının, daha çok yıkılan ekonomilerin yeniden imarı ve az gelişmiş ekonomilerin kalkınmasına katkıda bulunması konusunda sorumlu bir kurum olması planlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, birçok ülke; sosyal ve ekonomik gelişmelerini sağlamak için dış yardıma başvurmaya hazır olsalar da, özel bankaların kredilerini kullanma iktidarında değillerdi. O dönemde Avrupa ülkelerinde savaş sonucunda dağıtılmış yolların, köprülerin, ulaşım hatlarının, enerji sistemlerinin onarımı ve bu ülkelerin ekonomilerinin geliştirilmesi sorunu da gündemdeydi. Savaştan bir süre sonra Avrupa ülkeleri Amerika'nın Marshall

²⁴ Esin Can Mutlu, **Uluslararası İşletmecilik**, İstanbul: Beta, 1. Baskı, 1999, s. 171.

planı çerçevesinde yardım almaya başladılar ve bu nedenle de Dünya Bankası Asya'nın, Afrika'nın ve Latin Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerine kredi açmaya başladı.²⁵

Dünya bankasını meydana getiren kuruluşlar, IBRD ile birlikte Uluslar arası Kalkınma Ajansı olarak da anılan Uluslar arası Kalkınma Birliği(İDA)ile beraberce Dünya Bankası olarak anılmıştır.

Zaman içinde grup haline gelerek Dünya Bankası Grubu adını alan kuruluşun bünyesinde 5 ana kurum yer almaktadır. Bunlar:

- a) Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası(İBRD)
- b) Uluslararası Kalkınma Birliği(İDA)
- c) Uluslararası Finans Kurumu(IFC)
- d) Çok taraflı Yatırım Ajansı Kuruluğu(MİGA)
- e) Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesi Merkezi(İCSİD)

Bu kurumların bir grupta toplanması,

Bu kuruluşlar kaynak ve hesapları bakımından birbirinden bağımsız olmakla birlikte, üyelik, amaçlar ve yönetim ilişkileri açısından Dünya Bankası şemsiyesi altında toplanmışlardır.

Dünya bankasının amaçları üye ülkelerin savaşın oluşturduğu yıkıntıların düzeltilmesi de dahil olmak üzere, kalkınma ve yeniden yapılanma çabalarına, verimli sermaye yatırımları kanalıyla yardımcı olmak, gelişme yolundaki ülkelerin kaynaklarının ve verimli imkanlarının geliştirilmesini özendirme, Özel yabancı yatırımları garanti vermek ya da krediye katılımda bulunmak yoluyla desteklemek; özel sermayenin yetersiz olduğu yerlerde kendi kaynaklarını kullanmak suretiyle destek sağlamak, Uluslararası ticareti geliştirmek ve ödemeler

²⁵ Canbek, s.19.

dengesi istikrarını sürdürebilmek için kalkınma amaçlı Uluslararası yatırımları başka kanallardan sağlanan kredileri yeniden düzenlemek ya da garanti etmek suretiyle daha yararlı ve acil projelerde öncelikle kullanılmasını sağlamak, Savaş döneminden barış dönemine geçişte mümkün olan en uygun koşulların sağlanmasına yönelik Uluslararası yatırımları yönetmek olarak belirlenmiştir.

1.4.1.4. Dünya Ticaret Örgütü

GATT çerçevesinde gerçekleştirilen Uruguay Turu'nda GATT üyesi olan devletler bu anlaşmayı bir Uluslararası örgüte dönüştürmeye karar verdiler. Buradan hareketle, Uruguay Turu neticesinde imzalanan Nihai Senet'in bir parçasını meydana getiren DTÖ Kuruluş Anlaşması ile, DTÖ tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş olarak kuruldu.²⁶Dünya Ticaret Örgütü GATT 'in içeriğini aynen korudu ve yeni koruma alanlarının ortadan kaldırılması için birtakım yeni sözleşmeler yaptı.²⁷

DTÖ, üç temel anlaşmaya dayanmaktadır. Bunlar; Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT 1994), Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'dır (TRIPS). Yeni sistemde 1948 yılında kurulan GATT, ayrı bir örgüt olarak kalmamış ve DTÖ sistemine dahil edilmiştir.²⁸

Uygulamada yukarıda sözü edilen üç Anlaşma'nın uygulanmasının gözetim sorumluluğu, DTÖ' ne verilmiştir. Örgüt ayrıca, mal ticareti ve hizmet ürünlerinde ticaretin daha ileri seviyede serbestleştirilmesi için ülkeler arasında müzakereler için bir "forum" olma görevini üstlenmiştir. DTÖ, üye ülkeler arasında ticari anlaşmazlıkların giderilmesi açısından bir mekanizma oluşturmaktadır. Diğer bir ülkenin kurallara uymaması sebebiyle ticari faaliyetlerinin olumsuz etkilendiğini savunan herhangi bir üye ülke, ikili görüşmeler aracılığıyla tatminkâr

²⁶ Müslüm Yılmaz, **Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbir Soruşturması**, Ankara: TOBB Yayınları, 2005, s. 2.

²⁷ Vural Savaş, **Dünya Ticaret Örgütü Kararları ve 2005'te İşletmelere Yansımaları**, İstanbul: İTO Yayınları, 2005, s.13.

²⁸ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika**, İstanbul: Beta Yayım, 2002, s.319.

bir çözüm bulunmaması halinde konuyu, çözümlenmesi amacıyla DTÖ' ne getirebilmektedir. DTÖ' nün yetkileri kapsamındaki tüm önemli konularda kararlar, Bakanlar Konferansı'nda alınmaktadır.²⁹

Dünya Ticaret örgütü, Bretton Woods Konferansından tam 50 yıl sonra faaliyete geçmiştir. DTÖ' nün kurulmasıyla birlikte GATT'ın yapısı da değişmiş, DTÖ GATT'ın da fonksiyonlarını üstlenmiştir.

Dünya Ticaret örgütünün amaçlarına baktığımızda üye ülkelerin hayat standardını yükseltmek, istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermek, çevreyi korumak, farklı ekonomik seviyedeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmek, Gelişme yolundaki ülkelerin ve bunların arasında yer alan en az gelişmiş olanların artan dünya ticaretinde ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamak, Karşılıklı çıkar esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve Uluslararası ticaret ilişkilerinde ayırıcı işlem yapmayı ortadan kaldıran anlaşmalar yapmak, Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmek ve sistemin ana ilkelerini korumak şeklinde sıralayabiliriz.

1.4.1.5. Kuzey Atlantik İttifakı (NATO)

Kuzey Atlantik Antlaşması ile 1949 tarihinde Sovyetler Birliği tehdidine karşı kurulan buna taraf ülkeler arasında çeşitli yönlerde işbirliğini öngören bir teşkilattır. Bu antlaşma ve onun doğurduğu NATO örgütü, üyesi ülkelerin sadece saldırıya uğramalarını önlemek veya bir saldırıya konu teşkil ettiklerinde böyle bir saldırıyı ezmek yeteneklerini sağlamakla kalmayıp, üyeler arasında siyasi,

²⁹ Karluk, *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*, s.320.

ekonomik ve sosyal alanlarda müşterek çalışma ve dayanışmayı da öngören Pakta üye ülkelerin güvenliğini korumak amacıyla oluşturulmuş askeri ittifaktır.³⁰

Üyeleri; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Belçika, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Hollanda, İspanya, İzlanda, İtalya, Kanada, Letonya, Lituanya, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan'dır. Arnavutluk ve Hırvatistan 2009'dan itibaren üye olacaktır. Makedonya'nın üyeliği ise Yunanistan tarafından veto edilmiştir.³¹

Merkezi Brüksel'de olan NATO'nun temel sivil karar alma organları; savunma bakanlarından oluşan Savunma Planlama Komitesi, dışişleri bakanlarından oluşan Kuzey Atlantik Konseyi, ile yine savunma bakanlarının oluşturduğu Nükleer Planlama Grubu'dur. Üç organ da düzenli olarak büyükelçiler düzeyinde toplanır. En yüksek düzeydeki askeri otorite, üye ülkelerin Genelkurmay Başkanlarından oluşan Askeri Komite'dir. NATO'nun ayrıca Uluslararası sivil ve askeri görevlilerden oluşan bir personeli vardır. Demokratik denetim ise 1955 yılında kurulan ve üye ülkelerin parlamenterlerinden oluşan Kuzey Atlantik Asamblesi tarafından sağlanır. 188 üyesi bulunan Asamble yılda iki kez toplanır.³²

Ayrıca Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanlarındaki politikasını güçlendirme amacı doğrultusunda 16 Aralık 2002 tarihinde varılan anlaşma ile AB'nin NATO imkan ve yeteneklerini kullanımına onay verilmiştir.

Nato anlaşması 14 maddeden oluşmaktadır. Anlaşma maddeleri;

1. Madde de açıkça görülmektedir ki NATO üyesi ülkeler milletlerarası ilişkilerinde tehdit ve zor kullanmaktan kaçınacakları gibi çıkan antlaşmazlıkları barış ve güvenliği tehlikeye düşürmeyecek şekilde çözümlenmeye çalışacaklardır.

³⁰ Armaoğlu, s. 448.

³¹ [http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1266,\(28.06.2008\)](http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1266,(28.06.2008)).

³² a.g.e.,

Madde2. Birleşmiş Milletler Yasası'nın 1. maddesinden esinlenerek, üye ülkelerin milletlerarası ilişkileri yöntemini saptamakta ve aralarındaki ekonomik dayanışmayı şartlandırmaktadır.

Madde 3. Üye ülkelerin bireysel ve ortak savunma güçlerini kurma ve geliştirme bağlantılarını kapsamaktadır.

Madde 4. Kendisini tehlikede hisseden bir üye ülkenin isteği üzerine topluca danışma sorumluluğunu yüklemektedir.

Madde 5. Bu madde antlaşmanın askeri bakımdan en önemli hükmünü taşımaktadır.

Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 6. maddesi, antlaşmanın kapsamına giren coğrafi bölgenin sınırlarını göstermektedir.

Madde 7. ise, şu ana kadar göstermeye çalıştığımız Birleşmiş Milletler Yasası ile Kuzey Atlantik Antlaşması arasındaki sıkı ilişkiyi tekrarlamakta ve Birleşmiş Milletler güvenlik organının üstün hak ve sorumluluğunu yeniden belirtmektedir.

Madde 8. üye ülkelerin mevcut milletlerarası bağlantılarının antlaşmaya aykırı olmadığını ve olamayacağını kaydetmektedir.

Madde 9. antlaşmanın yürütülmesi için gerekli örgütlemeyi kararlaştırmakta,

Madde 10. antlaşmaya yeni katılmaları hükme bağlamakta,

Madde 11. ise antlaşmanın yürürlüğe giriş şeklini saptamaktadır.

Madde 12 ve 13, antlaşmanın tadili ve antlaşmadan çekilme şartlarını belirtmekte olup,³³

³³ <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html>, (28.06.2008).

Madde 14 antlaşmanın metninin saklanması konusundadır. Maddelerinden meydana gelmektedir.³⁴

1.4.1.6. Uluslararası Para Fonu (I M F)

2. Dünya Savaşı devam ederken savaştan sonra kurulacak olan yeni uluslar- arası para sistemlerine ilişkin olarak İngiliz ve ABD planlarının arkasından, Fransız ve Kanada planları yayımlanmıştır. İngiltere’ de ve ABD, Sovyetler Birliği dahil bütün ilgili ülkelere danışıldıktan sonra kendi aralarında bir anlaşmaya varmışlar ve bunu 21 Nisan 1944 tarihinde açıklamışlardır.³⁵

IMF ana sözleşmesi Bretton Woods Konferansına katılan 44 ülkeden 29’unun onaylaması sonucu, 27 Aralık 1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Merkezi Washington’ da bulunan IMF, Mayıs 1946’da faaliyete geçmiştir.

İlk haliyle 20 madde ve 5 Ek’ ten oluşan Fon Ana sözleşmesi, 28 Temmuz 1969 ve 1 Nisan 1978 tarihlerde yapılan değişikliklerle 31 madde ve EK’ i kapsayan bir görünüm kazanmıştır. Fonun ana sözleşmesinde son değişiklik 11 Kasım 1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’nin 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı kanunla katıldığı IMF’nin fon üye sayısı, 1960’lı yıllardan itibaren birçok Afrika ülkesinin bağımsızlığına kavuşmasına ve Fonun imkanlarından yararlanmasının çekiciliğine, son birkaç yıldır da, yine ikinci nedenin yanı sıra Doğu Bloğu’nun çöküşü ve yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışına bağlı olarak hızlı artışlar göstermiş; Kasım 1946’da 69’dan Aralık 1978’de 173’çıkmıştır. Fonu’nun üye sayısı halen (Eylül 2001 itibariyle) 183’tür.

IMF üyesi ülkeler istedikleri zaman üyelikten çekilebilmektedir. Nitekim kurucu üyelere Polonya 1950’de, Çekoslovakya 1954’de, Küba ise 1964’de üyelikten çekildiler. Ancak bu ülkelerden Polonya 12 Haziran 1986’da,

³⁴ <http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html>, (28.06.2008).

³⁵ Mutlu, s.174.

Çekoslovakya 20 Eylül 1990 da Fon' a tekrar üye oldular.³⁶

1.4.1.6.1. Uluslararası Para Fonu (I M F) Amaçları

IMF'nin amaçları; Fon Ana sözleşmesinin 1. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir:³⁷

Uluslararası para sorunları konusunda danışma ve işbirliği mekanizmasını sağlayan sürekli bir kuruluş aracılığıyla, Uluslararası parasal işbirliğini teşvik etmek.

Uluslararası ticaretin genişlemesini ve dengeli büyümesini kolaylaştırmak ve böylece, ekonomi politikasının ilk hedefleri olarak, yüksek istihdam ve reel gelir düzeylerinin teşviki ve korunmasına ve tüm üyelerin üretken kaynaklarının gelişmesine katkıda bulunmak.

Kambiyo istikrarını teşvik etmek, üyeler arasında düzenli kambiyo ilişkilerini sağlamak ve rekabetçi döviz kuru depresiasyonlarını* önlemek.

Üyeler arasındaki cari işlemler yönünden çok taraflı bir ödemeler sisteminin kurulmasına ve dünya ticaretinin büyümesini engelleyen kambiyo kısıtlamalarının ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak.

Fonun genel kaynaklarını yeterli güvenceler altında geçici olarak tahsis etmek suretiyle üyelere güven vermek ve böylece onlara, ödemeler bilançosundaki dengesizliklerini ulusal veya Uluslararası refahı zedeleyen önlemlere başvurmaksızın düzeltme fırsatını sağlamak.

Yukarıda belirtilenlere uygun olarak, üyelerin Uluslararası ödemeler bilançosundaki dengesizliklerin süresini kısaltmak ve derecesini azaltmak.

Özetle, IMF'nin görevleri; Uluslararası mali düzeni sağlamak üzere dış

³⁶ Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, s. 231.

³⁷ Güran-Aktürk, s.43.

* * Depresiasyon, döviz kurunun yükselmesi ve böylece ulusal paranın dış değerinin düşmesi olgusunu ifade etmektedir.

ödeme açığı içindeki ülkelere kısa ve orta vadeli kredi sağlamak, üyelerin kur politikalarını gözetlemek (surveillance), üye ülkelerin ticari bankalara veya resmi kurumlara karşı olan borçlarını ödeyememeleri durumunda taraflara aracılık etmek ve borç erteleme anlaşmaları hazırlamak, ülkelerin daha liberal bir kambiyo ve dış ticaret rejimi uygulamasını özendirmek ve onlara teknik yardım sağlamaktır.³⁸

Yukarıdaki amaçlar sıralandıktan sonra, söz konusu 1. madde şu şekilde sona ermektedir: “Fon, bütün politika ve kararlarında, bu maddede ortaya konan amaçları rehber edinecektir.

Küresel güç oluşumu etrafında toplanan ülkeler ve kurdukları G-8, Birleşmiş Milletler teşkilatı, IMF gibi kuruluşlarla dünya ülkelerinin Siyasi ve ekonomik faaliyetlerini kontrol etmeyi, kendi hedefledikleri doğrultuda hareket etmelerini sağlamayı amaçlamaktadırlar.

1.4.1.7. İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)

İslam ülkelerinin oluşturduğu İslam Konferansı Örgütü'nün kurulma fikri İslam dünyasını ilgilendiren gelişmelerin yoğunlaşması, bu bağlamda Kudüs'te El Aksa Mescidi'nin yakılması üzerine, Suudi Arabistan ve Fas Kralı'nın girişimleri sonucunda 22-25 Eylül 1969 Fas'ın başkenti Rabad'da Birinci İslam Zirve Konferansı Türkiye'nin de Dışişleri Bakanı başkanlığında bir heyetle katılması ile toplanmış ve ortaya atılmıştır.³⁹

1970 yılında Karaçi'de gerçekleştirilen İkinci İslam Dışişleri Bakanları Konferansında Örgüt'e bir Genel Sekreter atanmış, 1972 yılında Cidde'de yapılan üçüncü İslam Dışişleri Bakanları Konferansında ise, “İslam Konferansı Şartı” kabul edilmiştir.

İKÖ'nün merkezi Cidde'dedir. Halen 57 ülkesi bulunmaktadır. KKTC dahil, 5 ülke de “gözlemci” statüsündedir. Her İslam ülkesi Örgüte üye

³⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası Finans**, İstanbul: Güzem Yayınları, 2001, s.41.

³⁹ Alan, s, 29.

olabilmektedir. Yeni üye kabulü üye ülkelerin 2/3 çoğunluğunun onayıyla gerçekleşebilmektedir.

İslam Konferanslarının amaçları, İKÖ Şartı'nda şu şekilde belirlenmiştir:

a) Üye devletlerarasında İslam dayanışmasını geliştirmek,

b) İktisadi, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer önemli faaliyet sahalarında üye devletlerarasında işbirliğini güçlendirmek ve Uluslararası örgütlerde üye devletlerarasında dayanışmayı yürütmek,

c) Irk ayrımını, fark gözetmeyi bertaraf etmeye ve sömürgeciliğin her şeklini ortadan kaldırmaya gayret etmek,

d) Adalet üzerine kurulu Uluslararası barış ve güvenliği desteklemek için gerekli tedbirleri almak,

e) Kutsal yerlerin korunması için sarfedilen gayretleri ve Filistin halkının mücadelesi için sağlanan desteği koordine etmek, haklarını tekrar kazanması ve topraklarını kurtarması için Filistin halkına yardım etmek,

f) Bütün Müslüman milletlerin onur, bağımsızlık ve ulusal haklarını korumak amacıyla verdikleri mücadeleyi desteklemek;

g) Üye devletler ile diğer ülkeler arasında işbirliği ve anlayışı geliştirmeye elverişli ortam yaratmak.

İslam Konferansı Örgütü ilgilendiği konular itibariyle siyasi gündemi ağırlıklı bir forum niteliğindedir.⁴⁰

Bugüne kadar yapılan İslam Konferansları toplantılarında genel olarak, Orta Doğu sorunu ve Filistin meselesi, Kudüs şehrinin statüsü, Keşmir, Afganistan, Irak ve bu bağlamda Kıbrıs ve Batı Trakya Türk azınlığının sorunları

⁴⁰ Mehmet Hasgüler-Mehmet Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s,265.

ile dünyanın muhtelif yerlerindeki diğer Müslüman topluluk ve cemaatlerin durumları ele alınmıştır. Bu konuların yanında Uluslararası toplumun gündemini belirleyen silahsızlanma, ekonomik kalkınma, çevre, sosyal, kültürel işbirliği ve enformasyon konuları üzerinde durulmaktadır.⁴¹

Örgütün organları incelendiğinde kuruluş şartı uyarınca İslam Konferansı Örgütü'nün en yetkili organı Devlet ve Hükümet başkanlarının katıldığı İslam Zirvesi'dir. Zirve 3 yılda bir toplanmaktadır. Son olarak 10. İslam Zirvesi 11–18 Ekim 2003 tarihlerinde Kuala Lumpur'da düzenlenmiştir. Ayrıca, Aralık 2005'te Mekke'de Olağanüstü İslam Zirvesi toplanmıştır.

11. İslam Zirvesi'nin ise, gecikmeli olarak, Mart 2008'de Senegal'de düzenlenmesi öngörülmektedir.

İslam Konferansı Örgütü'nün bir diğer önemli organı ise İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansıdır. Yılda en az bir kez toplanmaktadır. Bakanlar ayrıca, her yıl BM olağan Genel Kurulu toplantıları marjında Genel Kurul gündeminde yer alan konularda eşgüdüm sağlanması amacıyla da bir araya gelmektedirler.

14–16 Haziran 2004 tarihleri arasında gerçekleştirilen 31. İDBK'ya ülkemiz evsahipliği yapmıştır. 31. İDBK'da, örgütün reform çabalarına ilişkin kabul edilen diğer kararların yanında, KKTC'de halkın çoğunluğunun Annan Planı'na referandumda olumlu oy vermiş olduğu da göz önünde bulundurularak, KKTC'nin gelecekte İKÖ toplantılarına planda BM Genel Sekreteri tarafından kullanılan tanıma uygun olarak “Kıbrıs Türk Devleti” sıfatıyla katılması kararlaştırılmıştır.

32. İDBK 2005 yılı Haziran ayında Sana'da, 33. İDBK 2006 yılı Haziran ayında Bakü'de düzenlenmiştir. 34. İDBK ise 15–17 Mayıs 2007 tarihlerinde İslamabad'da düzenlenmiştir. 35. İDBK'nın 2008 yılında Uganda'da gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

⁴¹ Hasgüler- Uludağ, s,265.

Yazmanlık hizmetleri merkezi Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde olan Genel Sekreterlik tarafından yerine getirilmektedir. Genel Sekreter, İslam Ülkeleri Dışışleri Bakanları Konferansı tarafından, 4 yıl için, bölge esasına göre (Asya, Afrika ve Arap ülkeleri) üye ülkeler tarafından gösterilen adaylar arasından seçilmektedir.

Kuala Lumpur'da toplanan 27. İDBK'da (2000) Genel Sekreterliğe getirilen Faslı Abdülvahid Belkeziz'in görev süresini tamamlamasının ardından, 14–16 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen 31. İDBK toplantısında Türkiye'nin adayı Prof.Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu İKÖ Genel Sekreterliği'ne seçilmiştir. Genel Sekreter İhsanoğlu 1 Ocak 2005 tarihinden bu yana görevini sürdürmektedir.⁴²

Ayrıca İKÖ bünyesinde, ekonomik işbirliği konularının giderek önem kazanmasıyla birlikte, 1981 yılında Mekke'de yapılan III. İslam Zirvesi'nde, Ekonomik İşbirliğinin Güçlendirilmesine Yönelik Eylem Planı kabul edilmiş ve Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) kurulması kararlaştırılmıştır.

İSEDAK, 1984 Ocak ayında Kazablanka'da yapılan IV. İslam Zirvesi'nde Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Komitenin Daimi Başkanlığına seçilmesiyle faaliyetlerine başlamıştır.

İSEDAK, Türkiye'nin ev sahipliğinde İKÖ üyesi ülkelerin Ekonomi ve Dış Ticaretten Sorumlu Bakanları düzeyinde yılda bir defadan az olmamak üzere toplanmaktadır. 23. İSEDAK toplantısı 14–17 Kasım 2007 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

İSEDAK'ın görevleri incelendiğinde İslam Konferansı Örgütü tarafından ekonomik ve ticari işbirliği alanında alınmış ve alınacak kararların uygulanmasını izlemek;

⁴² http://www.mfa.gov.tr/islam-konferansi-orgutu__iko_.tr.mfa 08.09.2009.

Üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğini güçlendirmek için mümkün olan yolları incelemek ve

Üye ülkelerin ekonomik ve ticari alanlarındaki kapasitelerini artırmaya yönelik programlar hazırlamak ve öneriler sunmaktır.

İKÖ bütçesi üye ülkelerin ödedikleri katkı paylarından karşılanmaktadır. Katkı payları ülkelerin milli gelirine göre saptanmıştır. Türkiye'nin ödemekte olduğu katkı payı oranı İKÖ Genel Sekreterliği ve yan kuruluşlarının toplam bütçelerinin % 5'idir⁴³.

1.4.2. Bölgesel Anlamda Teşkilatlanmış Oluşumlar

Küreselleşme çalışmaları dünyanın tüm ülkelerince kabul gören bir olgu olmadı. Küreselleşmeyi dünya ülkeleri arasında kabul gören bir oluşum haline getirmeye çalışan ülkelerin tarihi açısından da bakıldığında sömürgeci ülkeler olması, diğer ülkelerin bu oluşuma karşı durmalarına sebep olmuştur. Küreselleşme içinde yer almayan ülkeler kendi bölgesel oluşumlarını kurmak istemişlerdir. Bölgesel oluşumlar oluşturulurken, aynı bölgede yaşama, aynı kültürü paylaşma, aynı ürünü üretme gibi değerler temel alındı.

1.4.2.1. Saadabat Paktı

Birliğini tamamlamış olan İtalya'nın Asya ve Afrika'ya doğru hareket ederek yayılmacı politika takip etmesi ve Almanya'nın saldırgan politikalar gütmesi sonucu dünyada güvenlik sorunları yaşanmaya başlandı. Yayılmacı devletlerin Ortadoğu'ya doğru hareket ettiklerini gören Mustafa Kemal Atatürk batı'ya yönelik politikaların yanında Ortadoğu yönlü politikalarda üretmeye başladı. Mustafa Kemal Atatürk bu dönemde İran ile yakın ilişkiler kurmaya başladı. İran ile girilen yakın ilişkiler neticesinde Cenevre'de Türk-İran dostluk

⁴³ http://www.mfa.gov.tr/islam-konferansi-orgutu__iko_.tr.mfa 08.09.2009.

anlaşması imzalandı. İran ile imzalanan anlaşma Saadabat Paktı'na giden yolun başlangıcı oldu.⁴⁴

İran ile imzalanan dostluk anlaşmasından sonra Ortadoğu bölgesinde yayılmacı politika takip eden ülkelere karşı bir pakt kurulmasına karar verilerek 1937 yılında Türkiye ve İran'ın öncülüğünde Saadabat Paktı'nın kurulmasına karar verildi. Dışişleri Bakanlığımızın gayretleri ile Sad Abat sarayında Afganistan, İran, Irak ve Türkiye'nin katılımı ile anlaşma imzalanarak Sad Abat sarayının adı verildi. Anlaşmanın ülkelerin anayasa yöntemlerine göre onaylanması zaman aldığı için 25 Haziran 1938 günü yürürlüğe girebildi.⁴⁵

Saadabat Paktı'nın hükümlerine bakıldığında tarafların birbirlerinin işlerine karışmayacakları, Ortak sınırların dokunulmazlığına kesinlikle saygı duyulacağı, Ortak çıkarların söz konusu olduğu durumlarda uluslar arası anlaşmalara onay vermeden önce üye ülkelerin aralarında danışacağı, Üye ülkelerden birine karşı yapılacak olan saldırı çalışmalarında bulunmayacakları, Ülkelerden birine saldırı olduğu durumlarda Milletler Cemiyeti'ne bu durumun bildirileceği ifade edilmiş, bu ifade ile Pakt'ın Milletler Cemiyeti ile olan ilişkilerinin kesilmeden devam edeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca aralarında ki sorunları savaş yoluna başvurmadan barışçıl yollarla çözecekleri hususlarına yer vermişlerdir. Pakt'a üye ülkeler Milletler Cemiyeti'ne vermiş oldukları taahhütlerini Pakt'ın hükümlerinden üstün tuttıklarını anlaşma hükümlerine koyup, Anlaşmanın süresini, onayını, yürürlüğe girişini, üye ülkelerin kalıp çıkmasını Milletler Cemiyeti'nin onayına bağlamışlardır. Bu duruma baktığımızda Milletler Cemiyeti'nin Pakt üzerinde büyük etkisinin olduğunu görüyoruz.⁴⁶

Mustafa Kemal Atatürk'ün Pakt'ın kurulmasını istemesinin amacı Ortadoğu'da bir güç oluşturmakla beraber yayılmacı politika takip eden ülkelere karşı Türkiye'nin doğu ve güney sınırlarını güvence altına almak, ayrıca buralarda Türkiye'ye düşmanlık edebilecek bir ülkenin kalmamasını sağlamaktır.

⁴⁴ Anıl Çeçen, "Avrasya'da Dünya Hegomanya Kavgası", İstanbul: 2023, Sayı 42, 2004, s.20.

⁴⁵ Çeçen, **Türkiye'nin B planı**, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2006, s. 310.

⁴⁶ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasi Anlaşmaları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s.110.

1.4.2.2. Bağdat Paktı

Türkiye, İran, Pakistan ve İngiltere arasında kurulmuş, Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğine dayalı bir ortak güvenlik ve savunma antlaşmasıdır. 1950'lerde Ortadoğu'nun güvenliğinden, yani Sovyet etkisinin ve komünizmin Ortadoğu ülkelerine sızmasından kaygılanan A.B.D. bu bölgedeki hükümetleri kendi aralarında örgütlenmeğe teşvik etti.⁴⁷

24 Şubat 1955 Tarihinde başlangıç olarak önce Türkiye ile Irak arasında Bağdat'ta bir karşılıklı işbirliği antlaşması imzalandı. Antlaşmanın amacı Türkiye'ye ve Ortadoğu bölgelerine gelebilecek bir saldırıya karşı iki ülke ortak savunmaları için işbirliği yapacaklardı. Antlaşma Arap Birliği'ne üye devletlere ve işbirliği yapmak isteyen Ortadoğu devletlerine açık tutuluyordu. Anlaşmaya; Arap dünyası, aralarındaki birliğin bozulacağını düşündükleri için sıcak bakmadılar. Ayrıca Arap dünyası SSCB'yi Amerika Birleşik Devletleri kadar tehlikeli görmüyorlardı. SSCB, 9 Şubat 1953 yılında Telaviv'de ki elçiliğinde patlayan bombadan sonra İsrail ile ilişkilerini kesti. İsrail ile ilişkilerini kesmesi SSCB'nin Arap dünyasında daha güvenilir olmasını sağladı. Antlaşmanın Arap Birliği'ne üye devletlere ve işbirliği yapmak isteyen Ortadoğu devletlerine açık tutulmasından yararlanan İngiltere 1955 yılında antlaşmaya katıldı. Aynı yıl içinde onu Pakistan ve İran izledi. Böylece üye devletlerin sayısı beşi buldu ve bakanlar düzeyinde bir daimi konsey kuruldu.⁴⁸

1958'de Irak'ta patlak veren devrim, Irak Krallığı ile birlikte Bağdat Paktı'nı kuran bütün yöneticileri de yok etti. Yeni Irak Hükümeti askeri ve saldırgan bir pakta üye olmanın Irak devletinin tarafsızlığına gölge düşüreceğini öne sürerek 1959'da pakttan çekildi. Irak'ın Bağdat paktından çekilmesi ile Pakt CENTO' ya dönüştü. Pakt'tan daha sonra bir devrim ile yönetimi değişen İran ve

⁴⁷ Melih Aktaş, **1950–1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü**, İstanbul: Şema, 2006, s. 106.

⁴⁸ a.g.e., s.106.

hemen ardında Pakistan çekildi. CENTO'nun üyelerini kaybetmesi ile hükmü kalmamıştır.⁴⁹

1.4.2.3. Arap Para Fonu

20 üye ülkesi bulunan Arap Para Fonu 27 Nisan 1976'da kurulur, 13 Şubat 1977'de faaliyete geçer. Merkezi Birleşik Arap Emirliklerinin Başkenti olan Abu Dabi'de bulunur. Fona üye ülkeler olan Cezayir, Bahreyn, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen Cumhuriyeti., Arap Ekonomik Entegrasyonu'nun parasal fonunu oluşturmaktadırlar. AMF bölgesel ve hükümetlerarası, bağımsız hukuksal yapısı olan bir kuruluştur.

Kuruluşun amaçları :

- 1) Arap ülkelerinin ekonomik kalkınma süreçlerini hızlandırmayı ve aralarındaki ticareti geliştirmeyi hedeflemekle beraber ticaret ve ödemeler kısıtlamalarının ortadan kaldırılmasını sağlamak
- 2) Kısa ve orta vadeli fonlar ile ödemeler dengesizliklerinin telafi edilmesini sağlamak
- 3) Üye ülkeler arasında para politikalarının koordine edilmesini ve para ve mal hareketlerinin serbestleştirilmesini sağlamak
- 4) Üye ülkeler arasında sermaye hareketlerinin teşvik edilmesidir.

Fon,1978 yılında borç verme işlemine başlamıştır. Borçlanma faizleri sistem içinde belirlenmektedir, faiz oranları ve diğer maliyet unsurları homojen bir şekilde belirlenmektedir. AMF'nin hesap birimi 'Arap Hesap Dinarı' dır ve IMF'nin üç SDR'sine eşittir. Sermaye ve -İdare Meclisi izniyle- rezervlerinin iki katına kadar borçlanabilmektedir.

⁴⁹ Aktaş, s. 107.

Arap Para Fonu Teşkilatı İncelendiğinde Yöneticiler Kurulunun en yüksek karar organı olduğu görülmektedir. Her bir ülke bir Yönetici tarafından temsil edilmektedir. Yönetim Kurulu sekiz direktörden oluşmaktadır. Üyeler Yöneticiler Kurulu tarafından üç yıllığına seçilmektedir.

Genel Başkan Yönetim Kuruluna başkanlık eder. Genel Başkan Yöneticiler Kurulu tarafından beş yıllığına seçilir ve de İkinci kez aynı göreve atanabilir. Genel Başkan Fon işlemlerinin idaresinden ve personel atamalarından sorumludur⁵⁰.

1.4.2.4. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT)

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) 1964–1979 yılları arasında varlığını sürdürmüş olan Bölgesel İşbirliği Teşkilatı'nın devamı niteliğinde Türkiye, İran ve Pakistan arasında 1985 yılında resmen kurulmuştur. Üyeleri Türkiye, İran, Pakistan, Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'dır. Küresel ekonomik sahnede görülen değişiklikler ışığında üyesi bulunan devletlerin müşterek gereksinimleri temelinde bu ülkeler arasında ekonomik işbirliği tesisini amaçlayan bölgesel bir devletlerarası teşkilattır.

Üç kurucu üye devlet arasında ilk olarak 12 Mart 1977 yılında imzalanıp; 1990, 1992 ve 1996 yıllarında tadil edilen İzmir Antlaşması, EİT'in temel antlaşmasıdır. İzmir Antlaşması'nda yer aldığı üzere, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın teşviki için bölgedeki ekonomik ve sosyal potansiyellerin harekete geçirilmesi, üye ülkelerdeki yaşam standartlarının ve hayat kalitesinin yükseltilmesi, bölge içi ve dış ticaretinin artırılması ve ekonomik, sosyal, kültürel, teknik ve bilimsel alanlarda etkin işbirliği ve karşılıklı yardımlaşmanın özendirilmesi EİT'in amaçları arasındadır.

⁵⁰<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detayrk&yayinID=967&icerikID=1076&dil=TR> 08.07.2009.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı organları incelendiğinde Zirve, Hükümet Başkanları düzeyinde olup, istişare mahiyetinde iki yılda bir toplanır.

Bakanlar Konseyi ise teşkilatın en yüksek karar ve icra organıdır. Üye ülkelerin Dışişleri Bakanları veya Bakan düzeyinde temsilcilerinden oluşur. Üye ülkeler arasında münavebeli olarak her yıl en az bir kez toplanır. Bakanlar kurulu toplantısına ev sahipliği yapan üye ülke, Bakanlar kurulu toplantısının başkanlığını da üstlenmiş olur.

Bölgesel Planlama Konseyi, Üye ülkelerin Planlama Teşkilatları Başkanları ile ilgili diğer kurum temsilcilerinden oluşur. Yılda bir kez yapılan Bölgesel Planlama Konseyi toplantılarında EİT faaliyetleri değerlendirilir, Bakanlar Kurulu'na sunulmak üzere rapor edilir ve Teşkilat'ın plan ve programları belirlenir.⁵¹

Daimi Temsilciler Konseyi, Teşkilat nezdinde akredite olan Tahran'da yerleşik Büyükelçiler veya Daimi Temsilciler ile İran Dışişleri Bakanlığının ilgili Genel Müdüründen oluşur. Ayda bir defadan az olmamak üzere toplanır. Bakanlar adına Teşkilatın iş ve idaresine ilişkin kararlar alır ve uygular.

Yazmanlık, Tahran'da (İran) bulunmaktadır. EİT faaliyetlerinin uygulamaya konulması, koordinasyonunun sağlanması ve izlenmesinden ve Teşkilat toplantılarının servis edilmesinden sorumludur.

Genel Sekreter, üç yıllık bir dönem için bir defalığına BK tarafından seçilir ve atanır. EİT Genel Sekreterliğini Ağustos 2006'dan bu yana Pakistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Hurşit Enver yürütmektedir. Yazmanlıkta, dördü Türk uyruklu (Genel Sekreter Yardımcısı kadrosu dâhil) olmak üzere 14 yönetici, 29 uzman ve 17 yerel görevli çalışmaktadır.

EİT faaliyetleri Yazmanlık bünyesindeki şu Direktörlükler aracılığıyla icra edilmektedir: "Ticaret ve Yatırım", Ulaştırma ve Telekomünikasyon",

⁵¹ http://digim.meb.gov.tr/uaorgutler/digerorgut_eit.html 08.07.2009.

“Enerji, Madenler ve Çevre”, “Tarım, Sanayi ve Turizm” “İnsan Kaynakları ve Sürdürülebilir Kalkınma”, “Proje, Ekonomik Araştırma ve İstatistik”.

Ayrıca EİT Taşımacılık Şirketi, EİT-CCI, EİT Sigortacılık Koleji, ECOBANK, EİT Danışmanlık ve Mühendislik Şirketi, EİT Reasürans EİT Standardizasyon, Uygunluk Değerlendirmesi, Akreditasyon ve Metroloji Bölgesel Merkezi'nin RISCAM, EİT Doğal Afetler Risk Yönetimi Bölgesel Merkezi gibi yan kuruluşları mevcuttur⁵².

1.4.2.5. Arap Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OAPEC)

Cezayir, Bahreyn, Mısır, Irak, Libya, Katar, Kuveyt, Suriye, Suudi Arabistan, Tunus ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerden müteşekkil 11 üyeli OAPEC Teşkilatı 1968 yılında kurulmuştur.

Teşkilatın kuruluş amacı: Petrol sanayisi ile alakalı ekonomik faaliyetlerde üye ülkeler arasında ekonomik işbirliğini geliştirerek ülkelerin gerek birlikte gerekse bireysel olarak yasal menfaatlerini korumalarını sağlamaktır. Ayrıca piyasalara petrol akımının eşit ve uygun fiyatlarla girmesini sağlamak, Petrol sanayisindeki sermaye yatırımları ve uzman incelemesi için uygun olan ortamı sağlamaktır. OAPEC bu amaçlarını beş madde halinde sağlamaktadır.

Bu amaçla:

- a) Üyelerinin petrolle ilgili ekonomik politikalarında koordinasyonu sağlamak için uygun önlemleri alır.
- b) Üye ülkeler arası bilgi akımını sağlayıp üye ülke vatandaşlarının ülkelerindeki istihdam olanaklarından faydalanmasını sağlar.
- c) Teşkilatın faaliyetlerini yürütebilmesi için üye ülkelerin yasal mevzuatlarını uyumlu hale getirmek için gerekli önlemleri alır.

⁵² http://digim.meb.gov.tr/uaorgutler/digerorgut_eit.html 08.07.2009.

d) Petrol sanayisinde problemlerin çözümünde üye ülkeler arası işbirliğinin artırılmasını sağlar.

e) Petrol sanayisinde ortak projelerde üye ülkelerin kaynaklarından ve ortak potansiyellerinden yararlanır.

Teşkilatın yapısı incelendiğinde en üst karar organının üye ülkelerin petrol ve enerji bankalarının oluşturduğu Bakanlar Konseyi olduğu görülür. Bakanlar Konseyi teşkilatın genel politikasını kurallar koymak sureti ile yönlendirir. Konsey yılda iki kez toplanır. Başkanlık her yıl farklı ülkelere geçer.⁵³

İdari büro teşkilatın yönetiminde konseye yardımcı olan birimdir. Personel ve bütçe işlerine bakar. Ayrıca konseyin gündemini belirler.

Genel Sekreteryaya üç yıllık bir dönem için seçilir. Genel Sekreterle beraber üç adette Genel Sekreter yardımcısı atanır. Genel Sekreteryaya teşkilatın faaliyetlerini planlar ve yürütür. Konsey ve İdari bürodan gelen program ve politikaları yürütür. Sekreteryaya Arap enerji çalışmaları bünyesinde bulunur.

Adli mahkeme üye ülkeler arasında petrol faaliyetleri ile alakalı çıkan sorunları çözüme kavuşturur.

OAPEC dört yılda bir yapılan Arap Enerji Konferanslarında Arap petrol yatırımları anonim şirketi, Arap Gemi yapımı ve onarımı şirketi, Arap deniz petrol taşıma şirketi, Arap petrol eğitim kurumu, Arap petrol taşıma şirketi kuruluşlarına mali destek sağlar⁵⁴.

⁵³<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detayrk&yayinID=968&icerikID=1077&dil=TR> 07.07.2009.

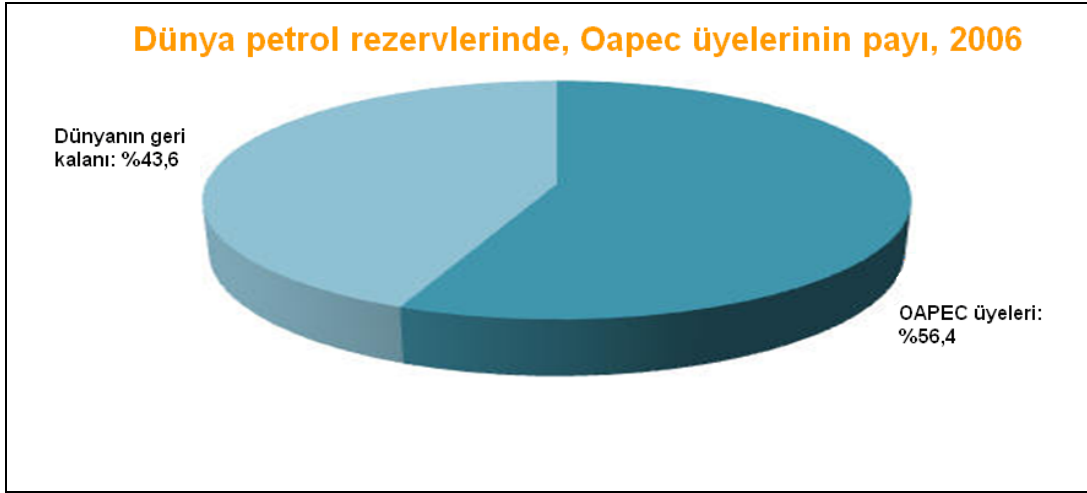
⁵⁴<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detayrk&yayinID=968&icerikID=1077&dil=TR> 07.07.2009.

OAPEC üyesi ülkeler dünya petrol üretiminin büyük bir bölümünü karşılamaktadır. OAPEC'e petrol üretimi istatistikleri Tablosu.

Tablo 1. OAPEC Üyeleri ve Dünya'da Petrol Rezervleri 2006 Milyar varil

Ülke	Miktar	Yüzde to OAPEC	Yüzde to Dünya
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	97.80	14.94%	8.42%
Bahreyn	0.13	0.02%	0.01%
Tunus	0.40	0.06%	0.03%
Cezayir	12.20	1.86%	1.05%
SUUDİ ARABİSTAN	264.21	40.36%	22.76%
Suriye	3.00	0.46%	0.26%
Irak	115.00	17.57%	9.91%
Katar	15.21	2.32%	1.31%
Kuveyt	101.50	15.50%	8.74%
Libya	41.46	6.33%	3.57%
Mısır	3.72	0.57%	0.32%
OAPEC	654.63		
Dünya	1160.84		

Kaynak : <http://www.oapec.org/en/statistics.htm>, 08.07.2009

Şekil 1. Dünya petrol rezervlerinde, Oapec üyelerinin payı

Tablo 2. OAPEC Üyeleri ve Dünya’da Ham petrol Üretim Gelişimi, 2005–2006 bin b / d

Ülke	2005		2006	
	Yüzde	Miktar	Yüzde	Miktar
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	11.21%	2378.00	11.87%	2568.00
Bahreyn	0.88%	186.00	0.85%	183.00
Tunus	0.33%	69.00	0.32%	70.00
Cezayir	6.37%	1352.00	6.33%	1369.00
SUUDİ ARABİSTAN	44.08%	9353.00	42.57%	9208.00
Suriye	1.96%	415.00	1.74%	377.00
Irak	8.73%	1853.00	9.34%	2020.00
Katar	3.61%	765.90	3.71%	803.00
Kuveyt	12.13%	2573.00	12.23%	2646.00
Libya	7.98%	1693.20	8.10%	1751.00
Mısır	2.73%	579.00	2.93%	634.00
OAPEC		21217.10		21629.00
Dünya Total		72361.60		72486.50
OAPEC Share to Dünya	29.32%		29.84%	

Kaynak : <http://www.oapecorg.org/en/statistics.htm>, 08.07.2009

Tablo 3. OAPEC Üyeleri ve Dünya Doğalgaz Rezervleri 2006 Milyar metreküp

Ülke	Miktar	Yüzde OAPEC	Yüzde Dünya	
Birleşik Arap Emirlikleri	6040	11.64%	3.32%	
Bahreyn	93	0.18%	0.05%	
Tunus	78	0.15%	0.04%	
Cezayir	4504	8.68%	2.47%	
Suudi Arabistan	7154	13.78%	3.93%	
Suriye	290	0.56%	0.16%	
Irak	3170	6.11%	1.74%	
Katar	25636	49.40%	14.08%	
Kuveyt	1572	3.03%	0.86%	
Libya	1420	2.74%	0.78%	
Mısır	1940	3.74%	1.07%	
OAPEC	51897			
Dünya	182040			
	2005		2006	
	Miktar	Yüzde	Miktar	Yüzde
Birleşik Arap Emirlikleri	47	13.74%	47.4	13.08%
Bahreyn	10.7	3.13%	11.1	3.06%
Tunus	2.4	0.70%	2.9	0.80%
Cezayir	89.23	26.09%	88.2	24.34%
Suudi Arabistan	71.2	20.82%	73.5	20.29%
Suriye	7.2	2.11%	7.3	2.01%
Irak	2.7	0.79%	3.5	0.97%
Katar	45.8	13.39%	49.5	13.66%
Kuveyt	12.3	3.60%	12.9	3.56%
Libya	11	3.22%	13.2	3.64%
Mısır	42.5	12.43%	52.8	14.57%
OAPEC	342.03		362.3	

Kaynak : <http://www.oapec.org/en/statistics.htm>, 08.07.2009.

1.4.2.6. Asya-Pasifik Ekonomi ve Ticaret İşbirliği Örgütü (APEC)

APEC, 1989 yılında Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik gelişmeyi ve refah düzeyini daha kaldırmak ve Asya Pasifik Topluluğu arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla kurulmuştur.⁵⁵ APEC'in 21 üyesi vardır. Bunlar Avustralya, Brunei, Kanada, Şili, Çin, Hong Kong (Çin), Tayvan (Çin), Endonezya, Japonya, Kore, Malezya, Meksika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Cine, Peru, Filipinler, Rusya Federasyonu, Singapur, Tayland, Amerika Birleşik Devletleri ve Vietnam'dır. APEC üyeleri dünya nüfusunun yüzde 40'ına, dünya GSMH' sinin yüzde 56'sına ve dünya ticaret hacminin yaklaşık yüzde 48'ine sahiptir. Serbest piyasa ekonomisi rahat bir şekilde bölgelerinde uygulama amacı gütmektedirler. APEC, üyelerine antlaşmalara dayanan hukuki yükümlülükler getirmemektedir. Görüşmelerde kararlar katılan ülkelerin oy birliğiyle alınmakta olup yapılması gerekli işler ise gönüllü olarak üstlenilmektedir.⁵⁶ APEC bünyesinde ticaret ve yatırımları izleme, yatırım ve teknoloji transferi, insan kaynaklarını geliştirme, enerji, telekomünikasyon, deniz kaynaklarının korunması, balıkçılık, ulaştırma ve turizm konularında çalışma grupları bulunmakta, yüksek düzeyli memurlar ve bakanlar düzeyinde toplantılar düzenlenmekte ve ülke liderlerinin katıldığı zirvelerde APEC çerçevesindeki gelişmelere yön verilmektedir.

APEC çerçevesindeki işbirliğinin temel hedefleri üyeler arasında gümrük tarifelerinin düşürülmesi ve diğer ticaret engellerinin azaltılması, yerel bazda verimli ekonomilerin oluşmasına katkı sağlanması, bu sayede ithalatın önemli bir biçimde artırılmasıdır. APEC'in koyduğu bu hedeflerin gerçekleştirilmesi açısından APEC'e Üye Ülke liderlerinin 1994'te Endonezya'nın Bogor şehrinde kabul ettikleri "Bogor Hedefleri" anahtar bir yer tutmaktadır. Sanayileşmiş Ülkeler açısından 2010, gelişmekte olan ülkeler tarafından ise 2020 yılında hayata geçirilmesi öngörülen bu hedefler, özetle, Asya-Pasifik bölgesinin bir serbest ticaret ve yatırım alan haline getirilmesini hedeflemektedir.

⁵⁵ Canbek, s. 49.

⁵⁶ a.g.e., s. 49.

1.4.2.7. Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği olan ASEAN 1967 Yılında Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland ülkelerinden oluşan 5 ülkenin katılımı ile kurulmuştur. 1984 yılında Brunei Dar-ussa lam'ın da katılımı ile üye sayısı 6'ya çıkmıştır.⁵⁷

Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği olan ASEAN'nın amaçları:

- 1)Güneydoğu Asya Ülkeleri'nin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel gelişmelerini sağlamak
- 2)Bölgesel barışı tesis etmek ve Ekonomik, Sosyal, Kültürel ve teknik bilimsel konularda karşılıklı yardımlaşmak
- 3)Eğitim ve teknik konularda araştırmaları desteklemek,
- 4)Ülkelerin kaynaklarını tarım ve endüstride daha etkin kullanmak,
- 5)Uluslararası ticareti artırıp ulaşım ve iletişim olanaklarını geliştirmek, Uluslararası ve Bölgesel organizasyonlarla yakın işbirliği kurmaktır.

7 Mayıs 1974 yılında Cakarta'da yapılan toplantıda Genel sekreterliğin Cakarta'da kurulmasına kara verilmiştir.

ASEAN ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ekonomik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile iki bölgesel gurup arasında ekonomik ilişkileri geliştirmek amaçlanmıştır. Ayrıca üye ülkeler arası ticareti geliştirmek adına çerçeve anlaşma ile Ortak efektif Tercihli Tarife Şeması anlaşması imzalanmıştır.⁵⁸

ASEAN yapılanmasında Devlet Başkanları en büyük otoritedir. Koordinasyonu üye ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan bakanlar konseyi

⁵⁷<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detayrk&yayinID=1049&icerikID=1160&dil=TR>, (28.06.2008).

⁵⁸ Canbek, s. 50.

sağlar. ASEAN üyeleri arası ekonomik faaliyetleri ekonomi bakanlarınca yönetilmektedir.

Politik değerlendirmeler üst düzey politik görevliler tarafından yapıp, Bakanlar toplantısına rapor olarak sunulmaktadır. ASEAN’da ayrıca Kültür ve Enformasyon Kurulu, Sosyal gelişme kurulu, Bilim ve Teknoloji kurulu, İlaç konusunda üst düzey komitesi, Çevre üzerine ASEAN üst düzey görevlileri, Sivil hizmet konularında ASEAN konferansı kurulları vardır.⁵⁹

1.4.2.8. Asya’da Bir Bölgesel Oluşum Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO)

Ekonomik İşbirliği Konferansı 1985 yılında üye ülkeler arası teknik, kültürel ve ekonomik ilişkileri geliştirmek amacı ile Türkiye, Pakistan ve İran tarafından kurulmuştur.

Üyeleri Afganistan, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan’dır.⁶⁰

ECO 1969 yılı ile 1979 yılları arasında varlığını göstermiş olan fakat daha sonra etkinliğini kaybetmiş olan Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği kuruluşunun yerini almıştır.

Ekonomik İşbirliği Konferansı’nın kuruluş amacı karşılıklı ticareti arttırmak, bölgede sürdürülebilir gelişme için uygun ortamı hazırlamak, kültürel ve dostluk ilişkilerini geliştirmektir. Kuruluş protokolünde yer alan taslak planla ECO Ticaret ve Kalkınma Bankası, ECO Sigorta Şirketi, ECO Gemicilik Şirketi ve Havayollarının kurulması gibi çalışmalara yer verilmesi hedeflenmiştir.⁶¹ Ayrıca İstanbul bildirgesi ile öncelikli hedefler olarak; Ticaret, Endüstri, Tarım, Ulaşım ve haberleşme, Uyuşturucu maddelerle mücadele konuları belirlenmiştir.

Ekonomik İşbirliği Konferansı’na üye olan ülkeler arasında Tercihli

⁵⁹ Canbek, s. 52.

⁶⁰ Alan, s.41.

⁶¹ Hamit Ersoy-Lale Ersoy, **Küreselleşen Dünya’da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2002, s.130.

ticaret anlaşması ve Vize kolaylığı anlaşması imzalanmıştır.

ECO yapılanmasının en üst karar alma organı Bakanlar konseyidir. Bakanlar konseyi üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından meydana gelir. Ayrıca Konsey ve Bölgesel Planlama Konseyi teşkilatın organlarından. Ayrıca ECO Sigorta Merkezi, ECO Sigorta Kolejli, ECO Sanayi ve Ticaret Odası, ECO Ortak Sigorta Uyum Programı olan dört uzman kuruluşu vardır.⁶²

1.4.2.9. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), dünyada küreselleşme ve bölgesel düzeyde Uluslararası bütünleşme yönünde, siyasal ve ekonomik alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüdür. 1980'li yılların sonunda, Doğu Avrupa'da ekonomik boyutta serbest piyasa ekonomisine ve siyasal boyutta çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin yarattığı ortamda konumunu bulan KEİ, Türkiye'nin öncülük yaptığı bir bölgesel ekonomik işbirliği girişimidir. 5 Haziran 1992 Yılında İstanbul'da kurulan örgütün amacı; üye ülkelerin coğrafi yakınlıklarından istifade ederek ticari, ekonomik, teknolojik ilişkilerini geliştirmektir.⁶³

Ticaret; KEİ sürecinin önde gelen, başı çeken bir unsurdur. Bölgelerarası ticaretin arttırılması, ticarete engellerin kaldırılması KEİ'nin öncelikli hedefleri arasındadır. Nitekim KEİ kuruluş belgesinde; bölgede bir serbest ticaret bölgesinin kurulması hedefi öngörülmektedir. Ticaretin yanı sıra, doğrudan dış yatırımlar, teknoloji transferi de üye ülkelerde ekonomik gelişmeyi hızlandıran etkenler olarak KEİ'nin eylem alanı içinde yer almaktadır.

Sınır ve kıyı ticareti, ticaretin serbestleştirilmesi, Kobi'lerin teşviki, malların ve kişilerin sınır ötesi hareketlerinin kolaylaştırılması, iş seyahatlerinde vize kurallarının yumuşatılması halen üzerinde çalışılmakta olan konular olarak KEİ gündeminde bulunmaktadır.

⁶²<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detayrk&yayinID=1044&icerikID=1155&dil=TR>, (28.06.2008).

⁶³ Alan, s.43.

Öte yandan, KEİ Örgütünün en önemli işbirliği alanlarından bir diğeri de iletişimdir. İletişim ve ulaştırma şebekeleri hem ulusal hem bölgesel alanda ekonomik bütünleşmenin stratejik unsurlarını oluşturmaktadır.

27 üyesi bulunan örgüte üye olan devletler; Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Ukrayna, Yunanistan, Sırbistan, Kıbrıs, Karadağ, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Beyaz Rusya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Hırvatistan, İsrail, İtalya, Mısır, Polonya, Slovakya, Tunus ve Türkiye'dir.

1.4.2.10. Avrupa Birliği

1 Kasım 1993 Yılında kurulan Avrupa Birliği; barışı korumak, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi pekiştirmek amacı ile bir araya gelmiş 15 üye devlet'ten oluşur. Birliğin içinde ortak kurumları bulunan üç Topluluk yer alır.⁶⁴ Bunların içinde ilk kurulanı (1951 tarihli Paris Antlaşması'yla) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) oldu. Daha sonra (1957 tarihli Roma Antlaşması'yla) Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kuruldu. Topluluklar bu sürecin sonunda Üye Devletlerarasındaki bütün iç sınırları kaldırarak tek bir pazar kurdular. 1992'de Maastrich'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile ekonomik ve parasal birlik doğrultusunda ilerleyen ve belirli alanlarda hükümetler arası işbirliğini içeren bir Avrupa Birliği kuruldu.

Birliği yöneten kurumlar şunlardır: Demokratik yollarla seçilen Parlamento, üye devletleri temsil eden ve bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Doruğu, Antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, Topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve birliğin mali yönetimini izleyen Sayıştay. Ayrıca ekonomik, sosyal ve bölgesel çıkar gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurulları vardır. Birliğin dengeli gelişimine katkıda bulunan projelerin finansmanını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş olan bir Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır.

⁶⁴ Alan, s.34.

Günümüzde AB'ye 27 ülke üyedir. Bu ülkeler: Almanya, Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Kıbrıs, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Letonya, Lituanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya'dır. Hırvatistan ve Türkiye ise AB'ye aday ülkelerdir. 22 Haziran 1993 yılında yapılan Kopenhag zirvesinde birliğe üyelik için Siyasi, Ekonomik, Topluluk mevzuatının benimsenmesi başlıklarında belli kurallar getirilmiştir. Kopenhag kriterleri denilen kurallarla Üye ülkelerde Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların oluşturulmasını, üye ülkeler için İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanısıra birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması, Siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlülüklerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması amaçlanmıştır.⁶⁵

Avrupa Birliği kurulduğu günden bugüne kurucu ülkeler olan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dan sonra 1973 yılında Danimarka, İngiltere ve İrlanda, 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında Portekiz, İspanya, Avusturya, Finlandiya ve İsveç, 2004 yılında Kıbrıs Rum Kesimi yönetimi, Malta, Polonya, Slovakya, Estonya, Macaristan, Lituanya ve Çek Cumhuriyeti, 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılımı ile genişleme süreci yaşamıştır.⁶⁶

Avrupa Birliği üye ülkelerinin kalkınması amacı ile ortak temel politikalar belirlemiştir. Ortak politikalar belirlemek sureti ile birlik içerisinde oluşabilecek farklı uygulamaları da ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

Avrupa Birliği'nin temel politikalarını:

Rekabet politikası, Ortak tarım politikası, Vergi Politikası, Bölgesel Politika, KOBİ politikası, Çevre Politikası, Tüketici Politikası, Ortak Ticaret

⁶⁵ http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html, (28.05.2008)

⁶⁶ <http://www.ikv.org.tr/abgenislemesi.php>, (25.06.2008).

Politikası, Ortak Balıkçılık Politikası, Sanayi politikası, Enerji Politikası, Telekomünikasyon ve Görsel- İşitsel Politikalar, Sosyal Politika, Enerji Politikası, Ulaştırma Politikası, Bilim ve Araştırma Politikası diye sıralayabiliriz.⁶⁷

Avrupa Birliği 2002 Ocak başından itibaren ortak para birimi olan Euro geçiş yapmış olup, üye ülkelerden 12'sinin kendi ulusal paralarını tedavülden kaldırarak, Euro'yu resmi parası olarak kullanmaya başladılar. Bununla beraber ortak bir Avrupa Merkez Bankası kurulması, ekonomik birlikteliğin en somut adımı oldu.

1.4.2.11. Şanghay İşbirliği Örgütü

Çin ile Rusya arasındaki sınırların belirlenmesi konusu ile başlayan ilişkiler, 1996 yılında Şanghay Beşlisi' nin kurulması ve her yıl yapılan zirve toplantıları iyice gelişmiştir.

26 Nisan 1996 tarihinde Çin, Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan liderleri Şanghay'da yaptıkları ilk zirvede, Sınır Bölgelerinde Askeri Alanda Güvenliği Güçlendirme anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmanın amacı, beş ülkenin sınır bölgelerinde barış, istikrar ve güvenliği sağlamak, Asya Pasifik Bölgesinde ve hatta dünyada barış ve güvenliğin korunması ve güçlendirilmesi için yeni bir güvenlik modeli geliştirmektir. Şanghay'daki zirvenin güç merkezleri Çin ve Rusya'dır. 26 Nisan 1996 tarihinde yapılan toplantının amacı Çin ve Rusya arasındaki SSCB döneminden kalma olan 7400 km²'lik sınır kaynaklı anlaşmazlıkların çözümlenmesidir.⁶⁸

İkinci zirve, 24 Nisan 1997 tarihinde Moskova'da yapılmıştır. Bunda da taraflar, Sınır Bölgelerinde Karşılıklı Askeri Kuvvetlerin Azaltılmasına İlişkin Antlaşma' yı imzalamışlardır. Bu antlaşmayla bir denetleme organı oluşturulacak ve organın görevi 31 Aralık 2020 tarihinde sona erecek, fakat gerekirse taraflar

⁶⁷ <http://www.ikv.org.tr/temelpolitika.php>, (25.06.2008) .

⁶⁸ Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasya' da Güç Mücadelesi: Şangay Beşlisi ya da Mahşerin Beş Atlısı", **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yay, Sayı. 14, Haziran 2001, s.69.

antlaşmayı uzatabileceklerdir.⁶⁹

Üçüncü zirve 3 Temmuz 1998 tarihinde Alma Ata' da toplanmış ve zirvede bölgenin barış ve güvenliğini geliştirme, bölgesel ekonomik işbirliğinin güçlendirilmeleri konusunda görüşmeler yapılmıştır. Beş ülkenin zirve sonunda yayınlamış oldukları bildirmede; Karşılıklı sınırların korunması ve sınırlarda silahsızlanma konuları üzerinde durulmuştur.⁷⁰

25 Ağustos 1999 tarihinde, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yapılan dördüncü zirvede de yine, bölge güvenliği ve dünya çapındaki problemler ele alınıp, Ayrıca insan hakları bahane edilerek ülkelerin içişlerine karışılması gibi BM yasasına aykırı tavır ve faaliyetlere tamamen karşı olduklarını ve ABD, NATO'lu tek kutuplu dünya düzenine karşı olduklarını ifade etmişlerdir.⁷¹

Şanghay Beşlisi'nin beşinci zirvesi, 5 Temmuz 2000 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de yapılmıştır. Toplantıda Çin'in birliği ve toprak bütünlüğünün korunması amacıyla Tek Çin İlkesine değinilerek, Çeçenistan konusunda da Rusya'ya destek verileceği ifade edilmiştir.

15 Haziran 2001 tarihinde Şanghay'da yapılan altıncı zirvede Özbekistan'ında katılımıyla Şanghay Beşlisi, Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO)'ne dönüştürmüştür. Altı ülkenin liderleri, ekonomik işbirliğini öngören SCO beyannamesi ile bölgesel güvenlik konularını da kapsayan Şanghay Antlaşmasını imzalamışlardır.

Şanghay İşbirliği örgütünün kuruluş amacına baktığımızda bölgede ağırlıkları olan iki ülke Rusya ve Çin'in kendi güvenliklerini sağlayarak bölge üzerinde hakimiyet kurmayı amaçladıkları görülmektedir. Amerika Birleşik Devletlerinin Afganistan ve Irak'a girmesi ve BOP adı ile kurulması düşünülen projenin bir ucunun Asya topraklarına uzanması güvenlik sorununu ön plana

⁶⁹ Hasan Koni, "Küresel Pazarların Oluşumu ve Stratejik Nedenleri", **Türkiye Silâhlı Kuvvetler Dergisi**, Nisan 1993, s. 3.

⁷⁰ Ekrem Erkin, "Çin'in Türkistan Politikası: Şanghay Beşlisinden Şanghay İşbirliği Örgütüne", **Stratejik Analiz Dergisi**, ASAM Yayınları, S.16, Ağustos 2001, s.69.

⁷¹ Erkin, s.69.

çıkarmaktadır. Ayrıca 25 Ağustos 1999 tarihinde, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te yapılan dördüncü zirvede ABD, NATO'lu tek kutuplu dünya düzenine karşı olduklarını ifade etmeleri ile yenedünya düzeninde kendilerinin de olduğunu ve bunu her fırsatta hissettireceklerini dile getirmişlerdir.⁷²

⁷² Nuraniye Hidayet, Orta Asya'da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü Başbakanlar Toplantısı Sonrası", <http://www.turksam.org/tr/a614.html>, 10 Kasım 2005, (24.11.2007).

2. BÖLÜM

D-8 TEŞKİLATINA ÜYE ÜLKELERİN SOSYO- EKONOMİK DURUMU

2.1. D-8 Tanımı

Developing Eight, kısaca D-8 (Kalkınmakta olan 8 ülke) anlamına gelen, bir kuruluştur. Bu kuruluşa üye olan sekiz ülke Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'dır. Refah Partisi ve Doğruiyol Partisi koalisyonununun iktidarda olduğu dönemde iktidar Başbakanı Necmettin Erbakan'ın girişimleri ile kurulan bir organizasyondur.⁷³

2.2. D-8 Örgütü'nün Kuruluşu

15 Haziran 1997 tarihinde Çırağan Sarayında resmen kuruluşu gerçekleştirilen D-8 Teşkilatı fikrinin oluşumu kısaca ESAM olarak adlandırılan Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi denilen kuruluş aracılığı ile 31 Mayıs-1 Haziran 1992 yılında Yıldız Sarayında yapılan bir toplantı ile gerçekleşmiştir. D-8 Teşkilatı kurulana kadar bu toplantılarda devlet yetkilileri yerine iş adamları ve akademisyenler yer aldılar.⁷⁴

D-8 teşkilatlanması resmi olarak 22 Ekim 1996 yılında Çırağan Sarayında yapılan "Kalkınmada İşbirliği Konferansı" ile başlamış, toplantıya katılan sekiz ülkenin hemfikir olması neticesinde bir teşekkülün oluşturulmasının uygun olabileceğine karar verilerek, İzmir ve Antalya'da yapılan bir dizi toplantıların ardından İstanbul zirvesi ile kuruluşunu tamamladı.⁷⁵

İlk olarak İstanbul'da düzenlenen kuruluş ile alakalı kararların alındığı

⁷³ Mehmet Hasgüler-Mehmet Uludağ, **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler**, Ankara, Nobel Yayınları, 2004, s.271.

⁷⁴ Hamit-Lale Ersoy, s.97.

⁷⁵ Alan, s.178.

Dış işleri Bakanları konseyi toplantısında bir bildirge oluşturulmuş, bu bildirgeye göre oluşuma D-8 adı verilip,⁷⁶ kurumsal yapısı ve statüsü, hedefleri ve ilkeleri, faaliyetleri görüşüldü. Toplantıda alınan kararla 13 Mart 1997 tarihinde Antalya’da bir toplantı yapılmasına karar verildi.

Antalya’da yapılan toplantıda grubun amacı, faaliyet alanları, örgütsel yapısı onaylanarak İstanbul’da daimi bir sekreterliğin kurulması kararı alındı. Toplantıya katılan ülkelerce 55 proje ortaya konulup, bu projelerin yürütülmesi için 10 tane çalışma grubu oluşturuldu.⁷⁷

2.3. D-8 Örgütü’nün Kuruluş Amacı

D-8 girişiminin başlatılmasında ki amaç, büyük bir ekonomik potansiyeli, kalabalık ve genç nüfus ve çeşitli kaynakları olan, geniş coğrafi alanı temsil eden 8 ülke arasında ticaret ilişkilerinde yeni fırsatlar oluşturmak, Uluslararası düzeyde karar alma sürecine katılımlarını artırmak, daha iyi hayat şartları sağlamak, somut ortak projeler etrafında ekonomik işbirliğini geliştirmek ve üye olan ülkelerin bağlı oldukları diğer tüm bölgesel kuruluşlarında dünya ekonomisindeki durumlarını güçlendirmektir.⁷⁸

D-8 Teşkilatının ilk kurulduğu dönemlerde bir gümrük birliği çalışması ya da serbest bölge oluşturulması gibi çalışması bulunmamaktaydı.⁷⁹ Ayrıca üye ülkelerin farklı kuruluşlarla olan taahütlerinede müdahil olamamaktadır. Teşkilatın siyasi herhangi bir yönü olmayıp siyasi maksatla yapılmış herhangi bir çalışması bulunmamaktadır.

D-8, kurucu üyelerinin kompozisyonunun da yansıttığı gibi, bölgesel olmaktan çok küresel bir kuruluştur. D-8 Teşkilatının hedeflediği küresellik sömürünün olmadığı, sömürünün yerine tüm dünya ülkelerinin iş birliği için de

⁷⁶ Hüseyin Kansu, **Dış Politikada Yeni Ufuklar**, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1997, s.55.

⁷⁷ Hamit-Lale Ersoy, s.103.

⁷⁸ “İktidarda 1 Yıl”, **RP- DYP Koalisyonu İcraatları Bülteni**, 28 Haziran 1996- 30 Haziran 1997.

⁷⁹ Ayhan Kamel, “D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü”, **Avrasya Dosyası**, cilt: 7, sayı 2, Yaz 2001, s. 251.

hareket ettikleri bir küreselliktir.⁸⁰ Üyelik, grubun hedeflerini, ilkelerini benimseyen ve ortak bağları paylaşan diğer gelişmekte olan ülkelere de açıktır.

2.4. D-8 Örgütü'nün İlkeleri Ve Özellikleri

D-8 Teşkilatının bayrağında yer alan altı yıldız teşkilatın temel ilkelerini yansıtmaktadır. Bu ilkeler teşkilatın nasıl bir mantıkla kurulduğunu, dünya üzerinde neleri hedeflediklerini, var olan diğer küresel manada çalışan teşkilatlardan hangi yönlerinin farklı olduğunu ortaya koyuyor. D-8 Teşkilatının ilk ilkesi Savaş değil, barış düsturudur, dünya üzerinde var olan kaynakların savaştan da, bölüşülerek tüm ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanabileceğini savunmaktadır. Bu ilke ile D-8 Teşkilatı barışçı bir teşkilat olduğunu göstermektedir. Teşkilatın ikinci ilkesi Çatışma değil, diyalog düsturudur. Üçüncü ilkesi ise Çifte standart değil, adalet ilkesidir, bu ilke güçlü ülkelerin de geri kalmış ülkelerin de dünya üzerinde sosyal ve ekonomik haklardan aynı düzeyde istifade etmesini belirtmektedir. Dördüncü ilke olarak Üstünlük değil, eşitlik ilkesi benimsenmiştir. Beşinci ilke Sömürü değil, işbirliği, Altıncı ilke ise Baskı ve tahakküm değil, insan hakları hürriyet ve demokrasi ilkeleridir.

D-8 Teşkilatının ilkeleri savaştan, huzur dolu, her ülkenin dünya üzerinde söz sahibi olduğu, adaletin her alana hakim olduğu, açlıktan ölümlerin olmadığı bir dünya hedeflediğini belirtmektedir.

D-8 Teşkilatının özelliklerine gelince D-8 Teşkilatı Yüksek seviyede küresel bir teşkilattır. Fakat teşkilatın küresellik anlayışı diğer küresel örgütler gibi sadece kendi mensuplarının çıkarları doğrultusunda hareket eden bir küresellik anlayışı değildir. D-8 Teşkilatının küresellik anlayışı dünya üzerindeki bütün gelişmekte olan ülkelerin gelişimine katkıda bulunup, sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden diğer küresel teşkilatların olumsuz tutumlarından koruma amaçlıdır⁸¹.

⁸⁰ Alan, s.213.

⁸¹ a.g.e., s.214.

D-8 Teşkilatının G-8 Teşkilatına alternatif olarak oluşturulmuş bir teşkilat olduğu düşüncesi vardır. Fakat düşünüldüğünün aksine D-8 Teşkilatı G-8'ler ile kendi aralarında işbirliği yaparak Dünya üzerinde ki sorunlara çözümler üretmeyi hedeflemektedirler. D-8 ülkeleri yukarıda belirtilen temel ilkeleri sadece kendileri için değil bütün insanlık için benimsemişler, bunun için kuruluşlarından bir yıl sonra G-8'lerle birlikte bir masa etrafında Yeni Bir Dünya'nın kurulması için toplanılmasını programlarına almışlar ve bu çalışma hedefine 2. Yalta Konferansı tanımlamasını yapmışlardır⁸². Bilindiği gibi 2.Dünya Harbinden sonra 1. Yalta Konferansı ile dünya şekillendirildi. Ancak bu şekillendirme doğrular üzerine dayanmadığı için soğuk harplerden başka bir sonuç vermedi Şimdi D-8 projesinde öngörülen bir hedef de 2. Yalta Konferansı ile ve 20 Asırdaki yanlışlardan alınacak dersler Yeni bir Dünyanın G-8'lerle beraber doğrulara dayandırılarak kurulmasını sağlamak düşüncesi Teşkilatın hedefinin alternatif oluşumdan ziyade dünyada istikrarlı kaynak dağılımını G-8'lerle müşterek hareket ederek sağlamayı amaçladıklarını görürüz.

D-8'ler bütün gelişmekte olan ülkeleri kucaklamak ve aynı zamanda süratle karar alabilen dinamik bir yapıya sahip olmak üzere kurulmuştur. Nitekim yine gelişmekte olan ülkelerden oluşan Afrika Birliği, Arap Birliği, Uzakdoğu Asya Birliği, Güney ve Orta Amerika Birliği gibi bazı kuruluşlar faydalı hizmetlerde bulunmalarına mukabil, istenen dinamizm ile çalışmamakta ve G-8'lere paralel hiçbir gelişme gösterememektedirler. İşte D-8'ler bir yandan bütün gelişmekte olan ülkeleri kucaklamak, diğer yandan da dinamik bir çalışma imkânına sahip olabilmek için önce 8 ülkenin katılımıyla yola çıkmışlardır⁸³.

D-8 Teşkilatı üye ülkelerinin içişlerine karışmama taahhüdü ile kurulmuş, her birinin bölgesel anlaşmalarına bağlılıklarını devam ettirmelerini öneren bir özelliğe sahiptir. Ayrıca teşkilat gelişmekte olan bütün ülkelerin birlikte ve hızlı kalkınmalarını, Uluslararası oluşumlara aktif katılımlarını sağlamayı, dünya ekonomilerindeki etkilerinin artmasını sağlamayı, yaşam

⁸² Hakan Albayrak "Yeni Bir Dünya", **Milli Gazete**, (27.11.2000),s.14.

⁸³ Alan, s.18.

standartlarının yükselmesini sağlamayı hedeflemektedir⁸⁴.

D-8 Teşkilatı kurulduğu andan itibaren üye olan bütün ülkelerin iç dinamiklerini harekete geçirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda üye ülkelerin her birine bir çalışma alanı belirlenmiştir. Bu ilkelerden hareketle görülen şu ki D-8 Teşkilatı çalışmaları ile tüm dünya ülkelerine hizmet götürmeyi ve bunu yaparken koordineli bir çalışma ile yapmayı hedeflemektedir.

2.5. D-8 Örgütü'nün Önemi

D-8 Teşkilatını oluşturan ülkelerin çok kalabalık nüfusları vardır. D-8 Teşkilatını oluşturan ülkelerin nüfusu, 6,2 milyarı bulan dünya nüfusunun, yaklaşık 1 milyarlık bir kısmını karşılamaktadır. D-8'lerin 2006 yılı toplam nüfusları yaklaşık 900 milyonu aşmaktadır. Bu nüfus, dünya nüfusunun yaklaşık % 13,5'ini, 54 İslâm Ülkesinin % 66,5'ini oluşturmaktadır. Mevcut nüfus artış hızlarına göre, D-8'lerin toplam nüfusları, 2010 yılında 1.060 milyonu, 2020 yılında 1.275 milyonu bulacağı tahmin edilmektedir.⁸⁵

D-8 Teşkilatını oluşturan ülkelerin yüzölçümü yaklaşık 7,5 milyon km²'dir. 7,5 milyon km² alan İslâm Dünyası Yüzölçümünün % 25'ine eşittir. Bu yüzölçümü itibariyle, 54 İslâm Ülkesi toplam yüzölçümünün % 24,5'ini, dünya kıtaları yüzölçümünün ise % 5,6'sını meydana getiriyor.⁸⁶

D-8 ülkeleri Dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin % 15,4'üne sahip, dünya yıllık petrol üretiminin yaklaşık % 12'sini üretmekte, dünya petrol tüketiminin ise % 6'sını gerçekleştirmektedir. Yine D-8'e üye ülkeler Dünyadaki kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin % 22,5'una sahip olup dünya doğalgaz üretiminin % 11'ini gerçekleştirmektedir. Gerçekleştirdiği doğalgaz miktarının %8'ini tüketmektedir. Ayrıca bu madenlerin yanında bor, krom, gibi stratejik maden rezervlerinin büyük çoğunluğunu teşkilata üye ülkeler bulundurmaktadır.

⁸⁴ Ufuk Güçlü, "Dış Politika Alanındaki Hamlemiz: D-8 Hareketi", <http://ufukguclu.blogcu.com>, (09.04.2009)

⁸⁵ Ramazan Özey, **Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998, s.218.

⁸⁶ Necmettin Erbakan, <http://www.haber10.com/haber/78432/>, (24.06.2008)

D-8'ler, 60 üyeli İslam Konferansının yaklaşık GSMH'nin % 60'ını, nüfuslarının % 65'ini, İslam Ülkelerinin dış ticaretinin toplam % 58'ini temsil etmektedir⁸⁷

D-8'lerin işgücü dağılımı incelendiğinde, tarım ve hayvancılığın büyük yer tuttuğu görülür. Çalışan işgücü dağılımında tarımın payı ülkelerde % 50'nin üzerindedir. Tarımsal işgücünden sonra işgücünün en fazla olduğu alan genel hizmetler bölümüdür. Üye ülke nüfuslarının yaklaşık % 30'u genel hizmetlerde çalışmaktadır. Sanayide çalışan nüfus ise yaklaşık % 17 civarındadır. Bu değerlere baktığımızda D-8 ülkelerinde tarım ve hayvancılık en ağır basan iş koludur. Sonrasında genel hizmetler sınıfı gelmektedir. Sanayide çalışan nüfus oranları az gibi gözükse de Dünya ülkeleri ile kıyaslandığında hayli fazladır.⁸⁸

Sanayi bakımından D-8'üye ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Gelişme gösteren sanayi kollarının başında tekstil ve gıda gelir. Bunun yanında, üye ülkelerde gübre, demir-çelik, kimya, petro-kimya, makine ve elektronik sanayi gibi sektörlerde hızla gelişmektedir.

D-8'leri oluşturan ülkeler, jeopolitik konumları açısından ele alındığında, Batı Afrika sahillerinden Güneydoğu Asya adalarına kadar geniş bir yelpaze içinde yer aldığı görülür. 'D-8'lerden Nijerya, Batı Afrika'da yer alır ve Atlas Okyanusu'na kıyısı vardır. Jeopolitik konum olarak, Afrika kıtasının Amerika ve Avrupa kıtalarına açılan penceresidir. Mısır'ın jeopolitik konumu ise benzer özellik gösterir. Akdeniz yolu ile denizden tüm dünyaya bağlantısı vardır. Ayrıca Süveyş Kanalı yolu ile Hint Okyanusu ve ötesine bağlantılı olduğu gibi karadan Afrika ile Asya'yı birbirine bağlar. Türkiye ise jeopolitik avantajı daha fazladır. Türkiye, gerek karadan ve gerekse denizden Avrupa-Asya-Afrika kıtaları arasında doğal, siyasi ve iktisadi köprüyü oluşturur. Birbiri ile komşu olan İran ve Pakistan'ın ve Bangladeş'in jeopolitik konumları, yukarıdaki üç ülkeye benzer. Dolayısıyla D-8'lerin 6 ülkesi, jeopolitik açıdan amfibi ülkelerdir. Yani hem karada ve hem de denizde manevra kabiliyeti olan ülkelerdir. Güneydoğu

⁸⁷Erbakan, *10.Yıl Kutlamaları konuşması*, <http://www.haber10.com/haber/78432/>, (24.06.2008)

⁸⁸ Özey, s.218.

Asya'nın kaplanları adı verilen Malezya ve Endonezya birbirine komşu olan adalar ve yarımadalar ülkesidir. Bu iki ülke Hint Okyanusu ile Pasifik Okyanusunun birleşme noktasında yer alırlar. Öte yandan Malezya Asya kıtasına karadan bağlantılıdır".⁸⁹

D-8'lerin karadan ve denizden önemli bir konuma sahip olmalarının yanında hava alanları açısından da hayli bir öneme sahiptirler. Havaalanları açısından geniş hava sahasına sahip oldukları gözlenmekte, buda D-8'lerin her yönden jeopolitik bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz.

2.6. D -8 Örgütü'ne Üye Ülkelerin Genel Ekonomik Durumu

2.6.1. İran

2.6.1.1. Nüfus

2006 yılı sayımlarına göre İran'ın nüfusu 68 milyon kişidir.⁹⁰ Son yıllarda azalmakla birlikte İran nüfusu halen %1,6'ya ulaşan artış hızıyla Uluslararası seviyelere göre yüksek olan seviyesini korumaktadır.

Yaşam süresi ortalama 70,7 yıldır. Birleşmiş milletler 2006 yılı itibariyle nüfusun %36'sının 15 yaşın, %65'inin 25 yaşın altında, %6'sının ise 60 yaşın üstünde olduğunu tahmin etmektedir.

1950'li yıllarda şehirlerde yaşayanların sayısının genel nüfusa oranı %31 iken bugün nüfusun yaklaşık %64,5'i şehirlerde yaşamaktadır. Genç nüfusun her yıl yaklaşık 200,000 kişinin daha iyi bir yaşam arzusu ile batılı ülkelere göç etmesi, ülkenin en büyük problemlerinden birini oluşturmaktadır.

İran Merkez Bankası verilerine göre ülkede 22,3 milyon kişi faal çalışmakta olup, nüfusun %12,1'i işsizdir. Genç bir nüfusa sahip olan İran da işsizlik ciddi bir sorun teşkil etmektedir.⁹¹

⁸⁹ Özey, s.220.

⁹⁰ Asım Çalış, **İran Ülke Raporu**, Başbakanlık İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, s.1.

⁹¹ Tahran Büyükelçiliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.14.

2.6.1.2. Sanayi

İran III. ve IV. Kalkınma Programı çerçevesinde ekonomisini petrole bağımlılıktan kurtarmayı ve ihracatını geliştirmeyi öncelikli hedefi saymıştır.⁹² Ancak, üretim teknolojilerinin, makine ve ekipmanların eski oluşu, firmalarda doğrudan veya dolaylı olarak devlet mülkiyeti bulunması ve iç rekabetin düşük olması üretim kalitesini düşürmektedir.

İran'da devlet yatırımlarının büyük bir bölümü petrol sektörüne gitmektedir. 1997–2005 tarihleri arasında yıllık ortalama %8,6'lık büyüme hızı ile sanayi ve madencilik sektörü ülke ekonomisinde önemli bir rol oynamıştır. Sanayi sektörü 2004-2005 yılında cari fiyatlarla GSYİH miktarının %17,7'lik bölümünü oluşturarak bu alanda hizmet ve petrol sektörlerinin ardından üçüncü sırada kendine yer edinmiştir. III. Beş Yıllık Kalkınma Plânında yıllık ortalama %8 olarak belirlenen gelişme oranı %11,1 olarak gerçekleşerek belirlenen hedeflerin üstüne çıkmıştır. 2005–2006 yılında cari fiyatlarla GSYİH miktarının %16,7'lik bölümünü oluşturarak bir önceki yıla göre geride kalmıştır.⁹³

1997–2005 tarihleri arasında sanayi ve madencilik sektöründe yatırımların yıllık ortalama büyüme hızı %18,4 oranında gerçekleşmiştir. Ülke çapında gerçekleştirilen yatırım miktarının yıllık ortalamasının %8,6 oranında gerçekleştiği göz önüne alındığında bu sektördeki gelişme daha iyi anlaşılacaktır. III. Beş Yıllık Kalkınma Plânında yıllık ortalama %16,7 olarak hedeflenen yatırım gelişme oranı %16,1 olarak gerçekleşerek belirlenen hedeflerin altında kalmıştır⁹⁴.

2.6.1.3. Tarım

İran 23,6 milyon hektarı bulan ekilebilir alanları ile dünyada tarım üretimi çeşitliliği (çiftlik ve bahçe üretimi dâhil) açısından üçüncü sırada yer almaktadır. İran'da ki tarım alanlarının %56-%60'lık kısmı düzenli olarak

⁹² Konya Ticaret Odası, **İran İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu**, Etüt Araştırma Servisi Mart 2008, s.11.

⁹³ Tahran Büyükelçiliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.22.

⁹⁴ **a.g.e.**, s. 23.

sulanamamaktadır.

İran'da hâlihazırdaki tarım tekniklerini modernize etmek amacıyla önemli teşvikler verilmekte, birçok baraj inşa edilmekte ve nispeten dışarıya kapalı bir ülke olması nedeniyle özellikle dünyadaki modern teknolojinin tarıma nasıl yansıtılabileceği konusu, üzerinde en çok tartışılan hususlardan biridir. Bu bağlamda ülkemizdeki tarım teknolojilerinin gelişkin ve Avrupa pazarlarına nazaran ucuz olması İranlı ithalâtçılara ülkemiz pazarını cazip kılmaktadır.

Tarım sektöründeki yatırımlarda bir artış söz konusudur. Tarımsal üretimdeki liberalleşme, paketleme ve pazarlama alanındaki gelişmeler yeni ihraç pazarlarının yaratılmasına olanak tanımaktadır. Geniş ölçekli sulama programlarıyla birlikte çilek ve fıstık gibi ihracata yönelik tarımsal mal gruplarında artan üretim bu alanda İran'da hiçbir sektörde olmadığı kadar sağlıklı bir ekonomik yapı ortaya çıkarmıştır.

İran Merkez Bankası verilerine göre 2004–2005 yılında tarımın gayri safi yurt içi hâsiladaki payı 155.471 milyar Riyal ile %11,2 olup, 2005–2006 yılında bu rakam 175.891 milyar Riyal ile %10,4 düzeyinde kalmıştır.⁹⁵ 2003–2004 yılında yatırım harcamalarında 7.322 milyar Riyali inşaat, 4.689 milyar riyalı teçhizat olmak üzere toplam 12.011 milyon Riyal tarım sektörüne tahsis edilmiştir. Döviz rezervleri Fonundan 2003–2004 yılında 2,7 milyon Dolar, 2004–2005 yılında 4 milyon Dolar ve 1984 yılında ise 16,4 milyon Dolar tarım sektörüne aktarılmıştır.⁹⁶

Son beş yılda tarım ürünleri üretimi %37'lik artışla 88 milyon 730 bin tona, canlı hayvan üretimi %20'lik artışla 9 milyon 349 bin tona, zirai mahsuller üretimi %11'lik artışla 44 milyon 712 bin tona, su mahsulleri üretimi %11'lik artışla 470 bin tona ulaşılmıştır. İran Tarım Bakanlığının açıklamasına göre

⁹⁵ Tahran Büyükelçiliği, **Yıllık Ticaret Faaliyet Raporları**, 2006, s. 20.

⁹⁶ **a.g.e.**, s.21.

hâlihazırda 4 milyon 300 bin kişi tarım sektöründe istihdam edilmektedir.⁹⁷

Diğer taraftan, buğday, arpa, mısır, şeker, pirinç, çay, et, kimyasal gübreler ve tarım makineleri ithalâta önemli yer tutan kalemler arasında yer almaktadır.

2.6.1.4. Enerji

İran ekonomisi son 40 yıllık dönem boyunca daima ham petrol fiyatlarına bağlı bir gelişim sergilemiştir. 2000'li yılların başında 98 milyar varil petrol rezervi ile dünya sıralamasında dördüncü sırada iken son yıllarda bulunan yeni rezervlerle 130 milyar varil ile dünya petrol rezervleri açısından ikinci sıraya yükselmiştir. Ayrıca, 26,69 trilyon m³'lük doğalgaz rezervleriyle Rusya'dan sonra doğalgaz açısından da ikinci büyük rezervleri elinde bulundurmaktadır. Döviz girdilerinin %80'ini petrol ihracatından elde eden İran, bu haliyle petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı aşırı duyarlı halde bulunduğu için son yıllarda petrol dışı endüstrileri geliştirme programlarını yürürlüğe koymuş ama henüz başarılı olamamıştır⁹⁸.

Son yıllarda petrole bakış açısı değişen İran, petrolü bir sermaye malı olarak görmeye başlamış, bu ürünün satımından elde edilen gelirlerin başka yatırımlara dönüştürülmesi üzerine çalışmalarında bulunmaya başlamış ve özel bir fon kurmuştur. İran makamlarınca da kabul edinildiği üzere bu fondan kuruluş amaçlarına göre yararlanılamamıştır. İran hükümeti petrol üretimini 2010 yılında günlük 4,8 milyon, 2015 yılında 5,8 milyon varile yükseltmeyi amaçlamaktadır. Mevcut durumda 25'i onshore olmak üzere 32 sahada üretim yapılmaktadır.

İran, günlük 4 milyon 200 bin varil ham petrol üretme kapasitesine sahip olup, günlük ham petrol üretimi 4 milyon 106 bin varil civarındadır. Hazar denizinde yeni petrol kuyuları açma çalışmalarına da başlanmıştır.

Dünyanın ikinci büyük doğalgaz rezervlerine sahip olan İran, doğalgaz

⁹⁷ Çalış, **İran Ülke Raporu**, s.5.

⁹⁸ Tahran Büyükelçiliği, **Yıllık Ticaret Faaliyet Raporları**, 2006, s.31.

alanında net ithalâtçı konumundadır. Doğalgazın petrol gelirlerindeki oynamaları stabilize edecek bir sektör olarak görülmeye başlanmasından sonra doğalgaz yataklarının işletmeye açılması öncelik kazanmıştır. Doğalgazını satmak amacı ile alternatif güzergâhlar arayan İran, bu yönde ilk açılımı, ülkemizle 1996 yılında imzalanan ve 2001 yılında faaliyete geçen boru hattından 25 yıl geçerli, yılda 10 milyar m³ doğalgaz ihracını öngören anlaşma ile gerçekleştirmiştir⁹⁹.

Ülkenin güneyinde bulunan ve 8–13 trilyon m³ doğalgaz rezervi olduğu tahmin edilen Güney Pars Sahası'nın geliştirilmesine yönelik projenin bazı aşamaları, ihraç edilmek üzere sıvılaştırılmış doğalgaz üretimine ayrılmıştır.¹⁰⁰ Bu saha yabancı sermayeye açılmış ve aşamalar halinde çeşitli Uluslararası konsorsiyumlar ile doğalgaz kaynak araştırılması ve geliştirilmesi çalışmaları hızlandırılmıştır. Güney Pars doğalgaz sahası Basra Körfezin'de İran ile Katar arasında paylaşılan "offshore" bir alandır. İran, kendi payı üzerinde 28 safhada geliştirme projelerini yürütmekte ve bu amaçla yabancı sermayeyi çekmeye gayret etmektedir. Özellikle Güney Pars Doğalgaz Sahası'na ilişkin yatırım projelerinin tamamlanması halinde 2010 yılında 5 milyar m³ satışla net ihracatçı konumuna gelmesi öngörülmektedir.

Elektrik üretiminde kendine yeten İran, iç şebekelerinde %80 kapasite ile üretimde bulunmaktadır. Ancak, elektrik üretim teçhizatı eski olup, bu cihazların revizyonu için yeterli teknolojiye sahip değildir.

2.6.1.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Ekonomisi içerisinde ciddi bir yer tutmamasına rağmen İran sadece petrol ve doğalgaz rezervleri bakımından değil aynı zamanda birçok maden bakımından da zengin bir ülkedir. İran dünyanın en büyük çinko rezervlerine sahiptir. Ayrıca dünyanın ikinci en büyük bakır rezervleri ve dokuzuncu büyük demir rezervleri İran'da bulunmaktadır. İran; kromit, uranyum, kurşun,

⁹⁹ Tahran Büyükelçiliği, *Yıllık Ticaret Faaliyet Raporları*, 2006, s.31.

¹⁰⁰ Konya Ticaret Odası, *İran İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu*, s.17.

manganez, kömür ve altın rezervleri bakımından da avantajlı bir ülkedir.¹⁰¹ Bununla birlikte, İran'da madencilik sektörünün yeterince geliştiği söylenemez. Maden yataklarının geliştirilmesi Hükümetin öncelikleri arasında yer almakta ve bu nedenle sektörde yatırımlar teşvik edilmektedir. Ekipman, "know-how" ve yatırım imkânı sağlayan yabancı firmalar için önemli imkânların mevcudiyetinden söz edilebilir. Bu sektörden Sanayi ve Madenler Bakanlığı sorumludur ve birçok devlet şirketi aracılığıyla faaliyet göstermektedir.

Önemli rezervlerin varlığına karşılık İran'ın dünya maden üretimindeki yeri % 1,5'in altındadır ve bu nedenle madeni varlıkların İran ekonomisine kazandırılabilmesi için yabancı teknoloji ve sermayeye duyulan gereksinim sadece yabancı değil, İranlı otoritelerce de dile getirilmektedir. Yetkililer tarafından İran'ın dünya piyasalarında rekabet edebileceği ürünlerin üretim ve ihracına yönelmesi gerektiği belirtilmektedir.¹⁰²

2006 yılında 16 Milyon ton olarak tahmin edilen çelik ihtiyacının sadece 10,5 milyon tonunu üretmeyi hedefleyen İran, 2006 yılı sonrasında ki 4 yıl içerisinde çelik üretimini 17 Milyon tona çıkarmak için İran Çelik Projesini başlatarak dünyadaki çelik üretimini 21.sıradan 17. sıraya yükseltmeyi plânlamıştır.¹⁰³

2.6.2. Mısır

2.6.2.1. Nüfus

Mısır halkının yaklaşık %91'i kadar büyük çoğunluğunu Araplar oluşturmaktadır. Arapların %91,5'ine yakını Müslüman, kalan kısmı ise Hıristiyan'dır. Müslüman ve Hıristiyanlardan sonra önemli etnik unsur nüfusun %7'sini oluşturan Kıptilerdir. Kıptilerin tamamı Hıristiyan'dır, fakat mezhep olarak Ortodoks olmalarına rağmen Ortodokslardan farklı bir inanışa sahiptirler. Kıptilerin kendilerine özel Kıptice denilen dilleri vardır. Ancak günümüzde

¹⁰¹ Tahran Büyükelçiliği, **Yıllık Ticaret Faaliyet Raporları**, 2006, s.33.

¹⁰² Tahran Büyükelçiliği, **Yıllık Ticaret Faaliyet Raporları**,s.33.

¹⁰³ **a.g.e.**, s.33.

Kıptice konuşan kalmamıştır ve Kıptiler de Arapça konuşmaktadırlar. Ayrıca Rum kökenli Ortodokslar, Arap kökenli Maruni Hıristiyanlar ve çeşitli Avrupa ülkelerinden Mısır'a yerleşmiş olan Katolik ve Protestan Hıristiyanlar da ülke nüfusu içerisinde yer tutmaktadır. Kalan nüfusu Avrupalı Hıristiyan etnik unsurlarla, Nubiyalı, Beja, Arnavut, Berberi gibi değişik kökenlerden gelen Müslüman etnik unsurlar oluşturmaktadır.

Müslümanların tamamına yakını Sünni, çoğunluğu Şafii, önemli bir kısmı da Hanefi'dir. Resmi dili Arapçadır. Halkın tamamına yakını Arapça konuşur. Bazı küçük etnik unsurlar kendi aralarında mahalli dillerini konuşurlar.

75 milyonluk Mısır nüfusunun %95'lik kısmı Nil Deltasında yaşamaktadır. Nüfusun büyük kısmının burada yaşıyor olmasında Nil havzasının topraklarının verimli olması ve sulama imkanlarının kolay olması büyük rol oynar. İşgücünün üçte birlik kısmı tarım alanında istihdam edilmiştir. Çalışan nüfusun %25'i Kahire ve İskenderiye'dedir.¹⁰⁴

Yaklaşık %2 oranında nüfus artış hızına sahip olan ve 75 milyonluk nüfusu bulunan Mısır ekonomisinin en önemli sorunu, yüksek nüfus ve işsizlik problemidir. Yılda yaklaşık 600–700 bin kişi işgücüne katılmaktadır. Özel sektörde yeni iş alanlarının oluşturulamaması, artan işgücünün devlette istihdamını beraberinde getirmektedir. 2002/2003 itibariyle devlet memurlarının sayısı 6 milyona ulaşmıştır.

Resmi rakamlara göre 2002/2003 mali yılında işsizlik oranı %9,9 olarak açıklanmıştır. Toplam “çalışan işgücü”nün yaklaşık % 50'si reel sektör, %50'si hizmet sektöründe çalışmaktadır. 2005/2006 mali yılına ilişkin işsizlik oranı %10,5 olarak açıklanmıştır.

2.6.2.2. Sanayi

Sanayinin madencilik sektörü ile birlikte milli gelir içindeki payı %27

¹⁰⁴ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.15.

düzeindedir. Toplam işgücünün %25'i sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Mısır'ın sanayi sektörü; sektörde bulunan firmaların küçük ve orta ölçekli oluşu, genelde eski teknolojiye dayalı, yüksek gümrük duvarları ve bürokrasisi arkasında rekabetten uzak bir ortamda üretim faaliyetlerine alışmış, sermaye birikimi yetersiz olan, rekabeti taraflısı olmayan kadrolar tarafından yönetilen, bu nedenle dış pazarlarda rekabet edemediğinden ülkeye ihracat katkısı düşük kalmış bir sektör olarak tanımlanabilir.

Mısır, bölgenin en büyük ilaç sektörüne sahiptir.¹⁰⁵ Sektörde Glaxo, Bristol, Aventis gibi dünya ilaç devlerinin ortak yatırımları bulunmaktadır. Sektör hammadde açısından ithal ürünlere bağımlıdır. Devletin ilaç fiyatları üzerindeki kontrolü ve genelde jenerik ilaçların üretiliyor olması sektörün zayıf yanlarını oluşturmaktadır.

Ülkede gelişen diğer bir sanayi dalı ise İşlenmiş Gıda Sanayisidir. Mısır'ın iklimi, zengin toprak yapısı ve ucuz işgücünün bulunması nedeni ile tarım alanında avantajlı bir konumda olmasını sağlamıştır.. Tarım ürünleri ihracatının yanı sıra, oluşturabileceği iş alanı ve büyüme kapasitesi nedeniyle, işlenmiş tarım ve gıda sanayine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Mısır, işlenmiş gıda sektörü, petrol sektörüyle birlikte, en hızlı büyüyen endüstriyel sektördür. En son Ticaret ve Endüstri Bakanlığı verilerine göre, 2002 yılından 2005'e ihracatını, 160 milyondan 500 milyon \$'a çıkartarak, üçe katlamıştır.¹⁰⁶ Sektördeki yatırımlar, 117 yeni fabrikayla, 2005 yılında 900 Milyon ABD Dolarına dayanarak 2004 yılında yapılan yatırımları iki katına çıkartmıştır. 4 yılda ulaşılması hedeflenen ihracat, 2 milyar ABD Dolarıdır.¹⁰⁷

Bugüne kadar, IDA'nın (Endüstriyel Kalkınma Kurulu) sektörel kayıtları, 5525 gıda işleme kuruluşunun varlığını göstermektedir. Bu kuruluşların tamamı sırasıyla Gıda İşleme ve Değirmencilik olmak üzere iki sektörel Odaya da kayıtlıdır. Küresel rekabetçiliği geliştirmek üzere Mısır İşlenmiş Gıda

¹⁰⁵ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.27.

¹⁰⁶ Kahire Ticaret Müşavirliği, **Mısır İşlenmiş Gıda Sektör Raporu**, 2007, s.5.

¹⁰⁷ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.28.

Sektörü dünya ülkeleri ile serbest rekabet edebilecek seviyeye erişmiş olup rekabet edebilmektedir.

Mısır'ın Otomotiv sanayisi montaja dayalıdır. Mısır otomotiv sektörü ekonomik açıdan dikkate değer bir yere sahiptir. Son zamanlarda, Mısır'da büyüyen orta sınıf ve otomobil finansmanına erişebilirlik, büyük firmaların pazara girişinde artış yaratmıştır. Sektörde 21 civarında yerli ve yabancı montaj fabrikası bulunmaktadır.¹⁰⁸ Otomobil ithalatında gümrük vergilerinin yüksek olması nedeniyle, CKD parçalar düşük gümrüklerde getirilerek üretim gerçekleştirilmektedir. Opel, Mercedes, BMW, Toyota, Nissan, Isuzu, Jeep Cherokee vb. yabancı, Al Nasr, Hashim Auto gibi yerli firmalar montaja dayalı üretim gerçekleştirmektedir. Bu şirketler iç pazara yönelik olarak düşük kapasitelerle çalışmaktadır. Gümrük oranlarının yüksekliği montaj sanayisini koruyan en önemli unsurdur. Mısır otomotiv sektörü, 1940'larda otobüs ve ağır ticari araçlar ile üretime başlamıştır. 1950'lerde ise Alman firmalarla ortaklıklar kurularak, binek otomobil üretimine geçilmiştir. Otomotiv sektörü, 1980'lerde toplam 16 firmaya ulaşmıştır. 1990'lara kadar Avrupa'dan ithalat yapan Mısır, günümüz itibariyle ihracat yapar hale gelmiştir¹⁰⁹. Yıllık otomobil satışları 60 bin adet olup, bunun %35'i ithalat, %65'i yerli üretimden karşılanmaktadır. 2005/2006 yılında otomobil, otobüs ve kamyon üretimi sırasıyla 36 bin, 6 bin ve 23 bin adet olarak gerçekleşmiştir. Otobüs ve kamyon üretim rakamları aşağı yukarı aynı şekilde gerçekleşirken, otomobil üretiminde neredeyse yarı yarıya bir düşüş gözlenmektedir.¹¹⁰

Tekstil ve hazır giyim, Mısır'ın ilk sanayisi olarak kabul edilmektedir. Sektörün stratejik önemi; yatırım, işgücü, kredi ve ihracat gelirlerinde sahip olduğu büyüklüklerden ileri gelmektedir. Dünya Bankası Uluslararası Kalkınma Kurumu (IDA) verilerine göre, yaklaşık yarım milyon kişinin çalıştığı tespit edilen bu sektörde; aynı sayıda kayıtsız işçinin de istihdam edildiği tahmin

¹⁰⁸ Kahire Ticaret Müşavirliği, **Mısır Otomotiv sektörü Raporları**, 2007, s.3.

¹⁰⁹ a.g.e., s.7.

¹¹⁰ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s. 30.

edilmektedir. Bu rakam ise, toplam endüstriyel işgücünün %25'ine ve toplam istihdamın %7'sine denk gelmektedir. Bu itibarla, Mısır'ın sanayi üretiminin %27'sini ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının %11'ini oluşturan tekstil ve konfeksiyon sektörü, petrol harici ihracatın ise, %25'ini teşkil etmektedir. Sektör ihracat gelirlerinin ülkenin toplam döviz gelirleri içinde ki payı ise, %6 düzeyindedir. Mısır hükümet kaynakları, tekstil ve hazır giyim ihracatının 2004 yılındaki 466,1 milyon \$'lık seviyesinden 2006 yılında 602,7 milyon \$'a yükseldiğini göstermektedir¹¹¹.

Mısır, uzun ve ekstra uzun elyaflı pamuk üretimi ile meşhurdur.¹¹² Bugün pamuk, hala Mısır'da "beyaz altın" olarak isimlendirilir. 1960 ve 1970'li yıllarda Mısır, dünya pamuk pazarının %80'ine sahip iken, bu pazar payının önemli bir kısmını ABD'de üretilen Pima pamuğuna kaptırmıştır. Günümüzde uzun ve ekstra uzun lifli pamuğun %55 Mısır, %40 ise ABD tarafından sağlanmaktadır.

Mısır Tekstil İmalatçıları Federasyonu (MTİF) kayıtlarına göre, halihazırda devlete ait 39 şirket ile 6000 civarında özel tekstil ve konfeksiyon şirketi bulunmaktadır. Buna ek olarak, kayıtlı olmayan işletmelerin dışında, MTİF'ye üye olmayan 400.000 civarında küçük ölçekli özel atölye olduğu tahmin edilmektedir. Tekstil ve hazır giyim sektörüne ilişkin alt sektörlerde faaliyet gösteren büyük firmaların sayısı ise, yaklaşık 350 olarak verilmektedir.¹¹³

Mısır tekstil ve hazır giyim sektörü teknoloji düzeyi, ekonomik etkinliği ve sosyal etkileşimi açısından geliştirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Tekstil ve hazır giyim sektörünün, ürün kalitesi ve üretim teknolojisi çağdaş dünya standartlarına henüz ulaşamamıştır.

Sigara ve içki sanayi Mısır'da yerli ve yabancı marka sigara üretimi yapan tek şirket, Eastern Tobacco'dur. Anılan şirket, yerli sigaraların yanısıra

¹¹¹ Kahire Ticaret Müşavirliği, **Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Raporu**, 2007, s.1.

¹¹² Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.32.

¹¹³ Kahire Ticaret Müşavirliği, **Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Raporu**, 2007, s.3.

Philip Morris ve British-American Tobacco lisanslarıyla yabancı markaları da üretmektedir. Bu şirket, sigara konusundaki vergiler, düzenlemeler vs. ile yeni üreticilerin girmesini engellediğinden tekel durumundadır. Ülkede sigara tüketiminin %86'sını ucuz olan yerli sigaralar oluşturmaktadır. Dünya Bankası'nın raporuna göre Kuzey Afrika ve Orta Doğu Bölgesi'nin en çok sigara tüketen ülkesi Mısır'dır. Sektör girdisinin %50'si ithal edilmektedir. Ancak, sigara üzerindeki gümrük vergilerin yüksek olması nedeniyle sigara ithalatı düşük düzeylerde veya yok denecek kadar azdır.

Mısır'ın ham çelik üretimi incelendiğinde, 1975 yılında 375 bin ton olan çelik üretiminin, 1980 yılında 968 bin tona yükseldiği, 1987 yılına kadar bu düzeyini koruduğu, 1987 yılında üretimin 1,4 milyon tona yükseldiği ve bu tarihten itibaren ise istikrarlı bir yükseliş göstererek 1996 yılında 2.6 milyon tona çıktığı gözlenmektedir. 2000 yılında 2,8 milyon ton olan üretim miktarı, 2002 yılında %54 oranında artışla, 4,3 milyon tona ulaşmıştır. Mısır önemli 64 çelik üreticisi ülkeler arasında yapılan sıralamada, 2000 yılında 36 ıncı, 2001 yılında 33 üncü ve 2002 yılında 30 uncu sırada yer alarak, bu grafikteki yerini sürekli yükseltmiştir. Mısır, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinde demir-çelik üretiminde birinci sırada yer almaktadır.¹¹⁴

2004/2005 yılında 4,7 milyon ton olan inşaat demiri üretimi, 2005/2006 yılında 4,8 milyon tona, 2006/2007 yılında ise 6,1 milyon tona ulaşmıştır.

2.6.2.3. Tarım ve Hayvancılık

Mısır devleti, 1980'li yıllarda tarım sektörüne yönelik reform sürecini başlatmıştır. 1980'lerin stratejisi, girdi ve ürünlerde fiyat serbestîsinin sağlanması ile devletin tarım alanlarındaki kontrolünü azaltıp, özel sektörün alandaki ağırlığını artırma olmuştur.

Mısır Arap Cumhuriyetinin en önemli tarım ürünleri arasında; pamuk, pirinç, narenciye, patates, soğan-sarımsak, hurma, mango ve bahçecilik ürünleri

¹¹⁴ Kahire Ticaret Müşavirliği, **Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Raporu**, 2007, s.34.

olan çilek, şeftali, üzüm, kavun, karpuz yer almaktadır. Özellikle uzun elyaflı Mısır pamuğu dünya pazarlarında talep görmektedir. 2000 yılında dünya uzun elyaflı pamuk pazarında Mısır'ın payı %40 düzeyinde gerçekleşmiştir.¹¹⁵

Buğday, şeker kamışı ve mısır üretimi de yüksek olmakla birlikte ülke ihtiyacını karşılamamaktadır. Mısır yılda yaklaşık 6 milyon ton buğday, 4 milyon ton mısır ve 300–400 bin ton şeker ithal etmektedir. Özellikle buğday üretimindeki yetersizlik Mısır'ı dünyanın 3 üncü büyük buğday ithalatçısı yapmaktadır. Bu ürünlere ilave olarak, ithal edilen diğer tarım ve gıda ürünleri arasında bakliyat, yemeklik yağ, çay, tütün ve süt tozu yer almaktadır.¹¹⁶

1990'lı yılların stratejisi ise tarımsal alan ve su kaynaklarının en verimli şekilde kullanılması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi ile üretim ve çiftçi gelirlerinin artırılması unsurlarından oluşmuştur. Bugün, Mısır'da tarım sektörü tamamen özel sektör tarafından piyasa koşullarında ve ihracata dönük olarak işlemektedir.

Tarım sektörünün, GSYİH içinde ve aynı zamanda toplam ihracatta %20 oranda paya sahip olması ve toplam istihdamın da %34'ünün tarım sektöründe gerçekleşmesi nedenleriyle, sektör, devletin ekonomi politikalarında öncelikli yerini korumaktadır.

Diğer taraftan, ülke coğrafyasının sadece %4'ünün tarıma elverişli olması nedeniyle, mevcut tarımsal alanların en etkin biçimde değerlendirilmesi, buna ilave olarak yeni tarımsal alanların kazanımı projelerini gündeme getirmektedir. Ayrıca, Mısır'ın Akdeniz sahilleri dışında çok az yağış alması nedeniyle ülke tarımı sulamaya bağımlıdır. Bu nedenle, sulama tekniklerinin geliştirilmesi ve yönetimi önem kazanmaktadır¹¹⁷.

¹¹⁵ İyiler, s.3.

¹¹⁶ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.24.

¹¹⁷ a.g.e., s. 24.

2.6.2.4. Enerji

Mısırda kullanılan başlıca enerji kaynakları petrol, doğal gaz ve elektrik enerjisidir. Enerji sektörü Mısır'ın ticari dengesinin önemli yapı taşlarından birini oluşturur. GSYİH'nın %11'den fazlası enerji sektöründen sağlanmaktadır. Son 20 yıl içerisinde 217 adet petrol ve gaz arama çalışmaları ile ilgili anlaşmalar yapılmıştır.¹¹⁸

Diğer taraftan, elektrik enerjisine olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Hükümet elektrik enerji tüketimini karşılamak için sürekli yatırımlar yapmaktadır. Planlanan önemlerden biriside elektrik fiyatlarının normal piyasa fiyatlarına yükseltilerek, subvasiyonun bir ölçüde azaltılmasıdır.

2006/2007 yılında elektrik sektörüne yapılan yatırımlar 6,9 milyar le'ye ulaşmıştır. Sözkonusu yatırımların 4,8 milyar le'si Mısır Elektrik Üretim, Dağıtım ve İletim şirketleri tarafından yapılmıştır. Sözkonusu yılda, elektrik istasyonlarının kapasitesi yaklaşık 1475 megawat artmış, dönüşüm istasyonlarının kapasitesi yaklaşık 2015 mega volt amper artmış ve üretilen enerji 2005/2006 yılındaki 108,4 milyar k.w.h seviyesinden %5,4'lük bir artışla 114,3 milyar k.w.h seviyesine yükselmiştir.

2.6.2.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Petrol sanayi, ihracat gelirlerinin yaklaşık %40'nı oluşturması ve milli gelirden %10'luk bir paya sahip olması nedeniyle, ülke ekonomisinde önemli bir role sahiptir.¹¹⁹ Petrol gelirleri döviz kazandıran dört ana sektörden biridir. Üretimini en önemli kısmını Nil Deltası, Batı Çölü, Süveyş Kanalı civarında yapmaktadır.¹²⁰

Ham petrol kaynakları (3,7 milyar barrel) bakımından kendi kendine yeterli olarak kabul edilen Mısır'da, enerji kaynakları bakımından yükselen sektör

¹¹⁸ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.42.

¹¹⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Ülke Bültenleri, **Mısır Ülke Bülteni**, 2007, s.5.

¹²⁰ a.g.e., s. 6.

doğal gaz olarak karşımıza çıkmaktadır. Petrol rezervlerinin giderek azaldığı ifade edilmektedir. Bu nedenle, Mısır'ın geleceğinin petrolden ziyade doğal gazda olacağı söylenebilir.¹²¹

1990 yılından bugüne yapılan araştırmalar sonucunda keşfedilen doğal gaz rezervleri 65 trilyon m³'e ulaşmıştır. 2006 yılı sonunda Mısır altıncı büyük doğal gaz rezervine sahip ülke konumuna gelmiştir.¹²²

Diğer taraftan, doğal gazın tüketime sunulması yönünde ilerlemeler kaydedilmiştir. Buna ilave olarak, araçlarda LPG kullanımı teşvik edilmeye başlanmıştır. LPG kullanan araç sayısının 40 binlere ulaştığı belirtilmektedir.

Petrol ve doğal gaz araştırmalarına giderek ağırlık verilmiş, özellikle Avrupalı ve ABD'li şirketler bu araştırmalarda etkin olmaktadır. 2001/2002 itibariyle petrol sektörüne yapılan toplam yatırım 28,3 milyar \$'a ulaşmıştır.

Ana petrol rafinerileri arasında; Cairo Petroleum Refining Co.(145000 bbl/gün), El Nasr Petroleum Co.(146300 bbl/gün), Wadi Feran(8550 bbl/gün), Tanta (35000 bbl/gün), Alexandria Petroleum Co.(100000 bbl/d), Suez Oil Processing Co., Assiyut Petroleum Refining Co., Middle East Oil Refinery(MIDOR) yer almaktadır.¹²³

Son yıllarda Mısır'ın doğal gaz konusunda bölgede etkin bir rol oynama gayreti içine girdiği gözlenmektedir. 2003 yılının Temmuz ayında Mısır-Ürdün-Suriye-Lübnan doğal gaz hattı projesinin ilk aşaması olan Mısır-Ürdün hattı uygulamaya alındı. Söz konusu projenin Türkiye, Kıbrıs ve Avrupa'ya taşınması yönündeki çalışmalar nihayetlenirileme aşamasına geldi. Mısırın doğalgaz konusunda göstermiş olduğu gayreti dünyanın doğalgaz üreten ülkeleri arasında 20. sıraya çıkmasını sağladı.¹²⁴

Mısır'ın doğalgaz rezervlerinin ülkenin doğalgaz ihtiyacını 35 yıl

¹²¹ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s. 42.

¹²² **a.g.e.**, s. 42.

¹²³ **a.g.e.**, s.43.

¹²⁴ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Ülke Bültenleri, **Mısır Ülke Bülteni**, 2007, s. 6.

boyunca karşılayabilecek düzeyde olan 67 trilyon kübik feet olduğu açıklanmaktadır. Doğalgaz üretiminin Mısır ülkesinin gelecek yıllardaki ekonomisinin kalkınmasında en önemli öge olacağı düşünülmektedir.¹²⁵

2006/2007 yılında sektöre yaklaşık 3,3 milyar dolarlık ar-ge yatırımı yapılmıştır. Ham petrol ve gaz üretimi bir önceki yıla göre %4 oranında artarak 73,4 milyon tona yükselmiş ve petrol, petro kimya ürünleri ve bütan gazı üretimi de 34,9 milyon ton seviyesine çıkmıştır. Diğer yandan, ülkede petrol ve gaz ürünlerinin yerel tüketimi bir önceki yıla göre %6lık bir artışla 54,7 milyon ton seviyesine yükselmiştir.¹²⁶

Mısır'ın petrol ticareti dengesi 2006/2007 yılında %27lik bir artış ile 6,1 milyar dolar ticaret fazlası verdiği görülür. Bu ticaret fazlası ise, petrol ithalatının 5,4 milyar dolar seviyesinden, 4 milyar dolar seviyesine düşmesinden kaynaklanmaktadır.

2.6.2.6. Metaller ve Endüstriyel Mineraller

Mısır'da metalik ve metalik olmayan birçok maden yatağı bulunmaktadır. Bunlar arasında, demir, titanyum, krom, nikel, molibden, tungsten, bakır, çinko, kurşun, altın, niyobyum, talk, fosfat, kireçtaşı, mermer, sülfür, jips ve diğer süsleme taşları yer almaktadır.

Bunlardan çok azı üretime konu olmuştur. Üretimi yapılan maden ve mineraller arasında, fosfat, demir, talk, jips, tuz, kum, mermer ve süsleme taşları, kireçtaşı, kil, kömür yer almakta olup, diğerleri daha detaylı bir program ve yatırım gerektirmektedir.

Mısır'da madencilik ile ilgili araştırma ve üretim işlemleri Mısır Jeolojik Araştırma ve Madencilik İdaresi (The Egyptian Geological Survey and Mining Authority-EGSMA) tarafından yürütülmektedir. EGSMA 1896 yılında oluşturulmuş ve jeolojik hizmetler ve mineral araştırması görevini üstlenmiş bir

¹²⁵ <http://www.izto.org.tr/> Mısır Ülke Bülteni,(26.05.2008).

¹²⁶ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.43.

kamu kurumudur¹²⁷.

Fosfat kayası, demir cevheri, tuz ve endüstriyel mineraller(kum, granit, kil) belli başlı üretim kalemlerini oluşturmaktadır.

2.6.2.7. Süveyş Kanalı

Süveyş Kanalı gelirleri, Mısır'ın döviz kazandıran dört ana sektörden birini oluşturmaktadır. 2003 yılında 2,6 milyar \$ olan Süveyş Kanalı gelirleri, 2004 yılında 3 milyar \$, 2005 yılında 2,9 milyar \$ ve 2006 yılında 3,6 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir.

Süveyş Kanalı 2007 yılı gelirleri, bir önceki yıla göre %17'lik bir artışla 4,17 milyar \$'a yükselmiştir. Bu artış, kanaldan geçen gemi sayısının %5,4 ve net ağırlığın %12,8 oranında yükselmesinden kaynaklanmaktadır.¹²⁸

2.6.3. Malezya

2.6.3.1. Nüfus

2005 yılı verilerine göre Malezya nüfusunun % 4,3 65 yaşın üstünde, %32,6 ise 15 yaşın altındadır. Nüfusun % 63,1 çalışma gücüne sahiptir.¹²⁹

2.6.3.2. Sanayi

Malezya sanayisinde GSMH deki % 29,6 lık payı ile imalat sektörü önde gelmektedir. İhracata yönelik sanayileşmenin yoğunlaştığı bölgeler Penang, Kuala Lumpur ve Kalang vadisidir.

İmalat sektöründe başı çeken gruplar gıda ürünleri, tütün, elektrikli ve elektronik aletler, tekstil, kimyasal ürünler, ulaşım araçları , inşaat malzemeleri, ağaç ve işlenmiş tarı ürünleridir. İmalat sanayinin en önemlim sektörü elektronik sanayidir. Malezya'da otomotiv sanayi'de gelişmiştir, Proton ve Perodua

¹²⁷ Kahire Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, **Mısır Madencilik Sektörü Raporu**, Ekim 2003

¹²⁸ Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, **Yıllık Ticaret Faliyet Raporları**, 2006, s.39.

¹²⁹ Mustafa Yavuz ,T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ülke raporları, **Malezya Ülke raporu**, 2008, s.8.

markaları uluslar arası pazarda rekabet eder duruma gelmişlerdir.

Malezya hükümeti biyoteknoloji, gelişmiş elektronik, , optik ve fotonik, kablosuz teknoloji, ekran teknolojisi, petrokimyasallar, ilaçlar, tıbbi aletler, makine ekipman, dökme kalıplar, kaynak bazlı sanayiler, gıda, palm yağından elde edilen ürünler gibi sektörler öncelik vermiştir.¹³⁰

2.6.3.3. Tarım ve Hayvancılık

Malezya'nın tarım politikası verimi yüksek olan ürünlerin ve yeni ürün ve çeşitlerin çiftliklerde üretime geçirilmesidir.

Malezya tarım ürünleri üretiminde en mühim yere sahip olan ürün palm yağıdır. Dünya palm yağı üretiminin yarısından fazlasını Malezya sağlamaktadır.¹³¹ Malezya kakao üretiminde de önemli bir yere sahiptir. Kakao üretiminde Malezya dünya üçüncüsü konumundadır.

Malezya'nın başlıca ihraç ettiği ürünleri: kauçuk, palm yağı, kakao, karabiber ve hindistan cevizi yağıdır. Malezya'nın gıda üretimindeki başlıca ürünleri pirinç ve balıktır.

Malezya tropikal ormanlara sahip bir ülkedir. Ülkede bolca tropikal ağaç vardır. Tropikal ağaçların bol olması kereste üretiminin yüksek olmasını sağlamıştır.

2.6.3.4. Eneji

Malezya'nın başlıca enerji kaynakları: petrol, doğalgaz, hidroelektrik enerji ve kömürden oluşmaktadır. 2004 yılı itibarı ile yaklaşık 3 milyar varil düzeyinde petrol rezervi olduğu açıklanmıştır. Ülke petrol ihtiyacının %80'ninden fazlasını kendisi karşılayabilmektedir. Ülkede çıkan petrol kaliteli olduğu için ihraç edilmekte ülke içi petrol ihtiyacı ithal edilerek karşılanmaktadır. Malezya'da petrol üretimi sabit bir oranda devam ederken doğalgaz üretiminde hızla bir artış

¹³⁰ Yavuz , **Malezya Ülke raporu**, 2008,s.7.

¹³¹ a.g.e., s.5.

yaşanmaktadır. Malezya dünyanın ikinci büyük doğalgaz ihracatçısıdır. Gaz rezervleri de ülkeye 35 yıl yetecek düzeydedir. Ülkenin bol yağışlı olması ve de arazi yapısının engebeli olması hidroelektrik üretimini kolaylaştırdığından ülke enerji kaynaklarında önemli bir yere sahip olmuştur.¹³²

2.6.3.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Malezya kalay üretiminde dünyada önemli bir yere sahipken kaliteli kalay rezervleri tükenme noktasına gelmiştir. Mevcut rezervlerin ülke için önemli bir yeri olsada kalitesi düşüktür ve de üretim maliyetini karşılamamaktadır. Ülkede ayrıca boksit, bakır, altın, gümüş ve demir cevheri çıkarılmaktadır.¹³³

2.6.4. Pakistan

2.6.4.1. Nüfus

Pakistan dünyanın en kalabalık ülkeleri arasında yer almaktadır. Nüfus artış hızı %3 civarındadır. Pakistan'da çalışabilir işgücü nüfusun % 28'ni oluşturmaktadır. Nüfusun %50'si tarım sektöründe çalışmakta olup % 18'i imalat sektöründe, % 17'si ticaretle uğraşmaktadır. İşsizlik oranı kentlerde %9, kırsal alanlarda %6 civarındadır.¹³⁴

2.6.4.2. Sanayi

Pakistan dünya pamuk üretiminde ilk sıralarda yer alması nedeni ile tekstil sanayisi pamuk üretimine bağlı olarak gelişmiştir. Ülkenin en önemli sanayi kollarından olan tekstil sanayi ülke ihracatının % 60'nı karşılamaktadır. Tekstilin milli gelirdeki payı % 8,5, toplam yatırımlardaki payı % 31, endüstriyel katma değeri % 30, sanayi istihdamının ise % 40'nı karşılamaktadır.¹³⁵

Pakistan imalat sanayisinde geleneksel olan ve teşvik edilen endüstriler iplik örme ve şeker işlemedir. İmalat sanayi 2000–2001 yıllarında milli gelire

¹³² Yavuz , **Malezya Ülke raporu**, 2008,s. 10.

¹³³ **a.g.e.**, s.9.

¹³⁴ Çalış, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ülke Profilleri, **Pakistan Ülke Profili**, 2007, s. 2.

¹³⁵ Konya Ticaret Odası, **Pakistan İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu**, Etüt Araştırma Servisi Mart 2008, s.14.

%17 katkıda bulunmuş ülke istihdamının %10'nunu karşılamış, ülke ihracatının %72'lik kısmını oluşturmuştur.¹³⁶

2.6.4.3. Tarım ve Hayvancılık

Tarım Pakistan ekonomisinde çok önemli bir paya sahiptir. Ülke nüfusunun % 75 gibi büyük kısmı tarım ve yan kollarından geçimini temin etmektedir. Ülke mevcut iş gücünün yarıya yakın kısmı tarımda çalışıp, tarım sektörü milli gelirin dörtte birini karşılamaktadır.¹³⁷

Ülkede yetişen başlıca tarım ürünleri: pamuk, pirinç, şeker kamışı, buğday, meyve ve sebzedir. Ülkede mevsim sıcaklık farklılıklarının fazla olması ve düzensiz toprak yönetim sistemi olması dolayısı ile tarımda hedeflenen seviyeye ulaşılamamaktadır.

2.6.4.4. Enerji

Pakistan'da üç şekilde elektrik enerjisi üretilmektedir: Hidroelektrik, termik enerji, nükleer enerji. Pakistan hidroelektrik enerji kaynağının sadece küçük bir bölümünü kullanmaktadır. Kullandığı kaynak 13.000 mv'lık kısmın 5.000 mv'lık enerji kadarıdır.¹³⁸

Pakistan enerji kaynaklarından ikinci büyük öneme sahip olan ülke enerji ihtiyacının %36'sını karşılayan doğalgazdır. Ülke doğalgazının önemli bir kısmı sanayi sektöründe kullanılmaktadır.

Pakistan petrol yönünden zayıf bir ülkedir. Ülkenin ana ithal ürünleri içerisinde petrol yer alır. Ham petrolün sadece %37 kadarı ülke sınırlarından çıkmaktadır.

2.6.4.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Pakistan metalik olmayan mineraller açısından iyi kaynaklara sahiptir.

¹³⁶ Konya Ticaret Odası, **Pakistan İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu**, Etüt Araştırma Servisi Mart 2008, s.16.

¹³⁷ a.g.e., s.15.

¹³⁸ Çalış, **Pakistan Ülke Profili**, 2007, s.3.

Mermer, Çin kili, krom, kömür, dolomit, alçı taşı, silis kumu, sülfür, barit, boksit, laterit ve demir cevheri mineral kaynaklarındandır.¹³⁹

2.6.5. Endonezya

2.6.5.1. Nüfus

Endonezya 245 milyon civarındaki nüfusu ile dünyanın en kalabalık 4. ülkesidir.¹⁴⁰ Ülkede 300 farklı etnik grup yaşamaktadır. Endonezya'da çalışabilecek olan 108,2 milyon civarında insan vardır. Çalışabilecek olan nüfusun iş kollarına göre dağılımı % 43,3'ü tarım, % 18'i endüstri, % 39 gibi bir oranda iş gücünde hizmet sektöründe çalışmaktadır.¹⁴¹

2.6.5.2. Sanayi

Endonezya'nın ekonomik açıdan gelişmesinin en önemli itici gücü imalat sanayisidir. İmalat sanayisinin GSMH içindeki payı 2005 yılına göre % 27,8 olarak gerçekleşmiştir. İmalat sanayi ihracatından elde edilen gelir 1983 yılında 3,2 milyar dolar civarında iken 1999 da 32,2 milyar A.B.D doları seviyesine ulaşmıştır. Toplam ihracattaki payı ise % 15,2 den % 77 seviyesine çıkmıştır.¹⁴²

Endonezya'da kağıt üreticiliği sanayisi ülke ekonomisine önemli katkıları olan bir başka sanayi kollarındandır. Ülke dünyada kağıt hamuru üretiminde % 2,4 pay ile dokuzuncu sırada yer alırken, kağıt pazarında % 2,2 ile onikinci sırada yer alır.

Ağır sanayi olarak ülkede demir-çelik üretimi önemli bir üretim kaynağı teşkil eder. İki önemli üretim tesisi Karakatau ve Cilegondur. Ülkede çelik üretimi 2,9 milyon ton civarında olup bunun 2,5 milyon tonu Karakatau tesisinde üretilmektedir.

Endonezya Güneydoğu Asya'nın en önemli uçak sanayisine sahipken

¹³⁹ Çalış , **Pakistan Ülke Profili**, 2007, s.5.

¹⁴⁰ Yavuz, Endonezya **Ülke raporu**, 2008, s.1.

¹⁴¹ **a.g.e.**, s.9.

¹⁴² **a.g.e.**,s.8.

Asya krizinden kötü etkilenmesi sonucu IMF ile yaptığı anlaşma sonrası bu alanda gerilemiştir. Ülke küçük ve sabit kanatlı uçaklar, uçak yedek parçaları, helikopter ve motorlar en çok ihraç ettiği ürünler arasındadır.¹⁴³

2.6.5.3. Tarım ve Hayvancılık

Tarım ülke ekonomisinin en büyük gelir kaynağıdır. Nüfusun % 53 lük gibi büyük bir kısmı tarım sektöründe çalışmaktadır. Yetiştirilen belli başlı tarım ürünleri: pirinç, mısır, tatlı patates, soya fasulyesi, yer fıstığı, doğal kauçuk, kahve, kakao, çay, şeker, tütün, biber ve baharatlardır.¹⁴⁴

Ülkede temel besin kaynağı olarak en çok pirinç tüketilmektedir. Tüketime bağlı olarak Endonezya'nın pirinç üretimi iyi seviyede olup dünyanın en büyük üçüncü pirinç üreten ülkesidir.

Endonezya'da palmye yağı üretiminde önemli derecede bir artış sağlanmıştır. Malezya'nın dünyanın en çok palm yağı üreticisi olma unvanını nerdeyse almak üzeredir. Malezya ve Endonezya dünya palmye yağı üretiminin % 88'ni sağlamaktadırlar. Endonezya'da üretilen palmye yağının büyük kısmı pişirmelik yağ olarak kullanılırken % 10'luk kısmı kimya sanayinde kullanılmaktadır.¹⁴⁵

Endonezya, kahve ve kakao üretiminde de dünyanın en önde gelen ülkeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca balıkçılık ve ormancılık Endonezya halkının en önemli geçim kaynaklarındandır.

2.6.5.4. Enerji

Endonezya, enerji kaynakları oldukça çeşitli kaynaklardan oluşmaktadır. Ülkede azalmasına rağmen yine de büyük öneme sahip petrol kaynakları ile beraber önemli ölçüde doğalgaz ve kömür yatakları mevcuttur. Bu kaynakların yanında güneş enerjisi, gelgit enerjisi ve hidroelektrik santralleri bulunmaktadır.

¹⁴³ Yavuz, Endonezya **Ülke raporu**, 2008,s.8.

¹⁴⁴ **a.g.e.**, s.4.

¹⁴⁵ **a.g.e.**, s.5.

Endonezya bir Opec ülkesidir ve Opec kıstaslarına uygun Petrol üretimi yapmaktadır.

Endonezya'da 92,5 trilyon feet küp doğalgaz bulunmakta ve yılda 2,5 trilyon feet küp üretim yapılmaktadır.

Ülkede enerji kaynaklarından kömürde kanıtlanmış olan 4,2 milyon ton rezervle birlikte kanıtlanmamış olan 36 milyar ton rezerv mevcuttur. Endonezya dünyanın üçüncü büyük buhar kömürü üreticisi konumundadır.¹⁴⁶

Endonezya yılda 100 milyar kw saate yakın elektrik enerjisi üretmekte ve bunu % 87'si termal güç santrallerinden, % 10,5'i hidroelektrik santrallerinden ve % 2,5'i de jeotermal kaynaklardan temin edilmektedir.¹⁴⁷

2.6.5.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Endonezya madenler yönünden zengin bir ülkedir. Dünyadaki en büyük kalay üreticilerinden biridir. 1 milyon tonun üzerin de rezervleri olduğu tahmin edilmektedir.¹⁴⁸

Ayrıca ülkede boksit, bakır, nikel, altın ve gümüş çıkarılan diğer önemli madenlerdendir. Az miktarda olsa manganez, fosfat ve sülfürde ülkede çıkarılan madenlerdendir

2.6.6. Nijerya

2.6.6.1. Nüfus

Afrika kıtasının en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Nüfus artış hızı yıllık % 3,1 olarak belirlenmiş ülke nüfusunun % 40 15 yaşın altındadır. Nijerya dünyanın en çok farklı etnik gruplarını barındıran ülkelerinden olup 250 kadar

¹⁴⁶ Yavuz, Endonezya **Ülke raporu**, s.11.

¹⁴⁷ **a.g.e.**, s.12.

¹⁴⁸ **a.g.e.**, s. 9.

farklı gurup mevcuttur.¹⁴⁹

Nijerya, dünyanın en fakir ülkeleri arasında yer alır.

2.6.6.2. Sanayi

Nijerya sanayisi geleneksel yapıya sahip küçük çaplı imalat ve işleme sanayisinden oluşur. Sanayi faaliyetleri kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır.

İmalat sanayi GSMH'NİN % 5'ni karşılamaktadır. Tekstil, içecek, sigara, sabun, deterjan ve çimento endüstriyel üretimin % 60'nı karşılamaktadır.

Nijerya, ağır sanayisi gelişmiş değildir. Hükümet son zamanlarda artan petrol gelirleri ile çelik, petrokimya, gübre ve metal sanayisinin devlet eliyle geliştirilmesine dayalı ağır sanayi politikası takip etmektedir.¹⁵⁰

2.6.6.3. Tarım ve Hayvancılık

Nijerya'da yürütülen yanlış tarım politikalarından dolayı tarım sektörü çok gelişmemiştir. 1960 yıllarda tarım ihracatçısı iken 1970'li yıllarda tarım ürünleri ithal eden bir ülke haline gelmiştir.

Nijerya 60'lı yıllarda önemli oranda kakao çekirdeği, yer fıstığı, palm çekirdeği, palm yağı, pamuk, kauçuk ve kereste ihracatçısıyken 1990'lı yıllarda ihracat ürünlerinde azalma olmuş kakao, kauçuk ve palm ürünleri ihraç etmektedir.¹⁵¹

Ülkede yapılan tarım ithalatını düşürme çalışmaları karşılığını vermiş, pirinç, mısır, buğday ve şeker ithalatı düşmüştür.

Nijerya'da hastalıkların yaygın olması canlı hayvan yetiştiriciliğinin önündeki en büyük engellerdendir. Ulusal veteriner araştırma merkezinin çalışmaları sonucu canlı hayvan yetiştirme oranı % 2,7 oranında artmış, balıkçılık

¹⁴⁹ Sevilay Bayar, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Ülke raporları, **Nijerya Ülke raporu**, 2007, s.1.

¹⁵⁰ a.g.e., s.11.

¹⁵¹ a.g.e., s. 8.

da aynı şekilde devlet desteği ile artış olmuştur.¹⁵²

Nijerya Afrika kıtasının en büyük kereste üreticisidir.

2.6.6.4. Enerji

Petrol ve doğalgaz önemli enerji kaynaklarıdır ve ülke içi ihtiyaçlar ağırlıklı olarak bu iki kaynaktan karşılanır. Ülkede diğer önemli bir enerji kaynağı da hidroelektriktir. Kömür yatakları önemli bir yere sahipse de yıllık üretim 100.000 tonun altındadır.

Ulusal elektrik şirketi Nepa'nın kapasitesi 6.000 mw olup bu miktarın % 40'ı doğalgazdan , % 35'i hidroelektrikten, % 24'ü petrolden sağlanmaktadır.

Nijerya'nın dört petrol rafinerisi vardır ve bu dört rafineride 445.000 kapasitelerinin olduğu ancak % 50 ile çalışmakta olup iç piyasa talebinin sadece % 16'sını karşılamaktadır. Yetersiz üretim nedeni ile ülke petrol ithal eden ülke durumuna gelmektedir.

2.6.6.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Nijerya'nın en önemli yer altı kaynağı petroldür. 1980'li yıllarda yaşanan politik gerginlikler üretimi bir miktar etkilemişse de petrol üretimi tekrar istikrarı yakalayarak artmıştır. Petrol üretiminde 2004 rakamlarına göre 2,46 milyon varile ulaşılmıştır.

Nijerya ulusal petrol şirketi NNPC'nin 4 adet rafinerisinde 79 milyon varile varan ham petrol işlenmiş olup rafinerilerin kapasitesi 445.000 varildir.¹⁵³

Nijerya'nın gaz rezervleri ülke için petrol kadar önem arz etmektedir. 3,5 trilyon metreküp olduğu tahmin edilen gaz rezervi ile Nijerya dünyanın en büyük rezervlerinden birine sahiptir.¹⁵⁴

¹⁵² Bayar ,Nijerya Ülke raporu, 2007, s. 9.

¹⁵³ a.g.e., s.11.

¹⁵⁴ a.g.e., s.11.

Petrol ve gaz dışındaki diğer önemli madenleri ise kömür, demir cevheri, kalay, uranyum, fosfat, kireçtaşı ve mermerdir.

2.6.7. Bangladeş

2.6.7.1. Nüfus

Bangladeş, dünyanın nüfus yoğunluğu bakımından en kalabalık ülkelerindedir. Nüfus yoğunluğu kilometrekareye 290–770 kişi arasında değişir. Yirminci asrın sonunda nüfusun iki misli artacağı tahmin edilmektedir. Nüfusun % 90'ı köylerde, % 10'u şehirlerde yaşar. En önemli şehri "Dakka", aynı zamanda başşehirdir. Güneydoğu sahilindeki Chitagony şehri, önemli bir limandır. Halkın % 85'i Müslüman'dır. Çalışabilen işgücünün sektörel dağılımı halkın% 63 Tarım, % 11 Endüstri, % 26 Hizmet sektöründe çalışmaktadır.¹⁵⁵

Kuzey ve doğu dağlık bölgelerinde yaşayanlar da mahalli lisanları konuşurlar.

2.6.7.2. Sanayi

Bangladeş'te başlıca sanayi hintkeneviri üretimidir. Bu ülkede ileri sanayi tam kurulmamış, hatta bulunan madenler dahi tam olarak işlenememektedir. Ülkede hint keneviri ve jüt işleyen 20 fabrika vardır. Ayrıca bangladeş'te, tekstil, kâğıt, şeker, deri, seramik, cam, çay, sigara, kimyasal maddeler, deri ve konserve sanayisi de mevcuttur. Bunların yanı sıra bir çelik fabrikası, birkaç ilaç fabrikası ve ipek üretimine yönelik küçük tesisleri bulunmaktadır. Sanayi kuruluşları daha çok Dakka, Narayanganj, Kulna ve Çitagong çevresinde toplanmıştır. Sanayi sektöründen elde edilen gelirlerin gayri safi yurtiçi hasıladaki payı % 9'dur. Çalışan nüfusun % 14'ü sanayi sektöründe iş görmektedir.¹⁵⁶

2.6.7.3. Tarım ve Hayvancılık

Ekonomi tarıma dayalıdır. Başlıca ürünleri, pirinç, önemli dayanıklı gıda maddeleri, hint keneviri ve çaydır. Bu alanda Çin ve Hindistan'dan sonra dünya

¹⁵⁵ [http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1404&ano=86,\(26.09.2009\).](http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1404&ano=86,(26.09.2009).)

¹⁵⁶ a.g.e.,

üçüncüsüdür. Diğer zirai bazı sebzeler ve şekerpancarı iç tüketim için yetiştirilir. 10 milyon hektarlık alanda ekim yapılır. Bu alanların % 80'inde pirinç üretilir.¹⁵⁷

2.6.7.4. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Bangladeş Ovası eskiden ormanlarla kaplıydı. Ekilecek alanları az olduğu için ormanların büyük bir kısmı yok edilmiş ve bugün sadece iki orman kalmıştır. Bunlardan birisi Madhupur alüvyon platosudur ve 4140 kilometrekarelik bir kısmı yapı malzemesi için elverişli ağaçlarla kaplıdır. İkinci orman ise güneydeki Sundarbans kıyı bölgesindeki ormanlardır. 5960 kilometrekarelik bir alanı, bataklıklar arasındaki adacıklar ve Mangrov ormanlarıyla kaplıdır. Bu ormandaki ağaçlar kibrit ve kutu imalatına elverişlidir. Ayrıca Chittagong bölgesindeki sıradağlar tropikal ormanlarla kaplıdır.

Buradaki ağaçlar, 60 metreye kadar uzunlukta, mobilyacılıkta ve kâğıt sanayisinde kullanılır. Ormanlarda; bambu, muz ve Hindistan cevizi vb. ağaçlar bulunur.

Bangladeş'te fazla maden kaynağı yoktur. Ancak, üç tane küçük tabii gaz ve çok ince bir kömür tabakası keşfedilmiştir. Bengal Körfezi'nde de petrol bulunmuştur.

2.6.8. Türkiye

2.6.8.1. Nüfus

Türkiye 2007 nüfus sayımlarına göre nüfus miktarı 70 milyonu aşmış bir ülkedir. Her geçen gün nüfusu artmaktadır. Nüfus yoğunluğunun sanayisi gelişmiş olduğundan dolayı en kalabalık olan bölgesi Marmara bölgesidir. Ülke, nüfusunun % 99'u Müslüman olan bir ülkedir. Nüfus yapısı genç nüfusun fazla olduğu bir yapıya sahiptir. Türkiye, nüfusunun sektörlere göre dağılımı Tarım sektöründe çalışanlar etkin nüfusun %49'unu, Endüstri sektöründe çalışanlar etkin nüfusun %15,2'sini, Hizmet sektöründe çalışanlar etkin nüfusun %35,8'ini

¹⁵⁷ <http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1404&ano=86> (26.09.2009).

oluşturmaktadır.¹⁵⁸

2.6.8.2. Sanayi

Türkiye Endüstri kuruluşları açısından çeşitlilik arz eden bir ülkedir. Endüstrinin en çok geliştiği bölgesi Marmara bölgesidir. Ülkenin endüstrileşmesinde yeryüzü şekilleri çok etkili olmuştur.

Ülkenin en önemli sanayi kolları tarıma dayalı sanayi ve tekstil sanayidir ülke bu alanlarda ihracatçı konumundadır. Ayrıca demir-çelik endüstrisinin gelişmesine bağlı olarak otomotiv sanayi ve makine sanayi gelişmiştir.¹⁵⁹

Sanayinin ülke ekonomisi üzerinde ki payı her geçen gün daha da büyümektedir. Sektörde 1950'li yıllar da çalışan işgücü sayısı 600.000 gibi iken günümüzde bu sayı 3 milyon gibi bir rakama ulaşmıştır.

Ülkenin başlıca sanayi kolları: Gıda üzerine en önemli sanayi kolu çaydır. Ülke Karadeniz bölgesinde ürettiği çayı dünyanın birçok ülkesine ihraç eder. Süt ve süt ürünleri sanayi, Et ve et ürünleri sanayi, tütün ve alkollü içkiler sanayi, bitkisel yağ sanayi, konserve sanayi diğer önemli gıda sanayi yan kollarıdır.

Ana sanayi kolları dokuma deri ve giyim sanayi, maden sanayi, otomotiv ve madeni eşya, kimya sanayi, orman ürünleri sanayi ana kollarıdır.

2.6.8.3. Tarım ve Hayvancılık

Türkiye genel itibari ile verimli topraklara sahip bir ülkedir ,bu sebeple ülkede tarım için gerekli şartlar mevcuttur. Şartların uygun olması tarımın Türkiye ekonomisinde mühim bir yer tutmasını sağlamıştır. Ülke nüfusunun büyük bir kısmının geçim kaynağı olması yanında birçok sanayi kolu yine tarımdan beslenmektedir.

¹⁵⁸ <http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitimapp/adnks.zul>. (11.09.2008).

¹⁵⁹ Gaye Ertekin, **Türkiye Coğrafyası**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1998, s.180.

Ülke topraklarının büyük kısmını ekili alanlar oluşturmaktadır. Ekili alanlar içinde ise en çok yeri tahıl ürünleri kaplamaktadır. Yetiştirilen tahıl ürünleri sırası ile buğday, arpa, yulaf, mısır, pirinç, çavdar gibi ürünlerdir.

Ülkede, endüstride kullanılan şekerpancarı, pamuk, haşhaş, ayçiçeği, tütün önemli miktarda yetiştirilmektedir.

Ülkenin en önemli ve dünyada üretiminde çok iyi yerlerde olmasını sağlayan incir, fındık, çay, tütün gibi tarım ürünleri ülke ekonomisine önemli girdiler sağlamaktadır.¹⁶⁰

Türkiye’de halkın tarım kadar mühim bir diğer geçim kaynağı hayvancılıktır. Ülkede en yaygın hayvancılık türü küçükbaş hayvancılıktır. İklim ve doğa şartlarının ağırlaştığı yerlerde büyükbaş hayvancılık yapılır. Yakın zamanlarda şehirlere yakın yerlerde kümes hayvancılığına başlanmıştır.

2.6.8.4. Enerji

Türkiye’nin enerji kaynakları içerisinde ilk sırada linyit yer almaktadır. Ülke geleceği açısından ümit vaat eden linyit rezervi yaklaşık 84 milyar ton civarında olduğu düşünülmektedir. Bu rakamın yaklaşık % 37’lik bir kısmı kullanılmaktadır.¹⁶¹ Linyitin yanında 1,1 milyar tonla taş kömürü, 1,1 milyar ton şist ve 82 milyon ton asfaltit rezervi mevcuttur.

Türkiye petrol üretimi açısından keşfedilmiş olan toplam petrol rezervi 964 milyon ton civarında olup üretilen petrol rezervi 153 milyon tondur.¹⁶²

Türkiye’de doğalgaz keşfedilmiş rezervi 19;8 milyar metreküp olup üretilen doğalgaz rezervi 13,5 milyar metreküptür.¹⁶³

Ülkede dünya ülkeleri arasında mühim bir yere sahip toryum ve uranyum

¹⁶⁰ Ertekin, s.148.

¹⁶¹ İbrahim Atılğan, “Türkiye’nin Enerji Potansiyeline Bakış”, **Gazi Ün. Müh. Mim. Fak Der**, Cilt 15, sayı 1, s.33.

¹⁶² http://www.pal.metu.edu.tr/articles/petrol_nerede.htm , (15.09.2008).

¹⁶³ a.g.e.,

madenleri mevcuttur. Uranyum çoğunlukla ülkenin Batı Anadolu bölgesinde toplanmış olup bilinen uranyum rezervi 9129 ton civarındadır.¹⁶⁴Toryum ise Eskişehir, Sivrihisar, Kızılcaören yataklarında 380.000 ton civarında rezerve sahiptir.

Türkiye'nin yenilenebilir enerji açısından hidroelektrik enerji potansiyeli 430 milyar kwh civarında iken bunun 125 kwh kadar kısmı kullanılmaktadır. Ülkenin yıllık hidroelektrik enerji üretme kapasitesi 42 milyar kwh düzeyindedir. Hidroelektrik enerji yanında ülkede jeotermal enerji kaynakları çokça bulunmaktadır. Jeotermal enerji potansiyelinin 31500 mw olduğu ancak 7500 mw kadar bir kısmının kullandığı bilinmektedir.¹⁶⁵

Türkiye'de güneş ve rüzgar enerjisinden de faydalanılmaktadır.

2.6.8.5. Doğal Kaynaklar ve Madencilik

Türkiye doğal kaynaklar açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Dünya ülkelerinin tamamında çıkan maden çeşidi sayı 51 iken, bu madenlerin 29 çeşidi Türkiye'de çıkmaktadır.¹⁶⁶

Türkiye'nin başlıca madenlerinden demir üretim oranı en yüksek olan madendir. 4.924.874 ton üretimi olmasına rağmen mevcut fabrikaların ihtiyacını karşılamamakta 600.000 tonluk bir dış alım yapmaktadır. Krom üretimi ise ülke için ihraç ürünü özelliği gösterir. Üretilen kaynağın yarısı yurt dışına satılır.

Bakır üretiminde Türkiye dünyanın sayılı ülkeleri içinde yer alır. Ülke ayrıca bor gibi çok önemli bir madene sahip olup dünya rezervlerinin % 50'sini bulundurmaktadır.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Atılğan, s.34.

¹⁶⁵ a.g.e., s.36.

¹⁶⁶ Ertekin, s.160.

¹⁶⁷ a.g.e., s.155.

3. BÖLÜM

D-8 TEŞKİLAT YAPISI VE TEŞKİLATIN İCRAATLARI

3.1. D-8 Teşkilat Yapısı

3.1.1. Zirve (Summit)

Zirve; D-8 Örgütü'nün en üst organıdır. Devlet ve hükümet başkanlarının görev aldığı organdır. Zirve her yıl üye ülkelerden birinde toplanır. Hangi yıl hangi ülkede toplanacağı üye ülkeler arasında yapılan istişareler yolu ile belirlenir.¹⁶⁸

3.1.2. Konsey

Konsey; örgütün siyasi kararlarının alındığı organdır. Konsey dış işleri bakanlarının görev aldığı organdır. Konsey çalışmalarını zirve tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde yürütür. Her yıl hazırlanan raporlar zirveye sunulur. Konsey komisyon tarafından alınan kararları inceler ve komisyona tavsiyelerde bulunarak uygun gördüğü görevleri sunar. Konsey toplantıları Zirve toplantılarından önce yapılarak zirvenin çalışma programını hazırlar ve taslak halinde zirveye sunar.¹⁶⁹

3.1.3. Komisyon

Örgütün yürütme organıdır. Hükümetlerce tayin edilen yüksek dereceli memurlardan oluşur. Konseyin alt çalışma organıdır. Konseye sunulacak karar taslaklarının hazırlanması ile zirvenin geçici gündemlerini hazırlar. Komisyon Ad Hoc grupların ve daimi komitelerin raporlarını inceler, onaylar ve faaliyetlerini destekler. Konsey komisyon faaliyetleri ile alakalı bilgi sunar. Yılda iki kere biri konseyden hemen önce diğeri iki zirve arasında olmak üzere toplanılır. Komisyon kendi çalışma programını zirve ve konseyde alınan kararlar ve talimatlarla

¹⁶⁸ <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/>. (26.11.2007).

¹⁶⁹ a.g.e.,

belirler.¹⁷⁰

3.1.4. Sekreteryaya

Üye ülkeler arası koordinasyonu sağlamak amacı İcra Direktörlüğü olarak 1997 yılında İstanbul'da kurulup göreve Büyük Elçi Ayhan Kamel atanmıştır. 2006 yılında Endonezya'nın Bali Adası'nda yapılan son Zirve toplantısında İcra Direktörlüğünün Sekreteryaya dönüştürülüp Genel Sekreterlik olmasına karar verilmiştir. Sekreteryaya merkezi yine İstanbul'da olup Genel Sekreterliğini Dr Dipo Alam yürütmektedir.¹⁷¹

3.2. Organların Toplanma Ve Karar Alma Şekilleri

Toplantılar üye ülkeler sayısının salt çoğunluğu ile yapılır. Organlardan herhangi birinin olağanüstü toplantı yapması gerektiğinde bir ülkenin daveti üzerine üye ülkelerin oy çoğunluğu ile karar verilir.

Örgütün yapılacak icraatlarla alakalı alacağı tüm kararlar oybirliği ile alınır.¹⁷²

Toplantının tertip edileceği yer ülkesi toplantı başkanı olarak hareket edip bir icra direktörü atar. Bu direktör ülkeler arası bilgi akışını sağlayarak toplantılarda sekreteryaya görevini yürütür. Her yüksek dereceli memur kendi ülkesindeki koordinasyondan sorumludur.

3.3. D-8 Örgütü'ne Üye Ülkeler Arası İş Bölüşümü Ve Hedeflenen Projeler

İstanbul Deklarasyonu ile üye ülkeler arasında sektörel olarak bir iş bölüşümü yapılmıştır. Bölüşümle birlikte Bangladeş: Kırsal kalkınma, Endonezya: Fakirlikle mücadele ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, İran: İletişim enformasyon ve ilim, teknoloji, Malezya: Finans-Bankacılık-

¹⁷⁰ <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/>. (26.11.2007).

¹⁷¹ a.g.e.,

¹⁷² Alan, s.219.

Özelleştirme, Mısır: Ticaret, Nijerya: Enerji, Pakistan: Tarım, Türkiye: Sanayi, çevre ve sağlık konuları ile görevlendirilmiş olup ülkeler birbirlerinin alanında da çalışma yapmada özgür bırakılmıştır.

D-8 Teşkilatı üye ülkeler arası iş bölüşümü ile: Ticaret alanında çifte vergilendirmenin kaldırılması, yatırımların geliştirilebilmesi için çok taraflı anlaşmaların tamamlanması, Serbest ticaret bölgeleri oluşturulması ve Ortak Uluslararası pazarlama şirketleri kurulması; sanayi alanında raylı taşımacılık, paslanmaz çelik üretimi, tarım ve sivil taşımacılık uçakları üretimi, helikopter üretimi, eğitim uçağı tasarım ve üretimi, denizaltı tasarım ve üretimi, lokomotif ve demiryolu vagonu üretimi, tekstil makineleri üretimi, çok amaçlı araba tasarım ve üretimi, elektronik teknolojisinde gelişme sağlamak; telekomünikasyon ve enformasyon alanında işbirliği, haber alma ve bilgi transferini kolaylaştırmak gibi hedefler belirlemişlerdir. Ülkeler bu projelerde kendi gelişme düzeyleri oranında öncelikle görev alacaklar, Uçak, otomatik tekstil makineleri gibi ortak üretilecek ürünlerde birlikte hareket edecekler ve ortak üretim imkanları geliştireceklerdir.¹⁷³

Bu projeler kapsamında D-8 Sanayi Çalışma Grubu, D-8 Enerji Çalışma Grubu, D-8 Bakanlar düzeyinde Gıda Güvenliği Çalışma Toplantısı, D-8 Otomotiv Sektörü Uzmanlar Toplantısı, D-8 İslami Finans Çalışma Grubu, D-8 Sağlık Turizmi Çalışma Grubu, D-8 Maden ve Mineraller Çalışma Grubu, D-8 Taşımacılık ve Lojistik Ticareti Çalışma Grubu, D-8 Balıkçılık Çalışma Grubu, D-8 Göçmen İşçiler, İşçi Döviz ve Mikro Finans Çalışma Grupları oluşturulmuştur Bu çalışma grupları düzenli aralıklarda üye ülkelerde toplanmakta ve işbirliği imkânlarıyla ilgili raporlar hazırlayıp yetkili icra organı olan “ Komisyon’a ” sunmaktadırlar.¹⁷⁴

¹⁷³ Veli Sırım, “İslam Ülkeleri ile Ortaklık Serüvenimiz”, **Çerçeve Dergisi**, Sayı 34, 2004, s.66.

¹⁷⁴ Alan, s.209.

3.4. Yapılan Toplantılar

D-8 Örgütü kuruluş mahiyeti taşıyan ilk toplantısını 15 Haziran 1997 yılında Çırağan sarayında yapmıştır. Üye ülkeler bir araya gelerek imzaladıkları anlaşma ile örgütün temel hedeflerini, çalışma metotlarını ve özelliklerini belirlemişlerdir. İstanbul'da yapılan ilk toplantıda tüm üye ülkelerin devlet başkanları hazır bulunmuşlardır. Toplantıda dünya üzerinde gelişmekte olan tüm ülkeleri yakından ilgilendirecek kararlar alınmıştır.¹⁷⁵

3.4.1. İstanbul Deklarasyonu'nun Önemli Kararları

İstanbul deklarasyonu olarak bilinen kararların en önemlilerini sıralayacak olursak:

1)Gelişmekte olan dünya ülkelerinin birbirleri ile yakın işbirliği içerisine girmelerinin dünya barışı için çok gerekli olduğu kararına varılmıştır.

2) Uluslararası pazarlarda güçlü bir rekabete sahip olmak için gerekli olan teknik donanımın üye ülkeler için sağlanmasına karar verilmiştir.

3) Birleşmiş milletler tüzüğüne saygı çerçevesinde faaliyetlerini sürdüreceklerine karar vermişlerdir.

4) Asıl hedeflerinin sosyo-ekonomik gelişme olduğunu ve barış, diyalog, işbirliği, adalet, eşitlik ve demokrasi ilkelerini benimsediklerini beyan ettiler.

5) Üye ülkelerin işbirliği alanları belirlenmiştir. İlk toplantı olması sebebi ile İstanbul toplantısı Örgütün kuruluşundan itibaren yapacağı tüm icraatlarının yönünü tayin edecek temel mahiyeti taşıyan toplantı oldu¹⁷⁶.

3.4.2. Dakka Zirve Toplantısı ve Dakka Deklarasyonu Önemli Kararları

D-8 örgütünün yapılan ikinci zirve toplantısı olan 1-2 Mart 1999

¹⁷⁵ Alan, s.211.

¹⁷⁶ D-8 İstanbul Zirvesi, **İstanbul Deklarasyonu**, 15 Haziran 1997.

tariflerinde Bangladeş'in başkanlığında Dakka'da yapılan toplantıda, tüm üye ülkeler devlet başkanları hazır bulunmuşlardır. Açılış konuşması Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Suleyman Demirel yapmıştır.¹⁷⁷

Toplantıda alınan kararlar Dakka deklarasyonu olarak yayınlanmıştır. Deklarasyonun önemli kararları:

1) İstanbul Deklarasyonu ile alınmış olan kararlara aynen bağlı olduklarını dile getirmişlerdir.

2) Üye ülkelerin dünya pazarlarına girmesinin önemi vurgulanmış, yabancı yatırımların daha fazla akışı sağlanarak dış gelirlerin ve dış yardımların sağlanması hedeflenmiştir.

3) Mısır tarafından yürütölmekte olan (IMTC) Uluslar arası Pazarlama ve ticaret şirketinin kurulması, böylelikle üye ülkelerin kendi aralarında ticari faaliyetlerinin ilerleyeceği düşünöldü.

4) Bu dönemde özellikle Asya'da yaşanan finansal krizler göz önüne alınarak, bu krizlerin etkilerini en aza indirecek formüllerini istişare ederek bulmanın yolları aranmış, geri kalmış ülkelerinde bu süreçten en az hasar görmesi için gerekne önlemlerin alınması görüşöldü.

5) Globalleşmenin çok gerekli olduğu, büyüme ve gelişme adına çok lazım olan bir olgu üzerinde durulmuştur.¹⁷⁸

3.4.2.1. Uluslararası Pazarlama ve Ticaret Şirketi

Uluslar arası Pazarlama ve Ticaret Şirketinin kuruluş çalışmaları İslam kalkınma bankasının da desteği Mısır devleti tarafından yürütöldü.¹⁷⁹ Bu şirketin kurulması ile üyeler:

¹⁷⁷ Alan, s.327.

¹⁷⁸ D-8 Dakka Zirvesi, **Dakka Deklarasyonu**, 1-2 Mart 1999.

¹⁷⁹ Mesut Taştekin, "Türk Dış Polititikasında D-8", **Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, Sayı 2, 2006, s. 234.

Şirketin, serbest bölgede işleyen ortak yatırım şirketi şeklindeki özel sektör projesi olacaktır.

Her ülke fayda, sorumluluk ve temsil yetkisi olarak eşit şekilde katılacaktır.

Hükümetler şirketi kontrol etmemek şartı ile şirkete hisse alarak katılabilirler.

3.4.2.2. Dakka Zirve Toplantısından Sonra Kahire Zirve Toplantısına Kadar Olan Dönemdeki Gelişmeler

D-8 örgütü kahire zirvesinden önce finansal ve teknik yardım almak için, BM Gıda ve Tarım örgüt, BM Endüstriyel Kalkınma Örgüt ve Uluslar arası Ticaret Merkezi gibi örgütlerle irtibata geçip, hatta Seul’da düzenlenen ‘‘Bilim ve Teknolojide Kuzey- Güney Diyalogu’’ forum toplantısına katıldılar.¹⁸⁰

3.4.3. Kahire Zirve Toplantısı ve Kahire Deklerayonu Önemli Kararları

Üçüncü D-8 Zirvesi 25 Şubat 2001’de Mısır’ın Kahire şehrinde yapıldı. Küresel iktisadi gelişmeleri ve üye ülkeler arasındaki işbirliğinin durumunu gözden geçirildi. İstanbul Deklarasyonunun amaçları ve hedeflerine ulaşmak için gereken çalışmaların geldiği aşama gözden geçirildi.

1) Kahire Zirvesi önemli iktisadi engellerle karşılaşabilecek grup üyeleri arasında iktisadi şartları geliştirmek için bir zemin olması amacıyla düzenlendi.

2) Küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı durabilmek için kaynakların ve bilginin beraberce paylaşılarak gelişmekte olan ülkeler arasında bölgesel ortak çalışmaları geliştirmek hayati önem taşıdığı belirtildi.

3) D-8 üyeleri arasındaki iç ticaretin öneminin altı çizilerek 5 yıl içinde D-8 içi ticaretin Kahire toplantısının yapıldığı tarihteki oranını katlamak hedeflenmiştir.

¹⁸⁰Taştekin., s.233.

4) Ticaret ile ilgili alanlardaki birçok programda her bir ülkenin çabalarından bahsedilerek aşağıdaki konulara temas edilmişti.

—D-8 ülkeleri işadamları için vize prosedürlerinin kolaylaştırılması ile ilgili antlaşmaların imzalanması.

—İş çevreleri, taşımacılık (Gemi) şirketleri ve armatör birlikleri arasında yapıcı bir diyalog için bir çerçeve belirlenmesi önerisi.

—Bankacılık önlemlerinin basitleştirilmesi ve uyum içinde yürütülmesi görevi ile sorumlu olacak, merkez bankalarından, maliye bakanlıklarından ya da ilgili kurumlardan gelecek kişilerden oluşacak bir komitenin kurulması.

—Tüm üyelerin ortak yararları için ticaret enformasyonu düzenli olarak üyelerin siteyi desteklemeleri istenerek ticaret veri tabanında işlerin tamamlanması.¹⁸¹

3.4.4. Tahran Zirve Toplantısı ve Tahran Deklerasyonu Önemli Kararları

Dördüncü D-8 Zirvesi 18 Şubat 2004 yılında İran'ın başkenti tahranda tüm üye ülkelerin liderlerinin katılımı ile yapılmıştır¹⁸².

1) Gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmeden kendileri için doğru yararlar elde edebilmeleri için, Uluslararası işbirliğinde, gelişmekte olan ülkelerin yüksek katılımı ve daha fazla saydamlığa ulaşmak bakış açısıyla Uluslararası finansal yapıda gerçekleştirilecek reformlarla diğerlerine ilaveten kalkınmaya yardımcı Uluslararası bir ortam gerektiğini vurgulayan yeni yaklaşımların gerektiği düşüncesi dile getirildi.

2) Hizmetlerin yanında tarımsal ve endüstriyel ürünler için pazar girişini geliştirmek ve tarımda gelişmiş ülkelerin sübvansiyonlarını kaldırmak gibi gelişmekte olan ülkelerin yararına olan belirli alanlara ayrılacak DTÖ sürecinin ve bakış açısının devamını beklediklerini dile getirdiler.

3) D-8'lerin işbirliğindeki hızı sürdürme düşüncesiyle, "Yapı ve İşleyiş"

¹⁸¹ <http://www.developing8.org/documents/summit/cairo-declaration-2001>, (24.06.2006).

¹⁸² <http://www.developing8.org/documents/summit/tehran-declaration-2004>, (24.06.2006).

belgesinde belirtildiği gibi komisyonun yılda iki kere düzenli toplantılar düzenlemesini ve çeşitli sektörlerde toplantılar ve programların hazırlanarak vaktinde organizasyonları gerçekleştirecek gerekli önlemleri alınması gerektiği vurgulandı.

4) Tercihli ticaret anlaşmaları ile ilgili çalışma yapıldığı dile getirildi.¹⁸³

5) İş Adamları için Vize Prosedürlerinin Kolaylaştırılması Antlaşması'nın imzalanmasını ve ardından yürürlüğe girmesinin hızlandırılması talep edilmiştir.

6) Ulusal bankacılık birliklerinin, düzenli bir aralıkta ortak eğitim programları ve seminerler düzenlemeleri yanında uzmanlıklarını ve tecrübelerini paylaşmak ve D-8'in iç bankacılık ilişkilerinin zenginleştirilmesine engel teşkil edecek problemler ve engellere işaret etmek için düzenli toplantılar düzenlemesinin teşvik edilmesi kararlaştırılmış.

7) Endüstriyel sektörde, Türk Havacılık Endüstrisi (TAI)'nin tarım uçakları rototipleri üretmesi ve başarıyla test uçuşları gerçekleştirmesini minnettarlıkla karşıladıklarını bu uçakların seri olarak üretiminin finansal gerekliliklerin karşılanması yanında pazar potansiyelinin bu projeyi ticari olarak uygulanabilir hale getirecek kadar genişlediği zaman başlayabileceği gerçeğini dile getirdiler.

8) Üye ülkelere, düzenli olarak aşağıda belirtilen veri tabanları yanında Endüstriyel ve Teknolojik Veritabanı (ITDB)'indeki ulusal ana sayfalarını besleyip güncelleme çağrısında bulunulmuştur.

Ticaret Veritabanı (Mısır tarafından yönetilen)

Pakistan tarafından tarım alanında bilgi değişimi için kurulacak sanal uzman ağı.

Yoksulluğun azaltılması ile ilgili En İyi Uygulamalar İnternet Sitesi (Endenozya tarafından yönetilen)

Kırsal Kalkınma ile İlgili Veritabanı (Bengladeş tarafından yönetilen)

¹⁸³ <http://www.developing8.org/documents/summit/tehran-declaration-2004>, (24.06.2006).

Çeşitli enerji biçimleri konusunda tecrübeli uzmanlar ve kurumlar kataloğu şeklinde üyelerin uzmanlıkları ile ilgili bilgi değişimi için web sitesi.

9) D-8 Teşkilatının bu güne kadar yaptıklarının yeterli olmadığı üzerinde duruldu.¹⁸⁴

3.4.5. Bali Zirve Toplantısı ve Bali Deklerasyonu Önemli Kararları

13 Mayıs 2006'da Endonezya'nın Bali adasında düzenlenen Zirve toplantılarının beşincisi olan Bali Zirvesi alınan kararları açısından Teşkilatın en önemli toplantısı olmuştur.¹⁸⁵

1) Bali'de D-8 içi ticaret işbirliğini teşvik etmek ve geliştirmek için bir dönüm noktası olan gümrük ile ilgili meselelerde yönetsel yardımlar ile ilgili D-8 üyesi ülkeler arasında Tercihli Ticaret Antlaşması (PTA) ve Çok taraflı Antlaşma imzalandı.

2) Kalkınmakta olan ülkelerin borçlarına bir çare bulunması hususunda Gelişmiş ülkelere çağrı yapıldı.

3) DTÖ üyesi devletlerin bütün devletlerin yararı için serbest ticaret canlılığı düşünülerek gelişmekte olan ülkelere gelen ürün ve hizmetler için artırılmış pazar girişi sağlayacak önlemleri ve uygulamaları desteklemeye devam etmeleri istendi.

4) DTÖ' ye üyelik için DTÖ üyesi devletlerden ayrımcı olmayan bir anlayışla bütün gelişmekte olan ülkelerin başvuru ve giriş süreçlerini hızlandırmaları talep edilmiş . Bu bakımdan, İran İslam Cumhuriyeti'nin hızla DTÖ' ya üye olma süreci için tam destek olunduğu ifade edilmiştir.

5) Özellikle sabit olmayan petrol fiyatlarının neden olduğu küresel enerji krizini göz önünde bulundurarak, bio enerji, biokütle, hidro, güneş, rüzgar ve nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı gibi alternatif ve yenilenebilir enerji

¹⁸⁴ [http://www.developing8.org/documents/summit/tehran-declaration-2004,\(24.06.2006\).](http://www.developing8.org/documents/summit/tehran-declaration-2004,(24.06.2006).)

¹⁸⁵ [http://www.developing8.org/documents/summit/bali-declaration-2006,\(24.06.2006\).](http://www.developing8.org/documents/summit/bali-declaration-2006,(24.06.2006).)

kaynakları geliştirmek için enerji alanında işbirliğini artırmak üzere tahaahütleri tekrarlanmıştır.¹⁸⁶

Yapılan toplantılar da alınan kararlara bakıldığında D-8 Örgütü yaptığı toplantılar ve aldığı kararlarla sadece örgütü ilgilendiren konularda değil tüm Dünya ülkelerini yakından ilgilendiren konularda da görüşmelerde bulunmuşlardır.

3.5. D-8 Örgütü'nün Kurulduğu Günden Günümüze Kadar Gerçekleştirdiği İcraatlar

D-8 Teşkilatı kurulduğu tarihten itibaren İstanbul Zirvesi, Dakka Zirvesi, Kahire Zirvesi, Tahran Zirvesi, Bali-Endonezya Zirvesi Olmak üzere 5 zirve toplantısı, 9 adet Dış İşleri Bakanları Konsey Toplantısı, 20 adet komisyon toplantısı yapıldı.

D-8 Teşkilatı ticari alanda iki anlaşmaya imza koyarak, daha fazla ekonomik işbirliği konusunda bir somut adım atmış oldu. Endonezya'nın Bali Adası'nda gerçekteştirilen 5'nci D-8 Zirvesi'nde imzalanan anlaşmalarla üye ülkelere bu coğrafyada 825 milyon kişiye ulaşan yeni bir pazar açmış oldu. Tercihli Ticaret Anlaşması ve Gümrük Alanında ise, D-8 ülkeleri gümrük idareleri arasında karşılıklı idari yardıma yönelik çok taraflı bir anlaşma müzakeresi tamamlanarak imzalanmış.¹⁸⁷ İmzalanan bu anlaşmalarla üye ülkeler arasında daha sıkı ekonomik işbirlikleri meydana getirilmiş oldu. Ayrıca D-8 Bakanlar Konseyi toplantısında üzerinde mutabakata varılan, D-8 üyesi ülkelerin iş adamlarına vize alımı kolaylığı sağlayacak anlaşma, Malezya Dışışleri Bakanı Rais Yetim ve D-8 Genel Sekreteri Dipo Alam tarafından imzalandı. Bu anlaşma ile üye ülkeler arasında vize alımı kolaylaşması ile ülkeler arasında ticari faaliyetlerin görölmesi daha kolay bir hal almış oldu.¹⁸⁸

İstanbul zirvesinde öncelikli proje olarak bir Uluslararası Pazarlama ve

¹⁸⁶ <http://www.developing8.org/documents/summit/bali-declaration-2006>, (24.06.2006).

¹⁸⁷ **Yenişafak Gazetesi**, "D-8 Ülkeleri Gümrük Duvarlarını Kaldırıyor" (14.05.2006),s,10.

¹⁸⁸ **a.g.e.**, 08.07.2008.

Ticaret Şirketi kurulması kararlaştırılmıştı. Merkezi Kahire olarak belirlenen şirketin kuruluş çalışmaları tamamlanmış, diğer üye ülkelerde şubeler açmaya başlamıştır. Şirket ithalat ve ihracat yapan firmalara hizmet vermeyi amaçlamaktadır. Bu projenin hazırlanmasında İslam Kalkınma Bankası önemli ölçüde mali katkı sağlamıştır.¹⁸⁹

D-8 içerisinde özel sektörün rolü hayati bir önem arz etmektedir. Bu durum dikkate alınarak, kısa bir süre önce, üye ülkeler ticaret ve sanayi konseylerinden oluşan bir Business Forum kurulmuş ve yasası kabul edilmiştir. Üye ülkelerin de bu yasayı onaylamasıyla, Forum çalışmalarına başlamış.

2000 yılı Ocak ayında, merkezi Tahran'da olan ve üye ülkeler ticaret ve sanayi odalarıyla iş konseylerinden oluşan D-8 Ticaret Odaları ve İş Konseyleri Federasyonu kuruldu. Böylece üye ülkelerin ticaret ve sanayi odaları arasında koordinasyonun sağlanması amaçlandı.

D-8 Ülkeleri Sivil Havacılık Genel Müdürleri Toplantısının ikincisi Türkiye'nin öncülüğünde İran'da gerçekleştirilerek sivil havacılık ile ilgili konularda D-8 ülkeleri arasında işbirliğinin tesis edilmesi amaçlandı.¹⁹⁰

8- 10 Eylül 2007 tarihleri arasında İran Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'nün ev sahipliğinde İsfahan'da düzenlenen toplantıda imzalanan Mutabakat Zaptı ile D-8 ülkelerinin işbirliği alanlarına sivil havacılık da dahil edildi.

Ülkemizin girişimleri Antalya'da düzenlenen toplantıda SHGM tarafından hazırlanarak üyelere sunulan Mutabakat Zaptı, İran'daki toplantıda nihai halini alarak, üye ülkeler tarafından imzalandı. Bu mutabakat zaptı ile; üye ülkeler arasında kaynakların birleştirilmesi ve uçuş emniyeti ile havacılık güvenliği konularında sürdürülebilir işbirliği ve koordinasyonun kurulmasına

¹⁸⁹ Ayhan Kamel, "D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü", **Avrasya Dosyası**, cilt 7, sayı 2, Yaz 2001, s.255.

¹⁹⁰ <http://www.shgm.gov.tr/haberhtm/d8-2.htm>, (30.11.2007).

karar verildi.¹⁹¹

İstanbul'da yapılan zirve toplantısında Türkiye'nin öncülüğünde zirai ilaçlama uçağı yapılması kararı verilmişti. Verilen karardan sonra bu uçağın Türkiye'de TAI tarafından tasarımı ve imalatı yapıldı. Böylece prototipi oluşturulmuş oldu ve deneme uçuşları da başarıyla gerçekleştirildi. Milli Gazete'de yayınlanan röportajında D-8 Koordinatörü Doç. Dr Sedat Çelikdoğan Türkiye'nin tarım uçağı üretimine girmesinin iki hedefi olduğunu "Birincisinin, havacılıkta tasarruf sahibi olabilmek. İkincisinin, bütün bu ülkelerin tarım ülkesi olması sebebiyle çok ciddi bir tarım uçağı ihtiyaçları olması ve bunu da raporların ortaya koyduğunu, O dönem de Türkiye'nin 300 tane ihtiyacı, Endonezya'nın, Malezya'nın, Pakistan'ın ihtiyaçlarını göz önüne aldığımızda 2 bin 3 bin tane zirai ilaçlama uçağı ihtiyacı ortaya çıkıyordu" diye belirtti.¹⁹²

Uçak projesi Türkiye tarafından başarı ile üretilmesine rağmen siyasi bir rant olarak algılanarak Erbakan dönemi hükümetinden sonra ki hükümetler tarafından üzerine düşülmediğinden dolayı üretimi yapılamamıştır.

3.6. D-8 Oluşumu İle Alakalı Türkiye'de Yapılan Düzenlemeler

Türkiye'de D-8 ile alakalı ilişkileri yürütmesi için bir icra direktörlüğü kurulması ve gerekli ayrıcalıklardan faydalanması için bir kanun çıkarılmış, kanun da aşağıda ki hususlara yer verilmiştir.

Madde 1 – 15.6.1997 tarihinde imzalanan "D-8 Zirve İstanbul Deklarasyonu" ile ihdas edilmiş bulunan D-8'e katılan Devletlerin sekretarya hizmetlerini sunmak üzere İstanbul'da kurulmasını kararlaştırdıkları D-8 Uluslararası İcra Direktörlüğü, Türkiye Cumhuriyetinde tüzelkişiliğe sahiptir.¹⁹³

İcra Direktörlüğü ile çalışanlarının yararlanacağı ayrıcalıklar,

¹⁹¹ <http://www.shgm.gov.tr/haberhtm/d8-2.htm>, (30.11.2007).

¹⁹² İslam Arslan, *Milli Gazete*, Röportaj: Sedat Çelikdoğan: **Başınız Sıkışmadan D-8'e Sahip Çıkın**, (18.09.2008), s,12.

¹⁹³ R.Gazete Tarih: 6.2.2000 Sayı, 23956, Yayımlandığı Düstur, Tertip: V, Cilt: 29 Sayfa, Kanun Numarası, 4528.

bağışıklıklar ve kolaylıklar.

Madde 2 - İcra Direktörlüğü, Türkiye Cumhuriyeti'nin 21 Mart 1950 tarihinde katıldığı, 13 Şubat 1946 tarihli Birleşmiş Milletler'in Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşmenin 1 inci maddesinin hükümlerine, II'nci maddesinin 6'ncı bent dışındaki hükümlerine ve III üncü maddesinin 10 uncu bent dışındaki hükümlerine mümasil hükümlere tabidir.¹⁹⁴

İcra Direktörlüğünde çalışan İcra Direktörü, Direktör Yardımcıları, Genel Sekreter, Genel Sekreter Yardımcıları, Uzman, Uzman Yardımcıları, İdari ve Teknik Personel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 21 Mart 1950 tarihinde katıldığı, 13 Şubat 1946 tarihli Birleşmiş Milletler'in Ayrıcalık ve Muafiyetlerine Dair Sözleşmenin V'inci maddesinin 18.20 ve 21 inci bentlerinde ifade edilen mümasil hükümlere tabidir.

Uygulama Madde 3 - Dışişleri Bakanlığı, bu Kanundaki dokunulmazlık, ayrıcalık, bağışıklık ve kolaylıkların uygulanmasına ilişkin usulleri, yönetmelik ile tespit eder.

Kapsam

Madde 4 - Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Türkiye'de daimi ikamet eden kimseler, yukarıda öngörülen ayrıcalık, bağışıklık, dokunulmazlık ve kolaylıklardan yararlanamazlar.

Yürürlük

Madde 5 - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 6 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.¹⁹⁵ Bu kanunla Ülkemiz olarak D-8 çalışmalarına verdiğimiz değer ve önemi göstermiş olduğumuz gibi, çalışmaları için gerekli tüm kolaylıkları örgüte sağlamış olduk.

¹⁹⁴ R.Gazete Tarih: 6.2.2000 Sayı, 23956, Yayımlandığı Düstur, Tertip: V, Cilt: 29 Sayfa, Kanun Numarası, 4528.

¹⁹⁵ a.g.e.,

Ayrıca D -8 ile alakalı TBMM’de soru önermeleri sorulmuş ve Bakanlar düzeyinde sorulara cevap aranmıştır.

Adıyaman Milletvekili Mahmut Göksu'nun, D-8 projesine ilişkin sorusu üzerine dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in cevabı (7/2109)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına
“Aşağıdaki sorularımın delaletlerinizle Dışişleri Bakanı Sayın İsmail Cem tarafından yazılı olarak cevaplandırılması için gereğinin yapılmasını arz ederim”¹⁹⁶

Mahmut Göksu

Adıyaman

Gelişmekte olan 8 ülkenin işbirliği ile kurulan D8 projesi ile ilgili olmak üzere;

1. Bugüne kadar hangi kararlar alındı? Bu kararlarla ilgili neler yapıldı?
2. Üye ülkeler, kurulduğu günden bugüne kadar neler yaptılar ve nelerin yapılmasını önerdiler?
3. İstanbul'da olduğu söylenen icra direktörlüğü çalışıyor mu? Çalışıyorsa kaç eleman istihdam ediliyor? Görevlendirilen eleman sayısı yeterli mi?
4. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde icra direktörlüğü dışında D8 Projesi ile ilgili çalışma yapan birim var mı?
5. Üye ülkeler arası takip komisyonu var mı? Varsa takip ile ilgili raporlar hazırlanıp inceleniyor mu ve varsa bu raporlar neleri içermektedir?

¹⁹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 21. Dönem 2. Yasama Yılı 113. Birleşim 20.Haziran.2000,Salı.

6. Üye olmak isteyen yeni ülkelerin olduğu iddia ediliyor, bu doğru mu, doğru ise bu ülkeler hangileridir?

7. D-8 ile ilgili alınan resmî kararlar nelerdir, bunların ne kadarı uygulanabildi?

8. D-8 kurulduğu günden bu yana ülkemize ekonomik bir katkısı oldu mu, olduysa nedir?¹⁹⁷

T.C.
Dışişleri Bakanlığı
Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü 15.6.2000

Sayı: SPGM/355.331

Konu: Yazılı soru önergesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: 26 Mayıs 2000 tarihli ve KAN.KAR.MD.A.01.0.GNS.0.10.00.02-7/2109-5706/13715 sayılı yazıları.

Adıyaman Milletvekili Sayın Mahmut Göksu'nun ilgide kayıtlı yazılarına konu soru önergelerinin yanıtları ilişikte sunulmuştur.

Saygılarımla arz ederim.

İsmail Cem

Dışişleri Bakanı

Adıyaman Milletvekili Sayın Mahmut Göksu'nun

Sayın Bakanımıza Yazılı Soruları ve Yanıtları

¹⁹⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 21. Dönem 2. Yasama Yılı 113. Birleşim 20.Haziran.2000,Salı.

Gelişmekte olan 8 ülkenin işbirliği ile kurulan D-8 projesi ile ilgili olmak üzere;

Soru 1: Bugüne kadar hangi kararlar alındı? Bu kararlarla ilgili neler yapıldı?

Yanıt 1 : ‘‘D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü, üye ülkeler Devlet ve Hükümet Başkanlarının 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yaptıkları zirve toplantısında kabul ettikleri İstanbul Deklarasyonu ile kuruldu. Devlet ve Hükümet Başkanları bu toplantıda, örgütün amaçlarını, organlarını ve çalışma yöntemlerini belirleyerek, işbirliği alanlarını ve bu alanlarda yapılacak faaliyetlerin koordinasyonundan sorumlu İlkeleri saptadılar. Türkiye, sanayi, sağlık ve çevre sektörlerindeki faaliyetlerin koordinasyonundan sorumlu ülkedir’’.¹⁹⁸

Soru 2: Üye ülkeler, kurulduğu günden bugüne kadar neler yaptılar ve nelerin yapılmasını önerdiler?

Yanıt 2 : ‘‘Devlet ve Hükümet Başkanları aynı toplantıda, üye ülkelere önerilen pek çok proje arasından aşağıda zikredilen konuları öncelikli işbirliği projeleri olarak belirlediler:

- Tarım İlaçlama Uçağı imali
- Sanayi ve Teknoloji Data Bankası kurulması
- Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Şirketi kurulması’’

Karaman Milletvekili Zeki Ünal'ın yazılı olarak cevaplanmak üzere Dışişleri Bakanı İsmail Cem'e atfen sunduğu soru önergenin cevap metni:

¹⁹⁸ TBMM Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 55. Birleşim 17/Şubat /1998 Salı.

‘‘D-8 girişimi Türkiye'nin daveti üzerine ve İnan, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın katılımıyla 22 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Kalkınmada İşbirliği Konferansı" ile başlamıştır.¹⁹⁹

Bu Konferans sırasında gerçekleştirilen  komisyon ve iki Dışışleri Bakanları Konseyi toplantısını takiben, 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet/Hükümet Başkanları Zirvesi ile resmen kurulan D-8, çalışmalarına devam etmektedir. D-8 Sekretaryası 1997 yılı Ağustos ayında İstanbul'da göreve başlamış ve İcra Direktörlüğüne Hkmetimizce kıdemli bir bykelimiz atanmıştır.

D-8 girişiminin başlatılmasındaki amaç, büyük bir ekonomik potansiyeli, çeşitli kaynakları, geniş bir nüfusu ve coğrafi alanı temsil eden sekiz gelişmekte olan ülke arasındaki ticareti artırmak, her alanda ekonomik işbirliğini geliştirmek ve zaman içinde dünya ekonomik dengesinin yeniden oluşumu çabalarında birlikte söz sahibi olmalarını sağlamaktır.

D-8 bünyesinde işbirliği yapılacak projeler, Devlet/Hükümet Başkanları Zirve Toplantısı'nda saptanmış ve ye ülkeler arasında işbirliği alanları belirlenmiştir. Buna göre, sanayi sektörü ile sağlık sektörü ve bu sektörler için tesis edilen çalışma gruplarının faaliyetlerinin koordinasyonu Türkiye'ye verilmiştir. Diğer ye ülkelerin üstlendikleri sektörler ve çalışma grupları aşağıdaki şekildedir:

Mısır: Ticaret alışma Grubu

Bangladeş: Kırsal Kalkınma alışma Grubu

Endonezya: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi alışma Grubu

İnan: Telekomünikasyon ve Teknoloji alışma Grubu

¹⁹⁹ TBMM Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 55. Birleşim 17/şubat /1998 Salı.

Malezya: Finans, Bankacılık ve Özelleştirme Çalışma Grubu

Nijerya: Enerji Çalışma Grubu

Pakistan: Tarım Çalışma Grubu

Türkiye'nin üstlendiği Sanayi Çalışma Grubu'nun öncelikli projesi, "Tarım Uçağı Tasarımı, Geliştirilmesi, Üretimi ve Pazarlanması" projesidir. İran, Pakistan, Malezya ve Endonezya, bu projeye aktif olarak katılmak istediklerini belirtmişlerdir.

54 üncü hükümet döneminde "Tarım uçağı" projesini teknik bir öneri haline getirmek amacıyla bir ihale açılmış ve dördü üniversite olmak üzere, yedi kuruluştan teklif alınmıştır. 55 inci hükümet döneminde başbakanlık, bakanlığımız önerisi üzerine, Türkiye adına D-8 Sanayi Çalışma Grubu'nun koordinasyon ve sorumluluğunu Savunma Sanayi Müsteşarlığı'na (SSM) vermiştir. SSM, TUSAŞ'ın geliştirdiği projeyi benimsemiştir.²⁰⁰

Teknik fizibilite çalışmaları bitirilmiş olan iki prototip uçak projesi, Sanayi Çalışma Grubu'nun 24-25 Şubat 1998 tarihlerinde Ankara'da yapılacak olan ikinci toplantısına sunulacaktır. TUSAŞ, söz konusu prototip uçağın teslimi için, 12 ayı üretim ve 6 ayı sertifikasyon olmak üzere, 18 aylık bir süre öngörmektedir. Dolayısıyla, prototip uçağın 18 ay içinde hizmete sunulabileceği hesaplanmaktadır. Sanayi Çalışma Grubu toplantısında teknik uzmanların uçağa ait spesifikasyonları, ticarî uzmanların da talep ve pazar koşullarını ele almaları öngörülmektedir.²⁰¹

Türkiye'nin giderek artan tarım uçağı talebi gözönüne alındığında, projenin D-8 çerçevesinde ele alınmasının hem bazı parçaların diğer üye ülkelerden tercihli maliyetlerle teminine imkân verebileceği, hem de pazarı

²⁰⁰ TBMM Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 55. Birleşim 17/Şubat /1998 Salı.

²⁰¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 21. Dönem 2. Yasama Yılı 113. Birleşim 20.Haziran.2000,Salı.

geniřletebileceđi dűřünűlmektedir.  retilecek uçak zira‘ ilaçlama hizmetine ilaveten kadaastro, ormancılık, havacılık sporu vb. alanlarda da kullanılabilecektir.

D-8'i kuran İstanbul Deklarasyonu, diğer konular meyanında,  ye ülkeler arasında istişareyi de öngörmektedir. Bu kapsamda, tarafımdan yapılan davet  zerine, 26 Eylül 1997 tarihinde D–8  lkeleri Dışışleri Bakanları arasında gayri resmi bir istişare toplantısı yapılmıştır. 10 Aralık 1997 tarihinde de Sayın Cumhurbaşkanımızın daveti  zerine Tahran'da, İslam Konferansı  rg t  Zirvesine katılan Heyet Başkanları arasında gayri resmi bir istişare toplantısı düzenlenmiştir.

D-8'in gelecek Zirve Toplantısı Kasım/Aralık 1998'de Dakka'da (Bangladeş) yapılacaktır.

Ülkemiz, coğrafi konumundan ve sahip olduğu geniş ekonomik ilişkiler demetinden kaynaklanan birikimini dost ülkelerle paylaşmak ve dünya barışına bu suretle katkıda bulunmak istemektedir. Dolayısıyla, D–8 girişiminin sürdürülerek öngörülen projelerin hayata geçirilmesinde yarar görülmektedir’’²⁰².

3.7. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Ve Ahmet Necdet Sezer'in D–8 Değerlendirmeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Dakka zirvesindeki konuşmasında ‘‘Artan bir şekilde karşılıklı bağımlılığın söz konusu olduğu dünyada, sorunların aşılabilmesi için, bölgesel ve küresel yakın işbirliklerinin şart’’ olduğunu söyleyerek D-8'in yeni bir ekonomik işbirliği mekanizması olarak  mit vaat ettiğini, Uluslararası işbirliği mekanizmaları arasında önemli bir yer alacağına inandığını belirtmiştir.

 ye  lkeler arasındaki ticaret hacminin artması gerektiğini ve özel sektörün D-8'in faaliyetlerine katılımının, son derece önemli olduğuna değinmiştir. Özel sektörün etkin desteği olmaksızın, çalışmaların başarıya

²⁰² TBMM Genel Kurul Tutanağı 20. Dönem 3. Yasama Yılı 55. Birleşim 17/şubat /1998 Salı.

ulaşması zor olduğunu belirtmiştir.

Küresel mali krizlere D-8 gibi platformlarda karşılıklı fikir alışverişleri ile çözüm aramanın çok güzel bir uygulama olacağına değindi.²⁰³

Gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu D-8 Grubunun, Uluslararası alanda giderek daha çok dikkat çeken bir oluşum niteliği kazandığını ifade ederek, ilerleyen zamanlarda Uluslararası ve bölgesel konular üzerinde üye ülkelerin ortak hareket etmesi gerektiğini D-8'in ekonomik ve ticari boyutlarını güçlendirmeleri durumunda, D-8 oluşumunun Uluslararası düzeydeki ağırlığının artacağına inandığını belirtmiştir.

D-8 ülkeleri olarak zengin doğal kaynaklara ve insan kaynaklarına sahip olduklarını, ellerindeki zengin kaynakların üye ülkeler arasındaki ilişkilerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi bakımından yeni olanaklar sağlayabileceğini ifade etmiştir.

D-8 üyeleri arasında ticaretin artırılmasının gerektiğini ve bu yönde geniş olanakların bulunduğunu kaydetti.

Cumhurbaşkanı Sezer ise D-8 içindeki ticari ilişkilerin gelişmesiyle, küresel ticaret içindeki paylarının da artacağını ifade ederek, özellikle, özel kesimin ülkelerin ekonomik kalkınmasında sahip olduğu rol değerlendirildiğinde, D-8 içinde de özel kesimin öncülüğü üstlenmesi gerektiğinin daha açık biçimde ortaya çıktığını vurguladı.²⁰⁴

3.8. Türkiye İçin D-8 Örgütü'nün Önemi

D-8 Teşkilatının kurulmasında Türkiye ve dönemin başbakanı olan Prof. Dr Necmettin Erbakan'ın çok büyük rolü oldu. D-8 Teşkilatı Prof. Dr Necmettin Erbakan'ın Başbakanlığı'nda Türkiye'nin girişimi ve çalışmaları sonucunda

²⁰³http://www.d8bulten.com/index.php?view=article&catid=34%3A34&id=180%3Acumhurbakan-demirelin-dakka-zirvesindeki-konumas&format=pdf&option=com_content (25.10.2008).

²⁰⁴[http://www.byegm.gov.tr/Yayinlarimiz/HaberAnadolu/Haberana/2001/02/ha26x02x01.htm#%201\(25.10.2008\)](http://www.byegm.gov.tr/Yayinlarimiz/HaberAnadolu/Haberana/2001/02/ha26x02x01.htm#%201(25.10.2008)).

meydana getirildi.

D-8 projesi Türkiye'nin uzun yıllar Batı eksenli yürütmüş olduğu uluslar arası siyasetinden bir sapma niteliği taşıyarak, Türkiye'nin alternatifsiz olmadığını, D-8 projesi ile Avrupa ve Amerika'nın dışında ki ülkelerle de bir etkileşim içine girilerek sosyo-ekonomik faaliyetlerini sürdürülebileceğini göstermiş oldu. Aynı zamanda Türkiye dünya siyasetinde dengeler kurabilecek kadar güç sahibi bir ülke olduğunu göstermiş oldu.²⁰⁵

D-8 projesi ile Türkiye NATO, AB, ECO ve KEİ gibi örgütlerle Dünyanın büyük bir bölümü ile kurmuş olduğu etkileşimini İslam coğrafyası ve Ortadoğu'ya da kaydırarak Uluslar arası dengeler açısından eksik kalan taraflarını tamamlamış oldu.²⁰⁶ Böylece İsrail ve ABD eksenli yürüyen Ortadoğu siyasetinde Türkiye D-8 projesi ile denge unsuru olma fırsatını yakalamış oldu.²⁰⁷

D-8 projesi siyasi anlamda Türkiye'yi güçlendirmesi yanında ekonomik anlamda da Türkiye'ye güç kazandırmış oldu. Türkiye için Doğu'da zengin yer altı kaynakları olan, enerji potansiyeli yüksek, gelişmiş otomotiv sanayisi olan ve oldukça kalabalık nüfusa sahip bir teşkilatlanmaya mensup olup bu ülkelerle ticaret yapma imkanına sahip oldu.

3.9. Türkiye'nin D-8 Teşkilatı İle Ticari İlişkileri

Tablo 4. Üye ülkelerin Türkiye İle Ticareti

İHRACAT											Bin ABD Doları
1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
874.8	844.7	882.9	805.8	965.1	976.6	1.330	1.505	2.100	2.200	2.900	

İTHALAT

Bin ABD Doları

²⁰⁵ Veli Sırım, "İslam Ülkeleri ile Ortaklık Serüvenimiz", **Çerçeve Dergisi**, 2004, 34 Sayı, s. 66.

²⁰⁶ Ahmet Davutoğlu, "D-8 ve Stratejik Yön Saplantısı", **Yeni Şafak Gazetesi**, 15.06.1997.

²⁰⁷ a.g.e.,

1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1.563	1.370	1.183	1.697	1.724	1.942	3.348	4.309	5.900	8.900	11.200

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı (26.11.2007).

D-8 ülkeleri ile olan ticari ilişkilerimiz incelendiğinde, kuruluş aşamalarında düşük seviyede ticari faaliyetlerimiz olmuş fakat ülkemiz açısından büyük bir pazar sayılabilen bu ülkelerle son yıllarda ticari ilişkilerimizin arttığı ve ticaret hacminin de genişlediği görülmektedir.²⁰⁸

1997 ile 2007 yılları arasında ki döneminde D-8 ülkelere yapılan ihracatımız sürekli olarak artmıştır. 1997 yılında 874,8 milyon dolar iken 2007 yılında 2.900 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 2, 8'dir.

1997 yılında D-8 ülkelerinden yapılan toplam ithalatımız 1.563 milyon dolar iken, 2007 yılında 11.200 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup, toplam ithalatımızdaki payı yüzde 6,5'dir.²⁰⁹

3.10. Türkiye'nin D-8 Ülkeleri İle Siyasi İlişkileri

Türkiye ile İran arasındaki ilişkiler yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Kasr-ı Şirin Antlaşması'ndan günümüze kadar gelen sürede Türkiye-İran sınırı nerdeyse hiç değişmemiştir.

Türkiye, İran ile ilişkileri karşılıklı içişlerine karışmama ilkesine dayanmaktadır. İran'la Türkiye arasında sınır güvenliği ve terörle mücadele konularında mutabakatlar vardır.²¹⁰

Mısır'la Osmanlıdan önce 9'uncu yüzyılda başlayan ve 16'ncı yüzyıldan itibaren Osmanlı ile devam eden uzun bir ortak tarihimiz bir mevcuttur.

²⁰⁸ <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls>, (26.11.2007).

²⁰⁹ a.g.e.,

²¹⁰ http://www.mfa.gov.tr/turkiye-iran_siyasi-iliskileri.tr.mfa, (26.11.2007).

1948 yılında Mısır ile ilişkilerimiz büyükelçilik seviyesine yükseltilmiştir. Türkiye ile Mısır arasında çeşitli alanlarda imzalanmış anlaşmalarla ilişkilerimizin hukuki zemini oluşturulmuş bulunmaktadır.

Her iki ülke de, dış politikada, ana temeli bölgesel ve küresel barış ve istikrar olan ortak bir vizyonu paylaşmaktadır.

Dışişleri Bakanı Ali Babacan ve Mısır Dışişleri Bakanı Aboul Gheit 3 Kasım 2007 tarihinde İstanbul'da "Türkiye-Mısır Stratejik Diyalogu Çerçeve Muhtırası"nı imzalamışlardır.²¹¹

Türkiye ile Endonezya arasında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) Sekretaryası'na ev sahipliği yapan Endonezya, Türkiye'nin İslam Konferansı Örgütü ve D-8 içinde işbirliği yaptığı önemli bir ülkedir.²¹²

Türkiye ve Malezya arasındaki ilişkiler, karşılıklı işbirliğine dayalı bir çizgide gelişmektedir. Türkiye ile Malezya arasında siyasi bir sorun bulunmamaktadır. Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği'nin (ASEAN) önde gelen üyelerinden biri olan Malezya, Doğu Asya'daki bölgesel örgütlerde etkin bir rol oynamaktadır. Türkiye ile Malezya arasında Birleşmiş Milletlerde, İslam Konferansı Örgütü'nde (İKÖ) ve D-8 kapsamında işbirliği sürdürülmektedir.²¹³

İKÖ ve D-8 Grubu üyesi ülkeler arasında yer alan Türkiye ve Nijerya arasında Uluslararası kuruluşlar çerçevesinde yakın bir işbirliği mevcuttur. Türkiye'nin Abuja'da ve Nijerya'nın da Ankara'da Büyükelçilikleri bulunmaktadır.

Türkiye ile Bangladeş arasındaki ilişkiler uzun yıllar öncesine dayanmakla birlikte Türkiye, Bangladeş'i 22 Şubat 1974'te tanımıştır. Anılan tarihten bu yana iki ülke ulusal ve Uluslararası konularda birbirlerini her zaman

²¹¹ http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir_siyasi-iliskileri-.tr.mfa, (26.11.2007).

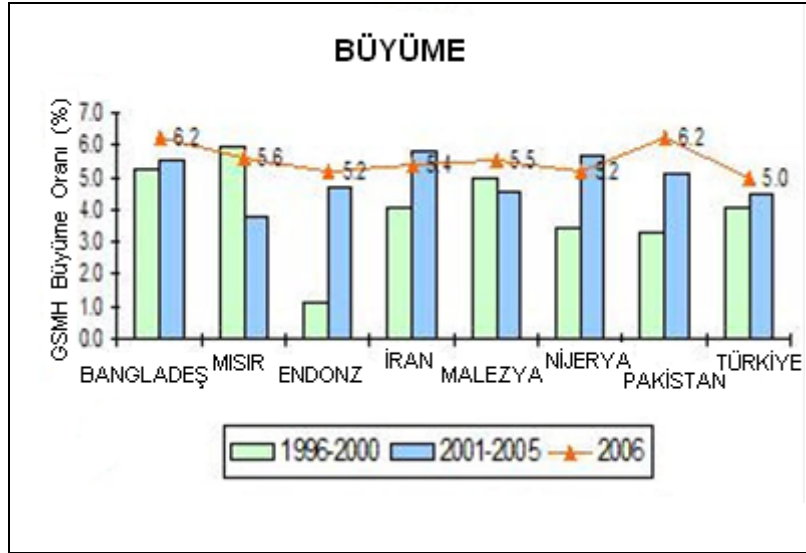
²¹² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-endonezya-siyasi-iskileri.tr.mfa>, (26.11.2007).

²¹³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-malezya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (26.11.2008).

desteklemekte ve dayanışma içinde hareket etmektedirler.²¹⁴

3.11. D-8 Örgütü'nün Ekonomik Durumu

D-8 ülkelerinin ekonomilerine baktığımızda ise son yıllarda D-8 ülkelerinin ekonomileri oldukça iyi büyüme oranları ortaya koydular. Bütün D-8 ülkelerinde, hükümetler hızlı büyümeyi sağlamak için darboğazı aşmalarını sağlayacak, piyasaların önündeki engelleri kaldıracak, ve küreselleşmenin bir parçası olarak dünya ekonomisi ile daha kolay bir şekilde entegre olmalarını sağlayacak reformları gerçekleştirdiler.

Şekil 2. Üye Ülkelerin 1996–2005 Yılları Arası Büyüme Oranları

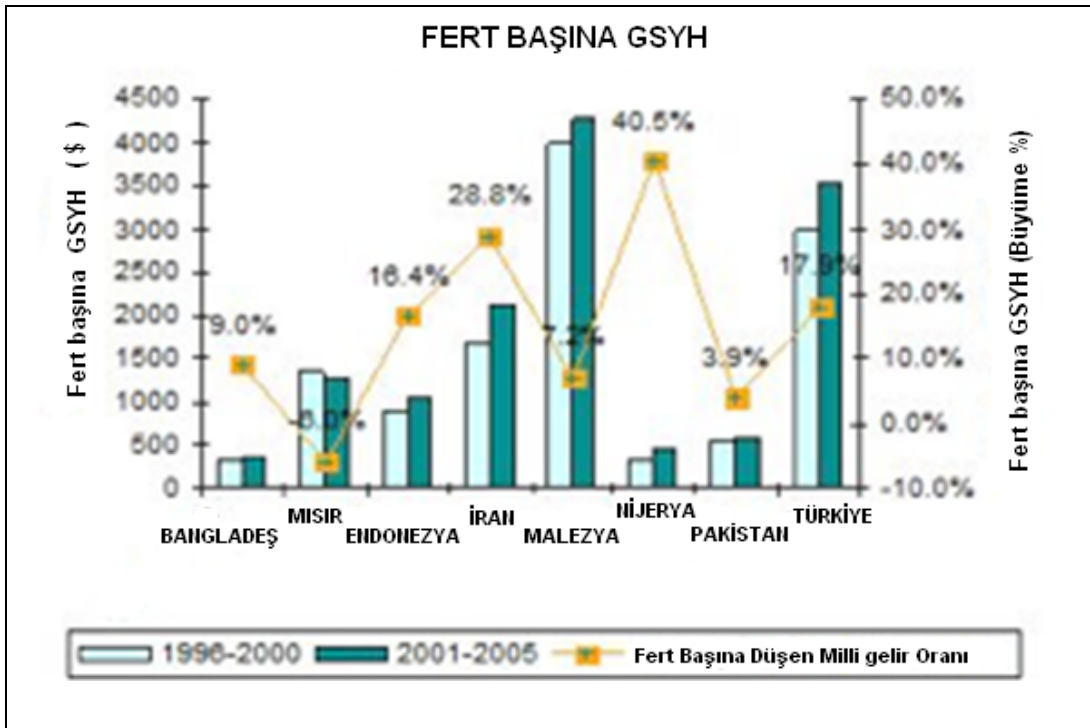
Kaynak: Uluslar arası Para Fonu, (24.06.2006).

Son on yılda gelirin büyüme oranına baktığımızda, Endonezya için çok şeyin değiştiğini görürüz. 1996–2000 yılları arasındaki ortalama %1.5 büyüme oranı oldukça makul ve sürdürülebilir bir seviye olan aşağı yukarı %5 seviyesine çıkarılmıştır. Son 5 yılda Mısır'da büyüme oranı düşmesine rağmen,

²¹⁴ http://www.mfa.gov.tr/turkiye-banglades-siyasi_iliskileri.tr.mfa. (26.11.2008).

sürdürülebilir bir büyüme Mısır için ulaşılabilir bir politik hedeftir.²¹⁵

Hükümetlerin bütün iktisadi politik çıkarımları kişi başına düşen gelir için daha yüksektir. D-8 ülkelerinde kişi başına düşen gelir seviyesi sanayileşmiş ülkelere göre daha azdır.

Şekil 3. 1996–2005 Yılları arası Üye Ülkelerin Fert Başına Düşen Milli gelir Oranı

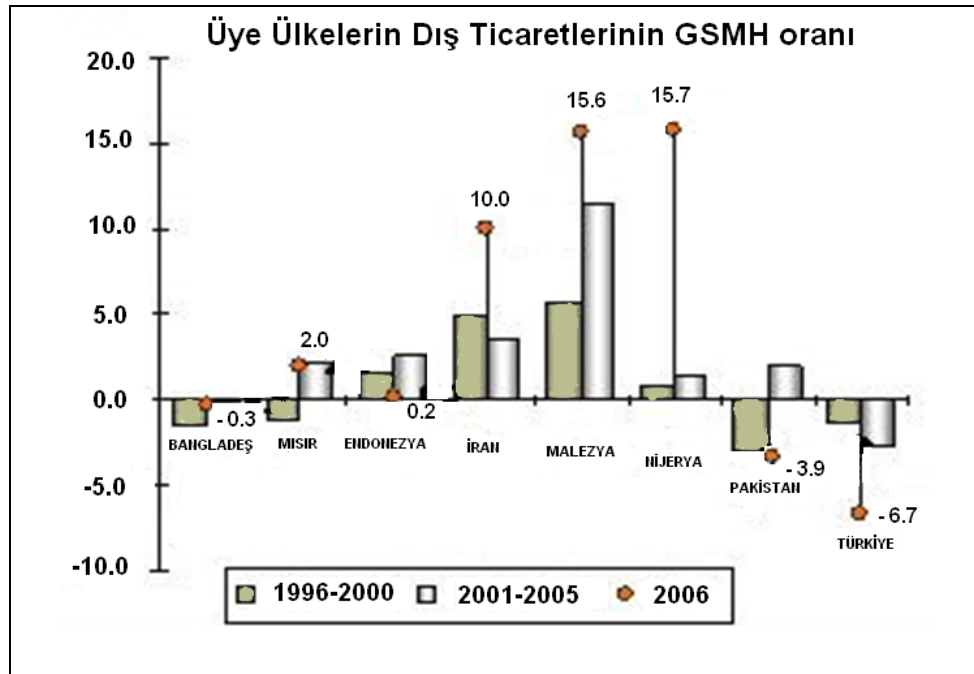
Kaynak: Uluslar arası Para Fonu, (24.06.2006).

Kişi başına düşen gelirleri 2006 yılında 5000 dolardan fazla olan Türkiye ve Malezya da en yüksek seviyededir. 2001–2005 döneminde kişi başına düşen gelirindeki en büyük değişim geçmiş beş yıl ile karşılaştırıldığında %40,5’lik bir artışla Nijerya tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan seviyelere göre, kişi başına düşen geliri Nijerya, Bengladeş ve Pekistan için hala çok düşük. Ortalama

²¹⁵ <http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/economic-development>, (24.06.2006).

kişi başına düşen gelirleri Mısır için son on yılın birinci ve ikinci dönemlerinde olumsuz bir şekilde değişti. Bunun yanında son beş yıldaki kişi başına düşen gelirindeki değişimin yükselen bir eğilimi var.²¹⁶ 2005 ve 2006 yıllarında Mısır önceki yıllarla karşılaştırıldığında olumlu bir kişi başına düşen gelir değişimi yaşamaktadır.

Dış Ticaret

Şekil 4. 1996–2006 Yılları arası Üye Ülkelerin Dış Ticaretlerinin GSMH oranı Dünya'nın İktisadi Görünümü

Kaynak: Uluslar arası Para Fonu, (24.06.2006).

D-8 ekonomilerinin dinamizminin bir göstergesi dünya ekonomisi ile hızlı entegrasyonlarıdır. Bu ülkelerin son yıllardaki ithalat ve ihracatları ortalama olarak dünya ticaretinin %3,7'sini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, 2005 yılında

²¹⁶ <http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/economic-development>, (24.06.2006).

D-8 üyesi ülkelerin toplam dünya ihracatındaki payı %4.17 dir. 2006 Dünya Ticaret Raporuna göre, Malezya, Endonezya, İran, Türkiye ve Nijerya önde giden 50 ihracatçı ülke arasındalar ve Türkiye, Malezya, Endonezya, İran ve Pakistan önde giden 50 ithalatçı ülke arasındadırlar.²¹⁷

D-8 ülkelerinin başlıca ticaret ortakları sanayileşmiş ekonomilerdir. Üye devletlerin toplam ticaret hacminde ortalama D-8 içi payı aşağı yukarı %4,3'dür. Pakistan, diğer D-8 ülkeleriyle en çok ticaret yapan ülkedir. Pakistan'ın toplam ticaret hacminin % 8.14'ü D-8 ülkelerinden kaynaklanmaktadır.²¹⁸

D-8 ülkelerinin temel ihraç kalemleri kaynak teberruları, iklim ve toprağın durumuna bağlı olarak oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bu ihracatın önemli bir kısmı petrol, doğalgaz, tarım ürünleri ve tekstildir.²¹⁹ İthal edilen kalemler arasında makineler, araç parçaları, demir ve çelik ürünleri, tekstil hammaddeleri, kimyasallar ve belirli yiyecek kalemleri en önemli olanlarıdır.

D-8 Ülkelerinin Dış Ticaretinin Temel Malları (2004)

Tablo 5. Üye ülkelerin Temel İhracat ve İthalat Kalemleri

Temel İhraç Kalemleri		Temel İthalat Kalemleri
Bangladeş		
Giyim Kuşam, Deniz Mahsulleri		Petrol, Hurma Yağı, Pirinç, Pamuk Kumaşlar, Radyo, Televizyon ve Telefon için yayın aygıtları, Otomobil ve diğer taşıtlar.

Kaynak: <http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/main-commodities-of-foreign-trade>. (24.06.2006).

²¹⁷ <http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/foreign-trade>, (24.06.2006).

²¹⁸ <http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/foreign-trade>, (24.06.2006).

²¹⁹ a.g.e.,

Mısır

Petrol, Demir/Çelik, Beton Tuğla, Çimento, Pamuk, Giyim Kuşam, Üre	Bütan Gazı, Uçak ve ilgili parçaları, Gıda, Motorlu Araçlar, Demir ve Çelik, Makineler ve Mekanik alet gereçler, Tütün, Kâğıt
--	---

Endonezya

Akaryakıt, Maden Kömürü, Hurma Yağı ve Çeşitleri, İşlenmiş Kauçuk, Bakır Cevheri ve Derişikleri, Doğalgaz, Kontra plak, Akaryakıt, Otomatik veri işleme makineleri ve birimlerinin aksesuarları	Petrol, Tahıl, Radyo ve Televizyon yayıncılığı için yayın gereçleri, Motorlu Taşıtlar, Pamuk, Soya Fasulyesi ve Yağı, Demir ve Çelik, Etilen
---	--

İran

Akaryakıt, Fıstık, Yün ya da kaliteli hayvan kılından halılar, Propan, Bütan Gazı, Alimünyum, Aluminum, Katran, Üzüm, Benzene	Motorlu Taşıtlar, Makineler ve Mekanik Alet Gereç, Demir Çelik, Pirinç, Soya, Şeker, Radyo ve Televizyon yayıncılığı için yayın gereçleri
---	---

Malezya

Metal Oksit yarı iletkenler, Otomatik veri işleme makineleri ve birimlerinin aksesuarları ve parçaları, Petrol ürünleri, Taşınabilir Bilgisayarlar, Doğalgaz, Tekparça Entegre Devre, Karışık Entegre Devreler, Radyo-TV yayını Çeken Aygıtlar, Bilgisayar Giriş Çıkış Mekanizmaları	Elektrikli Mekanizmalar ve Donanımlar, Petrol, Ulaşım Araçları, Altın, Bakır Parçalar
--	---

Kaynak:<http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/main-commodities-of-foreign-trade>. (24.06.2006).

Nijerya

Akaryakıt, Doğalgaz, Tarak makinesi, Akaryakıt Kalıntıları, Yüzer Havuz ve Gemi, Polyester İplikten Dokunmuş Tekstil İpliği, Elektrikli lambalar ve ışık tertibatı, Bisküvi, Yongalar, Sıvı Etilen, Propilen Gazı, Butilen ve Bütadiyen, İnsan ve Mal Taşımacılığı için Kargo Araçları ve Diğer Araçlar.	Sübab, Yüzer Gemi ve Platformlar, Akaryakıt ve bitümlü minerallerden elde edilen gazlar, Tahıl, Çimento, Şeker, Motorlu Araçlar, Tuz, Süt Tozu, Kauçuk, Demir ve Çelik, Kargo Araçları
--	--

Pakistan

Tekstil ve Giyim Kuşam, Pirinç, Yün ya da kaliteli hayvan kılından halı	Yayın alet-gereçleri, Pamuk, Çay, Motorlu Taşıtlar, Makineler, Kimyasallar, Şalgam ve üzüm Posası Tohumları, Taşımacılık donanımı ve tecizatı, Kumaş
---	--

Türkiye

Giyim Kuşam, Renkli Televizyon, Demir Piston Kolu, Otomobil, Dizel Otomobiller, Bitümlü Minerallerden Elde Edilen Petrol, Mücevherat	Demir Çelik, Petrol, Altın, Otomobil, Taşımacılık donanımı ve cihazları, Taşıtlar, Kimyasallar, Elektronik Donanım
--	--

Kaynak:<http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/main-commodities-of-foreign-trade>.

SONUÇ

Sömürgeciliğin tarihin hangi döneminde başladığına dair tam bilgi sahibi olunmamakla beraber, güç ve zengin kaynaklara sahip olma düşüncesinin var olduğu günden beri yaşanıldığı düşünülmektedir. Sömürmek adına insanlık tarihinde onlarca savaş yapılarak zengin kaynaklar güçlü olan ülkelere elde edildi. Zengin kaynaklar elde eden ülkeler gelişti, büyüdü ve sanayileşme sürecini başlattı. Sanayileşme ise yeni kaynak ve pazar ihtiyacını doğurdu.

Sanayide ortaya çıkan kaynak ve pazar ihtiyacını karşılama çabaları ülkelerin sömürgeciliğe hız vermelerine neden olunca, ülkelerin kaynakları paylaşamaması ve beraberinde kaynakları paylaşamamalarının sonucu olarak dünya savaşları başladı. Sömürgecilik yarışı I. Dünya ve II. Dünya Savaşlarının sebebi oldu. I. Dünya Savaşı birçok imparatorluğun yıkılıp yerine yeni devletlerin kurulması ile dünya haritasının şeklinin değişmesine neden oldu. I. dünya savaşı sonunda en ağır faturayı Osmanlı İmparatorluğu ödedi. Avrupalı devletler güçlü bir Osmanlı varken ulaşamadıkları zengin kaynaklara savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu topraklarını parçalayarak ulaştılar. I. dünya savaşı ile istediğini elde eden devler yanında elde edemeyen devletlerde oldu. İstedini elde edemeyen devletler II. Dünya Savaşı'nın çıkmasına neden oldular.

II. Dünya savaşı bütün katılan ülkelerin en acımasız şekilde var güçleri ile savaştıkları bir savaş oldu. O kadar acımasız savaştılar ki Amerika birleşik devletleri 6 Ağustos 1945 yılında Japonya'nın Hiroşima kentine gözünü bile kırpmadan atom bombası atabildi. Bu gün bile atılan atom bombasının etkileri doğan çocuklar üzerinde görülebilmektedir. Yaşanan bu olay sömürge yarışına giren ülkelerin sömürge elde etmek adına her türlü vahşeti göze alabileceklerinin göstergesi oldu.

II. Dünya Savaşından sonra sömürgecilik kavramı şekil ve ad değiştirerek küreselleşme adını aldı. Küreselleşme ile dünya küçük bir köy haline

getirilip güç sahibi ülkelerin dünyayı yönetme gayretleri ön plana çıktı. Silah kullanmadan, kan dökmeden insanları ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan etkilemek amaçlandı. Küreselleşme adına G-8, Birleşmiş Milletler ve IMF gibi teşkilatlar kurarak, kendi koydukları kurallarla dünya ülkelerine yön vermeye çalıştılar. Dünya ülkelerinin bir kısmı bu oluşumlara destek verirken bir kısmı zararlı görerek destek vermediler. Destek vermeyen ülkeler bölgesel oluşumlar kurdular. Bölgesel oluşumlar ile yaşadıkları bölgede bölge ülkeleri ile dostluk, güven ve ticari ilişkilerin gelişmesi ile ortak bir güç oluşturma amacını hedeflediler. Karadeniz ekonomik işbirliği örgütü, Avrupa birliği, Eco gibi kuruluşlar bölgesel oluşumlara örnektir.

Küresel ve bölgesel kuruluşların yanında, kuruluş şekli bölgesel gibi görünse de çalışmaları ve hedefleri ile tüm dünya üzerinde kalkınmakta olan ülkelerin kalkınmalarını göz önünde bulundurduğundan küresel olduğunu gösteren D-8 teşkilatı vardır.

D-8 kısaca “Developing Eight” yani kalkınmakta olan sekiz ülkenin meydana getirmiş olduğu bir kuruluştur. Türkiye, Nijerya, Bangladeş, Mısır, Pakistan, İran, Malezya ve Endonezya ülkelerinin bir araya gelmesi ile 15 Haziran 1997 yılında Türkiye’nin o dönem Başbakanı olan Prof. Dr Necmettin Erbakan’ın öncülüğünde İstanbul’da Çırağan sarayında 54. Hükümet döneminde kuruldu.

Kuruluş amacının temelde; Savaş değil barış, Çatışma değil diyalog, Çifte standart değil adalet, Üstünlük değil eşitlik, Sömürü değil işbirliği ilkeleri ve özelliklerinden yola çıkarak sömürgeciliğe karşı olduğunu görülmekte. Bu doğrultuda D-8 Teşkilatının amacı sömürgeciliğe karşı güçlü kaynakları olan kalkınma gayretine girmiş ülkelerin ortak birliktelik içerisinde kalkınma gayretlerine yardımcı olarak sömürülen ülkeler olmaktan kurtulmalarına yardımcı olmaktır. Kuruluşunda sekiz ülke ile kurulmuş olsa da çalışmalarına bakıldığında tüm kalkınmakta olan dünya ülkelerinin kalkınmaları için çalıştıkları görülmektedir. D-8 Teşkilatına üye ülkeler amaçlarına ulaşmak için ülkeler arası iş bölümünü yapıp çalışma grupları oluşturdular.

Üye ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına bakıldığında kalabalık nüfusları, zengin yer altı kaynakları, gelişmekte olan sanayileri ve dünya tarımında önemli bir yere sahip oldukları görülmektedir. Kalabalık nüfuslarının olması çalışabilecek iş potansiyeli ile üretilen malların satılabileceği büyük pazarlar olduğunun göstergesidir.

D-8 Teşkilatı İcraatlarına bakıldığında; kurulduğu günden itibaren 5 adet zirve toplantısı yapmıştır. Zirve toplantılarında alınan kararlara bakıldığında; üye ülkelerin birlikte hareket etmeleri ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ulaşabilmeleri için gereken tüm imkanların sağlanması gerektiğine değinilmiştir. Ayrıca üye ülkelerin dünya barışı için gerekli olan özveriye göstermeleri üzerinde durulmuştur.

D-8 Teşkilatı üye ülkeler arasında ticari ilişkileri canlandırmak adına tercihli ticaret anlaşması ve vize kolaylığı anlaşmaları yaparak ülkeler arasında ticaret hacmini artırmayı hedeflemiştir. Ticari ilişkilerin gelişmesi ülkeler arasında var olan sosyal bağların ekonomik açıdan da kuvvetlenmesini sağlayacaktır. Anlaşmalarla birlikte üye olan ülkelere ticari danışmanlık yapması düşünülen, Mısır'da bulunan Uluslararası Pazarlama ve Ticaret şirketi kuruldu. Şirket üye ülkelere ticari danışmanlık yaparak ülkelerin özel sektörünün de canlanmasını hedeflemektedir. Ayrıca üye ülkelerin ticaret ve sanayi odaları arasında işbirliği anlaşması yapılarak üye ülkelerin ekonomik açıdan sağlam bağlarla kuvvetlendirildiği görülmektedir. Böylece kalkınmakta olan sekiz ülkenin ekonomileri birliktelik içerisinde gelişmektedir.

D-8 Teşkilatı ülkeleri sivil havacılık konusunda da önemli adımlar atarak üye ülkeler arasında sivil havacılığın geliştirilmesi adına sivil havacılık anlaşmaları imzaladılar. Türkiye'nin üstlenmiş olduğu tarım uçağı projesi gerçekleştirildi fakat Türkiye'de Refah-yol hükümetinin iktidardan ayrılmasından sonra gelen iktidarlar olayı siyasi olarak gördükleri için projeye öneme vermeyip uçak üretimi üzerinde durmadılar. Böylece uçak üretimi konusunda seri üretime geçilemedi.

D-8 Teşkilatı ülkemizde bir takım çevrelerce gereksiz görülse de, Türkiye açısından önem arz eden bir teşkilattır. Ülkemizin uzun yıllar yürütmüş olduğu batı eksenli politikalardan farklı, Avrupa ve Amerika dışında İslam aleminde bir güç arayışıdır. D-8 Teşkilatı ile Türkiye alternatifsiz olmadığını batı dışında da sosyo-ekonomik kuruluşlarla işbirliği içine girebileceğini gösterir. Türkiye D-8 Teşkilatı'nın önder ülkesidir. Teşkilata önderlik ederek dünya siyasetine ve var olan uluslar arası dengelere etki edebilecek kadar güç sahibi olduğunu gösterir. Ayrıca Türkiye NATO, AB, ECO ve KEİ gibi teşkilatlarla kurduğu ilişkiler ile etki ettiği geniş alanı D-8 ile daha da genişletmiştir.

D-8 Türkiye'ye sağladığı siyasal yararlar yanında ekonomik yararlarda sağlamıştır. Türkiye zengin kaynaklara sahip, nüfus potansiyeli yüksek, büyük çaplı bir pazar ile etkileşim içerisine girme fırsatı yakalamıştır. Kuruluş yıllarında Türkiye D-8 ile çok büyük çaplı ticari ilişkiler kurmadıysa bile ilerleyen zamanlarda üye ülkelerle olan ticaretini artırmıştır.

D-8 Teşkilatlanması tüm dünya ve üye ülkeler açısından değerlendirildiğinde; nüfuslarının kalabalık oluşu tüm dünya ülkeleri açısından geniş bir pazar niteliği taşır. Ayrıca genç nüfusun fazla oluşu ciddi bir işgücü potansiyeli taşımaktadır. D-8 ülkeleri zengin Doğalgaz, petrol ve fosfat madenlerine sahiptirler. Zengin kaynaklarının oluşu birçok hammadde ihtiyacı olan ülke için önem taşır. Bu sebeple dünya ülkelerinin ithalatı için de önemli bir pay oluşturur.

D-8 Teşkilatına üye ülkelerin jeopolitik açıdan incelemesi yapıldığında ise Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları üzerinde bir köprü niteliği taşıdıkları gözükmektedir. Zengin kaynakların üzerinde olması yanında kara ve denizden kolay manevra kabiliyeti oldukları görülmektedir.

Şimdiye kadar yazmış olduğumuz bilgiler ışığında kalkınmakta olan ülkeleri örgütlü halde hareket etmeye yönlendirmesi, nüfus potansiyeli, elindeki ekonomik kaynakları ve jeopolitik konumu ile gerek üye olan ülkeler ve gerekse dünya dengelerini sürekli takip etmek zorunda olan ülkeler açısından büyük önem

arz etmektedir. D-8 Teşkilatının yeni sayılabilecek bir tarihçesi olmasına rağmen üye ülkeleri için sosyo-ekonomik manada gelişmelerini sağlayacak kararlar aldığı ve aldığı kararlardan bir kısmını hayata geçirdiğini görmekteyiz. D-8 Teşkilatının hayata geçirdiği projeleri ile hedeflediği projeler kıyaslandığında hedeflenen projelerin çok az bir kısmını gerçekleştirdiği görülmektedir. Serbest ticaret bölgeleri oluşturulması ve sanayi alanında raylı taşımacılık, paslanmaz çelik üretimi, sivil taşımacılık uçakları üretimi, helikopter üretimi, eğitim uçağı tasarım ve üretimi, denizaltı tasarım ve üretimi, lokomotif ve demiryolu vagonu üretimi, tekstil makineleri üretimi, çok amaçlı araba tasarım ve üretimi, elektronik teknolojisinde gelişme sağlamak; telekomünikasyon ve enformasyon alanında işbirliği, haber alma ve bilgi transferini kolaylaştırmak gibi hedefler gerçekleştirilememiştir. Tarım uçağı gerçekleşmiş olsa da hedeflendiği gibi seri üretimi gerçekleştirilememiştir. Gerçekleştirilememe sebebi ise D-8 Teşkilatlanmasının üye ülkelerce sadece kuruluşunda görev almış olan iktidarların siyasi çalışması gibi görünmüş olmasıdır. Bu sebeptendir ki o dönem var olan iktidarlardan sonra gelen iktidarlar hedeflenen projelere gereken önemi vermemişlerdir. Türkiye'nin tarım uçağı projesinin gerçekleştirilip seri üretiminin hala hayata geçirilmemesi bu duruma örnektir. D-8 Teşkilatının hedeflediği projeleri gerçekleştirebilmesi ve başarısını artırıp dünya siyasetinde ve ticaretinde önemli bir paya sahip olması için ülkelerin üstlendikleri projelerini eksiksiz tamamlamaları, bunun içinde üye ülkelerin D-8 Teşkilatı çalışmalarını kısa vadeli siyasi bir oluşum olarak görmekten öte devlet politikası haline getirip D-8 Teşkilatına ve projelerine her iktidar döneminde sahip çıkmaları gerekmektedir. Üye ülkeler D-8 Teşkilatlanmasını devlet politikası olarak gördüklerinde sadece iktidarlara sınırlı kalmayıp her dönem proje çalışmalarına devam edecekler, böylece hedeflenen projeler gerçekleştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aktaş, Melih, *1950–1960 Demokrat Parti Dönemi Türk-Sovyet İlişkilerinde Amerikan Faktörü*, Şema, 1. Baskı, İstanbul 2006.

Alan, Bülent, *D – 8 Yeni Bir Dünya*, Yörünge yayınları, İstanbul 2001.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul 1998.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, cilt 1-2, Alkım Kitabevi, İstanbul 2004.

Arslan, Cemil, *D–8 Son Yüzyılın Alternatif Projesi*, yayınlanmamış makale.

Avcıoğlu, Doğan, *Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın*, Birinci Kitap, İstanbul: 1990.

Buharin, Nikolay, *Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm*, Çev. Ş.Barla İstanbul 1975.

Canbek, Şamil, *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Örgütlenmeler Bir Örnek: Körfez İşbirliği Konseyi*, MÜ Ortadoğu Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Çeçen, Anıl, *Türkiye'nin B planı*, Toplumsal Dönüşüm yayınları, İstanbul: 2006.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004.

Deane, Phyllis, *İlk Sanayi İnkılâbı*, Çev: Tefik Güran, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

Ersoy, Hamit, Ersoy, Lale, *Küreselleşen Dünya'da Bölgesel Oluşumlar ve Türkiye*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2002.

- Ertekin, Gaye, *Türkiye Coğrafyası*, Anadolu Üniversitesi yayınları, Eskişehir 1998.
- Ferro, Marc, *Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Sömürgecilik Tarihi*, çev. Muna Cedden, İmge Kitabevi, Ankara 2002.
- Gencay, Şaylan, *Küreselleşmenin Gelişimi, Küreselleşme*, Ankara, İmge Kitabevi, 1997.
- Güneş, İhsan, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Anadolu Üniversitesi yayınları, Eskişehir.
- Güran, Nevzat, Aktürk, İsmail, *Uluslar arası İktisadi Kuruluşlar*, Tuğra Ofset, 5. Baskı, Isparta, 2001.
- Güzelcik, Ebru, *Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı*, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1999.
- Kamel, Ayhan, “D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü”, *Avrasya Dosyası*, Yaz 2001.
- Kansu, Hüseyin, *Dış Politikada Yeni Ufuklar*, Bayrak yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Kaplan, Yusuf, “Medeniyetlerin İttifakı Yada Patinaj yapmak”, *Yeni Şafak*, 18.11.2006.
- Karluk, Rıdvan, *Uluslararası Ekonomi Teori ve Politika*, 7.Baskı, İstanbul: Beta Yayım.
- Karluk, Rıdvan, *Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Tütünbank Yayını, 3. Baskı, Eskişehir 1996.
- Mutlu, Esin Can, *Uluslararası İşletmecilik*, Beta, 1. Baskı, İstanbul, Mayıs 1999.
- Özey, Ramazan, *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*, Marifet Yayınları, İstanbul.

- Özkan, Hülya, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele Karşıtı Faaliyetleri* (4 Mart 1919 – 16 Ekim 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Savaş, Vural, *Dünya Ticaret Örgütü Kararları ve 2005'te İşletmelere Yansımaları*, Panel, İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No: 2005-7.
- Sevim, Şenol, *Soğuk Savaş Sonrası Avrupa Güvenlik Yapılanması ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası Finans*, Güzem Yayınları, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul, 2001.
- Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasi Anlaşmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- Sönmez, Sinan, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, İmge Kitabevi, Ankara 1998.
- Tutar, Hasan, *Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi*, İstanbul, Hayat Yayıncılık.
- Yakut, Kemal, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Anadolu Üniversitesi yayınları, Eskişehir.
- Yılmaz, Müslüm, *Dünya Ticaret Örgütü Kuralları Açısından Sübvansiyonlar ve Telfi Edici Tedbir Soruşturması*, TOBB Yayın No: 2005/26, Ankara: TOBB Yayınları.
- Zahar, Renat, *Sömürgecilik ve Yabancılaşma*, Çeviri Bayram Doktor, İnsan Yayınları, 1999.

Dergiler Ve Raporlar

Atılğan, İbrahim, “Türkiyenin Enerji potansiyeline bakış”, *Gazi Ün. Müh. Mim. Fak. Der.*, Cilt.15. s.32-47.

Aykaç, Mustafa, “Dünya Ekonomisi, Sürdürülemez Dengesizlik ve D-8”, *İslam Dergisi*. Ağustos,1997.

Bayar, Sevilay, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, *Ülke raporları, Nijerya Ülke raporu*, 2007.

Çalış, Asım, *İran Ülke Raporu*, Başbakanlık İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

Çalış, Asım, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, *Ülke Profilleri, Pakistan Ülke Profili*, 2007.

Çeçen, Anıl, “Avrasya’da Dünya Hegomanya Kavgası”, *2023 Dergisi*, Aygrup Yayını, İstanbul: 2004, Sayı 42. s.20–24.

D-8 Dakka Zirvesi, *Dakka Deklarasyonu*, 1-2 Mart 1999.

D-8 İstanbul Zirvesi, *İstanbul Deklarasyonu*. 15 Haziran 1997.

“Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Ülke Bültenleri”, *Mısır Ülke Bülteni*.

Dursun, Davut, “Türkiye İslam Dünyasının Neresinde”, *Yeni Türkiye*, 1995 sayı 3. s.1405.

Ethem, İbrahim-Güldoğan, Haluk, *Ortak Pazar mı D-8 mi? Ülke Çıkarı Hangisinde?* Cuma, Haziran 1997, sayı 352.

Erkilet, Alev, “D-8 ya da İslam Dünyasının Büyük Rüyası”, *Anadolu Gençlik*, Kasım 2005, sayı 70.

Erkin, Ekrem, “Çin’in Türkistan Politikası: Şanghay Beşlisinden Şanghay İşbirliği Örgütüne”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yayınları, Ağustos, Ankara 2001. s.69.

Erol, Mehmet Seyfettin, “Avrasya’ da Güç Mücadelesi: Şangay Beşlisi ya da Mahşerin Beş Atlısı”, *Stratejik Analiz Dergisi*, ASAM Yay. s.69.

İktidarda 1 Yıl, *RP- DYP Koalisyonu İcraatları Bülteni*, 28 Haziran 1996- 30 Haziran 1997.

İstanbul Ticaret Odası Ekonomik Sosyal Araştırmalar Merkezi, *Endonezya Ülke Raporu*.

İyiler, Zeynep T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, *Ülke raporları, ,Mısır Ülke raporu*, Hazırlayan Konya Ticaret Odası, İran İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu, Etüt Araştırma Servisi Mart 2008.

Kahire Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Mısır Madencilik Sektörü Raporu*.

Kahire Ticaret Müşavirliği Müşavirliği, *Mısır Otomotiv sektörü Raporları*.

Kahire Ticaret Müşavirliği, *Mısır İşlenmiş Gıda Sektör Raporu*, 2007.

Kahire Ticaret Müşavirliği, *Mısır Tekstil ve Konfeksiyon Sektör Raporu*.

Koni, HASAN, “Küresel Pazarların Oluşumu ve Stratejik Nedenleri”, *Türkiye Silâhlı Kuvvetler Dergisi*, Ankara, Nisan 1993.

Konya Ticaret Odası, *Pakistan İslam Cumhuriyeti Ülke Raporu*, Etüt Araştırma Servisi Mart 2008.

Mısır Büyük Elçiliği Ticaret Müşavirliği, *Yıllık Ticaret Faliyet Raporları*, 2006.

Tahran Büyükelçiliği, *Yıllık Ticaret Faaliyet Raporları*, 2006.

Taştekin, Mesut, “Türk Dış Polititikasında D-8”, *Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 7 baskı, 2 sayı.2006. s. 225-244.

Yavuz, Mustafa, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, *Ülke raporları, Malezya Ülke raporu*, 2008.

Yavuz, Mustafa, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, *Ülke raporları, Endonezya Ülke raporu*, 2008.

İnternet Kaynakları

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Wep Sitesi

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls>, 26.11.2007

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Resmi Wep Sitesi

http://www.mfa.gov.tr/turkiye-iran_siyasi-iliskileri.tr.mfa, 26.11.2007

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Resmi Wep Sitesi

http://www.mfa.gov.tr/turkiye-misir_siyasi-iliskileri-.tr.mfa, 26.11.2008

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Resmi Wep Sitesi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-endonezya-siyasi-iskileri.tr.mfa>,
[26.11.2008](http://www.mfa.gov.tr/turkiye-endonezya-siyasi-iskileri.tr.mfa)

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Resmi Wep Sitesi

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-malezya-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, 26.11.2008

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Resmi Wep Sitesi

http://www.mfa.gov.tr/turkiye-banglades-siyasi_iliskileri.tr.mfa,
[26.11.2008](http://www.mfa.gov.tr/turkiye-banglades-siyasi_iliskileri.tr.mfa)

D-8 Örgütü Resmi Wep Sitesi

<http://www.developing8.org/documents/summit/cairo-declaration-2001>,
[24.06.2006](http://www.developing8.org/documents/summit/cairo-declaration-2001)

D-8 Örgüt Resmi Wep Sitesi

<http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/foreign-trade>,
4.06.2006

D-8 Örgüt Resmi Wep Sitesi

<http://www.developing8.org/about-d-8/economic-figures/economic-development>, 24.06.2006

Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü Resmi Wep Sitesi

<http://www.shgm.gov.tr/haberhtm/d8-2.htm>, 30.11.2007

Orta Doğu Üniversitesi Petrol Araştırma Merkezi Resmi Wep Sitesi

http://www.pal.metu.edu.tr/articles/petrol_nerede.htm. 15.09.2008

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Resmi Wep Sitesi

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/>. 26.11.2007

<http://www.izto.org.tr/> Mısır Ülke Bülteni. 26.05.2008

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitimapp/adnks.zul>. 11.09.2008

<https://irakturkcleridernegikonya.org/index.php/component/content/article/1-son-haberler/144-canakkale-savaşı>

Hidayet, Nuraniye, Orta Asya'da Güç Dengeleri: Şanghay İşbirliği Örgütü
Başbakanlar Toplantısı Sonrası,<http://www.turksam.org/tr/a614.html>, 10
Kasım 2005.

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Wep Sitesi

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&action=detayrk&yayinID=1044&icerikID=1155&dil=TR>, 28.06.2008

http://www.belgenet.com/arsiv/ab/kopenhag_kri.html, 28.06.2008

<http://www.ikv.org.tr/abgenislemesi.php>, 28.06.2008

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Resmi Wep Sitesi

<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/yaziciDostu.cfm?dokuman=pdf&actiondetayrk&yayinID=1049&icerikID=1160&dil=TR>, 28.06.2008

<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1266>, 28.06.2008.

<http://www.belgenet.com/arsiv/sozlesme/nato.html>, 28.06.2008.

Güçlü,Ufuk, *Dış Politika Alanındaki Hamlemiz: D-8 Hareketi*,
<http://ufukguclu.blogcu.com>, 09.04.2009.

TBMM Tutanakları ve Kanunlar

R.Gazete Tarih: 6.2.2000 Sayı, 23956 Yayımlandığı Düstur, Tertip: V, Cilt: 29
Sayfa, Kanun Numarası, 4528.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı 21. Dönem 2. Yasama Yılı
113. Birleşim 20.Haziran.2000 Salı TBMM Genel Kurul Tutanağı 20.
Dönem 3. Yasama Yılı 55. Birleşim 17/Şubat /1998 Salı.